

GÜMRÜK BİRLİĞİ

Görüş

Gümrük birliğinin eşiğinde...

HAN

Tek hedefimiz var: Müşterilerimizi hedeflerine ulaştırmak.

Biz, müşterilerimize farklı bir hizmet sunarız. Birlikte çalışmaya başladığımız andan itibaren müşterilerimizin hedefleri bizim hedeflerimiz olur. İhtiyaçları, olanakları, sorunları belirlenir; her birine özel çözümler geliştirilir. Donanımdan yazılıma, uygun bütçeden zamanlamaya dek yalnızca onun işletmesine uygun çözümler...

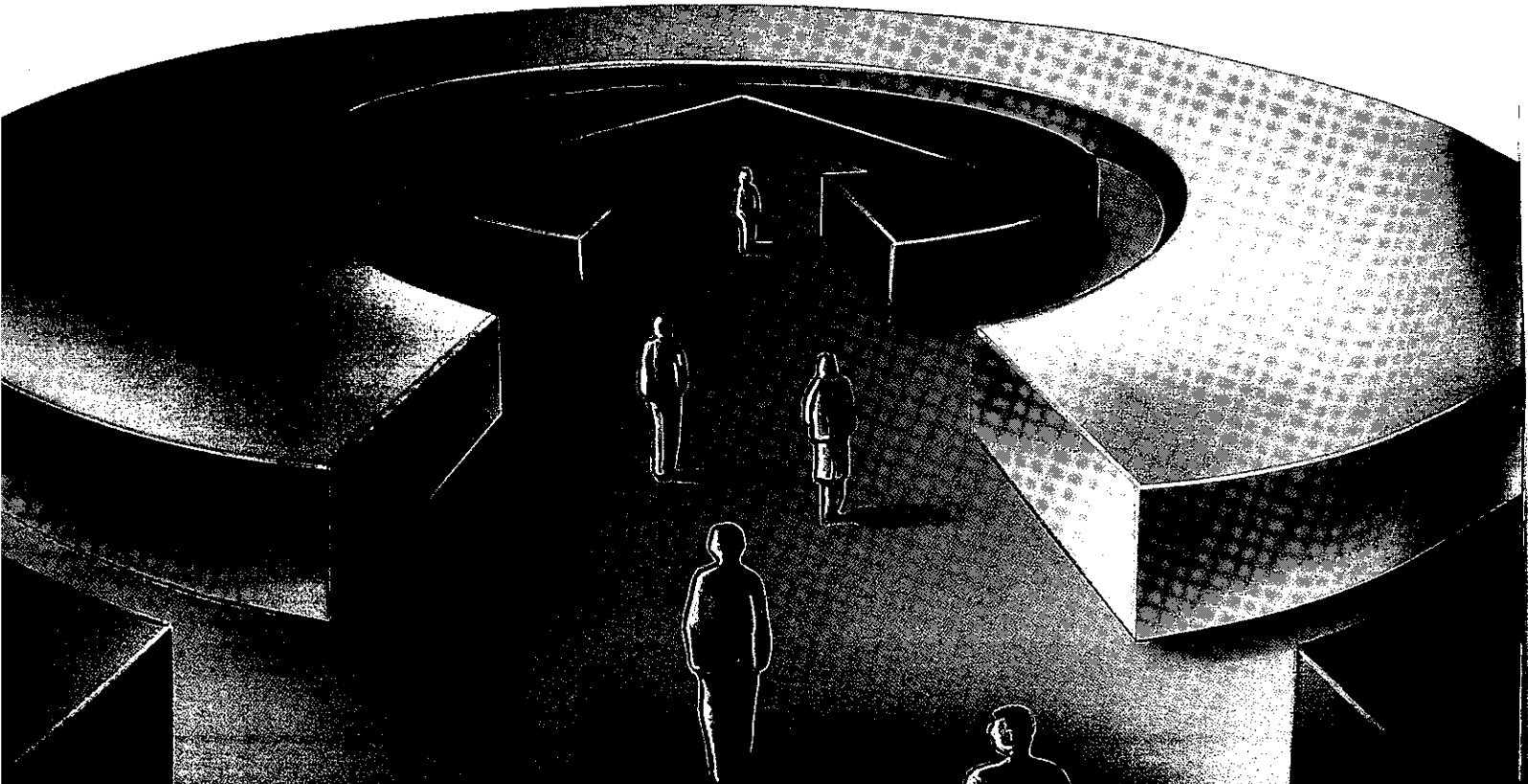
Bu hizmeti verirken tek bir hedefimiz var: Müşterimizin tam memnuniyeti. Bunu,

başarımızın tek ölçütü kabul ediyoruz. Ve bu hedefe ulaşmak için de "Pazarın Yönlendirdiği Kalite" adını verdiğimiz felsefemizden hareket ediyoruz. Yani, her müşterimize uygun çözüm, hatasız ürün ve hızlı hizmet sunmak değişmez ilkemiz.

Lütfen bizi arayın, sizin hedefiniz bizim de hedefimiz olsun.

☎ (1) 280 09 00

IBM

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:**Yeni bir toplum yaratabilmek**

Bütün dünyada üretim ve tüketim artmakla beraber, az gelişmiş ülkelerle sanayileşmiş ülkeler arasındaki gelir farkları azalmıyor ve hatta artmaya devam ediyor. 1970'lerde ortalama 360 Dolar olan dünya milli gelirinin 1975'te 1500, 1985'te 3000 Dolar'a yükselmesine karşılık dünyada fakirlik çizgisi altındaki nüfus devamlı artmaktadır. Zenginlik de artıyor, fakirlik de artıyor. AT ülkelerinde 50 milyon insan fakirlik çizgisi altında bulunuyor. Bu olayın nedenleri ve nasıl giderilebileceği çok derin tartışmaları gerektiriyor. Kanımızca çözüm, ilk olarak herkesin kendi evinin önünü temizlemesinden geçiyor, yani demokratik çerçeve içinde her ülke kendi halkının mutluluğu için gerekli önlemleri zamanında almak ve uygulamak durumundadır. İkinci olarak da her ülkenin uluslararası işbirliği çerçevesinde üzerine düşeni yapması gerekir. Türkiye 1963 yılında ekonomik geleceğini Avrupa Topluluğu'na katılmakta görerek AT ile Ankara Anlaşması'nı yapmış ve şimdi de bu anlaşmanın gereği olarak 1995 yılında gümrük birliğine hazırlanmaktadır. Demokrasi, piyasa ekonomisi, laiklik ve Avrupa kimliği Türkiye'nin hiçbir zaman vazgeçemeyeceği çerçevelerdir. Türkiye bu çerçeveler içinde üzerine düşeni bir bir yaparken Avrupalı dostlarından da şüphesiz benzer durumdaki üyelere sağlanan tüm fırsatların ve kolaylıkların kendisine de aynen tanınmasını istemesi en doğal hakkıdır. Avrupa'da 21. yüzyılda daha mutlu bir topluluk görmek istiyorsak daha işin başında, az eşit çok eşit topluluklar yaratılmamasının gerektiği şüphesizdir. Ayrıca, 21. yüzyılda ırk, din vs. gibi ortaçağ değerlerini birinci plana çıkarabilecek tartışmaları ne bizim ne de başkalarının yapmasında artık bir yarar bulunmamaktadır.

Roma Anlaşması dikkatle okunursa hiçbir yerinde ırk, din ve kültürden bahsedilmemiştir. Ayrıca, daha sonra, bu konuları anlaşmalara koymak isteyenlerin gayretleri de başarısızlığa uğramıştır.

Bugün AT ülkeleri sanayi rekabet güçlerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Örneğin, AT'nin teknoloji pazarında 1980'lerde %40 olan pazar payı %16'ya düşmüş bulunuyor. Birkaç konu dışında Avrupa hiçbir konuda artık teknoloji önderliği yapamıyor. Araştırma giderleri ABD'de 528, Japonya 619 ECU iken Avrupa'da sadece 274 ECU'den ibarettir. Bir MİT çalışmasına göre Avrupa 36 saatte bir araba yaparken, bu rakamlar ABD'de 25, Japonya'da 17'dir. Daha ciddi bir sorun ise mevcut Avrupa sanayilerinin işçiliğin ucuz olduğu ülkelere devamlı olarak kaydırılmakta olmasıdır. AT'de ciddi bir ekonomi ve sanayi krizi olduğu artık ortadadır. AT ülkeleri de sıfırdan başlayarak toplum düzenlerini, işçi-işveren ilişkilerini, eğitim kuruluşlarını iyileştirmek durumundadırlar.

Türkiye 6 asırdır Avrupa'dadır. Avrupa'nın sorunları aynı zamanda bizim de sorunumuzdur. Avrupa kaynak ve koşullarını Avrupa insanı olarak daha rasyonel kullanabilirsek 21. yüzyılda Avrupa fakirlik çizgisini düzeltebiliriz. Bunun yolu ise, ırk, din ve kültür tartışmalarını bir tarafa bırakarak, yeni eğitim ve araştırma modelleri bulma ve yeni girişimci tipleri yaratmaktan geçiyor.

Türkiye'nin milli gelir rakamları, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü dolayısıyla AT ortalamasına göre düşük olmakla beraber diğer bloklar karşısındaki sorunları AT ile hemen hemen aynı görünüyor; halen, dünyamızda üçlü ticaret bloklarının işbirliği ve koordinasyonunu global şirketler sağlıyorlar. Sanayileşme stratejilerinde globalleşmede önceliği olan sektörlerle globalleşmede ikinci sırada olan sektörleri birbirinden ayırmak gerekiyor. Örneğin, hemen globalleşmenin zorunlu sayıldığı elektronik ve havacılık sanayileri diğer ticaret bloklarındaki gelişmeler nazara alınmadan kurulamaz. Buna karşılık, tarım, gıda ve toprak sanayilerinde globalleşme önceliği yoktur veya ikinci derecededir. Globalleşmede esas yük özel girişimcilere düşüyor, devlete düşen ise girişimciye rakiplere göre eşit koşulları sağlamak ve hiçbir şekilde gölge olmamak. Komünizmin çöküşünden sonra ortaya çıkan yeni dünya durumuna süratle adapte olabilen ülkeler dünyadaki yerlerini şüphesiz çok kolayca alabilecekler. 2000'li yıllar her yerde yeni düzene uyan yeni bir toplum yaratılmasını gerektiriyor. 1995'te gümrük birliğine uyum bizim için bu sınavın ilk ciddi aşaması olacağı benziyor.

Saygılarımla

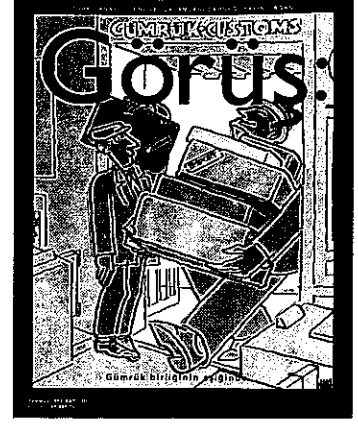
E. İhsan Özöl

Görüş:

TEMMUZ 1993

İÇİNDEKİLER

Görüş: Temmuz 1993

İllüstrasyon: Tan Oral

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeni'nin notu: E. İhsan Özöl

GÖRÜŞ 6-7

Halis Komili, Türkiye'nin ekonominin yapısal bozukluklarını şimdiden düzeltmezse, hızla giden AT trenine posta katarıyla yetişmeye çalışmak durumunda kalacağını belirtiyor.

GÖSTERGE 8-11

TÜSİAD'ın öncü göstergeleri ve ekonomik durum endeksleri. Temel göstergeler, ekonomide belirsizliklerin sürdüğünü gösteriyor.

SÖYLEŞİ 12-17

Büyükelçi Cem Duna, Türkiye'nin gümrük birliğine geçişiyle tam üyeliği arasındaki süreç konusunda Görüş'ün sorularını yanıtladı.

KAPAK

HDTM Müsteşarlığı AT ile Koordinasyon Genel Müdürü Nejat Eren 18-25
Türkiye'nin stratejik öneminin arttığına ve bu olgunun dünya ile ilişkileri olduğu gibi AT ile ilişkileri de olumlu etkileyeceğine işaret ediyor.
İKV Başkanı Sedat Aloğlu, gümrük birliğinin AT yolunda güç ama gerekli bir adım 26-32
olduğunu vurguluyor ve Türk toplumunu "deli gibi çalışmaya" çağırıyor.

DÜNYA 34-37

Savaşlar, seller, depremler yaşlı dünyamızın başını ağrıtmaya devam ediyor.
Soli Özel'in dünya turu, Tokyo'daki zenginler zirvesinden Angola'daki iç savaşa, sel basmış Missisipi havzasından Solingen katliamına uzanıyor.

Fotoğraf: Azmi Dölen

Yönetim:

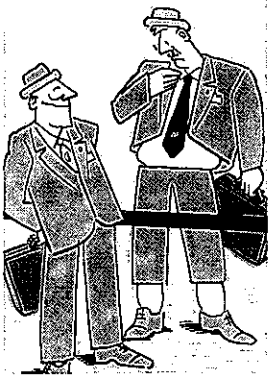
TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Halis Komili

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: E. İhsan Özöl • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muharrem Kayhan, E. İhsan Özöl, Nilgün Demirtaş, Aylin McCarthy, Paul McMillen, Necla Zarakol

Görüş, TÜSİAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece söz konusu yazarların fikirlerini ifade eder. Görüş dergisinin her sayısı 5000 adet basılmaktadır.

İllüstrasyon: Tan Oral

DOSYA:

Su Sorunu

38-52 Boğaziçi Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Gün Kut, suyun giderek daha büyük bir ihtiyaç haline geldiği dünyamızda özellikle Ortadoğu'daki su sancılarını anlatırken, Amerikalı araştırmacı Steven Heydemann, su sorununun çözümlenmesi için yeni yaklaşım ve politikaların gerekli olduğunu söylüyor.

54-61 Ankara Gazi Üniversitesi'nden Prof. Ekrem Sezik GAP'la yok olacak bitki örtüsü konusunda uyarılarda bulunurken, Çukurova Üniversitesi'nden Prof.Oğuz Yurdakul, GAP'ın bölgeye etkisinin ekonomiyle sınırlı kalmayıp sosyal etkiler de yapacağını belirtiyor.

GÜNDEM

62-66 Hamburg Üniversitesi'nden Prof.Petra Kappert, Helmut Kohl'ün ziyareti ve Solingen'den sonra Türk-Alman ilişkilerini değerlendiriyor.

68-71 A.Ü. İletişim Fakültesi'nden Prof.Korkmaz Alemdar, radyo-televizyonda devlet tekeli kaldırılan Anayasa değişikliğinden sonra ortaya çıkacak yeni düzeni yorumluyor.

72-76 TARİH

A.Ü.Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Ömer Kürkçüoğlu'nun 70. yılını tamamlayan Lozan Barış Andlaşması konusunda ilginç yorumları var.

78-79 METROPOL

İKV'den Emre Gönen, gümrük birliğinden sonra ilişkilerimizin daha da gelişeceği Brüksel'i anlatıyor.

80-81 KİTAP

Soli Özel, Alan Palmer'in Osmanlı İmparatorluğu'nun son üç yüz yılını anlattığı "Bir Çöküşün Yeni Tarihi" adlı kitabını Görüş okurları için değerlendirdi.

83-84 SARI SAYFA

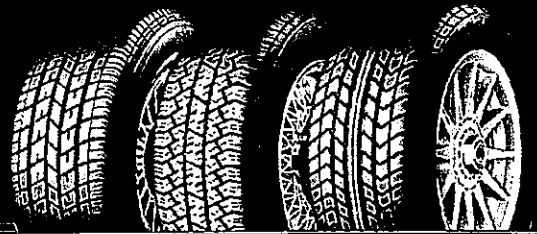
Eleştirmen Sevin Okyay bu kez İstanbul Festivali'nin sponsorlarını ve seyircilerini değerlendirdi.

Yayın:

- İyi Şeyler Yayıncılık Yapım ve Ticaret: Gayrettepe Gayret Sok. No: 8 80300 İSTANBUL Tel: 273 33 20/8Hat
- Yazı Kurulu: Füsun Gençsü, Necla Zarakol, Soli Özel, Ömer Erginsoy • Mali İşler: İdris Özgül
- Tasarım: Aslı Aytaç • Sayfa düzeni ve dizgi: Kayahan Karaoğlu • Basım: Detay Basım Ltd. Şti.
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem (Binbir Çiçek Sok. 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: 269 34 16-269 11 44)

*Kendinizi emniyet altına aldınız;
peki, arabanızı emniyet altına aldınız mı?*

BRIDGESTONE
Yolunu Bilir — — —

AT trenini yakalamak

Halis Komili

Kopenhag'da Haziran ayında gerçekleştirilen UNICE Başkanlar Konseyi'nde yapılan konuşmaları dinlerken, "Avrupalılar'ın durumunun da bizden çok farkı yokmuş" diye düşünmeye başladık.

Üyeleri arasında TÜSİAD'ın da yer aldığı Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği UNICE'nin Başkanlar Konseyi'nde kürsüden meslekdaşlarına seslenen işadamlarının çizdiği tablo, renklerinin koyuluğu, gölgelerinin güçlülüğü ile bizim Türkiye için çizdiğimiz tabloları hatırlatıyordu. Elbette boyutları çok daha büyük, açıları çok daha genişti. Ama söylenen şu sözler insanı ister istemez bazı paralellikler kurmaya itiyordu:

"Rekabet gücümüz gittikçe azalıyor. Faizlerin ve kamu açıklarının aşağıya çekilmesi gerekli. Hükümetlere, büyümeyi destekleme görevleri ve kamu harcamalarını kısımlarının gereği hatırlatılmalı. Kalite artırıcı yatırımlara yönelmek zorunlu. Teknolojide dünya standartlarını yakalamalıyız. Mallarımızdaki katma değeri artırmak zorundayız. Ücret düzeylerinde, Asya-Pasifik ülkeleriyle olmasa bile ABD ve Japonya ile rekabet edebilmeliyiz."

Sonuncu cümlede, ABD ile Japonya'nın yerine, İspanya ve Portekiz gibi ülkeleri koysak, geri kalan her şeyi Türkiye için de söyleyebiliriz diye düşünmekten kendimizi alamadık.

Konuşmacılar, Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonra-

sındaki gelişme döneminde, sonraları en önemli zaafı haline gelecek bir sosyo ekonomik sistem kurduğuna dikkat çekiyorlardı. Asya Pasifik ekonomileri henüz ortada yokken, Japonya henüz bir tehdit oluşturmazken, komünist blok içindeki ülkeler tümüyle rekabet dışıyken Avrupa ülkelerinin, sanayileşmelerine paralel olarak yüksek standartlı bir refah devleti kurması kolay olmuştu. Avrupalı sanayiciler, bugünkü yaygın rekabet ortamında ekonomilerinin içine düştüğü zaafının, geçmişteki bu görece rekabetsiz dönemden miras kaldığında hemfikirler.

Bugün biz de kendi gelişme dönemimizle ilgili böyle bir zaafı konuşuyoruz. Türkiye'de de rekabetten bağışık bir sanayileşme dönemi yaşandı. Bunu sağlayan, ithal ikamesine dayalı politikaların geliştirdiği yüksek gümrük duvarlarıydı. Bu koşullar altında bir yandan sanayileşirken, öte yandan sanayimizin bugünkü zaafının da boy vermesine yol açıyorduk. Bugün biz de, Avrupalılar gibi, sanayimize rekabet gücü kazandırmanın zorunlu olduğundan, teknolojimizi geliştirmekten, kalite artırıcı, katma değeri yükseltici yatırımlara ihtiyacımız olduğundan söz ediyoruz.

Avrupa ile aramızdaki paralellik bu noktada bitiveriyor. Derinlemesine düşünmeye başladığımızda insanın zihnini kaplayan, paralellikten ziyade, aramızdaki mesafenin daha büyüyeceği düşüncesi oluyor.

AT ile gümrük birliği tesis edilmesine ilişkin tartışmalarda, şu bakış açısının altını tekrar tekrar çiziyoruz: Türkiye, geleceğini bugünden inşa ederken hangi stratejiyi benimserse benimsesin, ekonomisini dünya piyasalarında rekabet edebilir hale getirmek zorundadır. Eğer ömür boyu "Az gelişmiş ülke" damgasıyla yaşamak istemiyorsak, AT'nin, Türkiye'yi dünya sahnesinde oynayabilecek bir seviyeye gelmeye zorlayacak olan ekonomik ve sosyal standartlarını yakalamak zorundayız.

Burada dikkat çekilmesi gereken çok önemli bir nokta var. Biz bir treni yakalamaya çalışıyoruz ama tren de yerinde durmuyor. Eğer ekonomimizin bugünkü yapısal özelliklerini kökünden değiştirmeye girişmezsek, önümüzdeki ekspres trene, posta katarıyla yetişmeye kalmış oluruz. Eğer Avrupa kendi sanayisinin dünya piyasalarındaki rekabet gücünün zayıfladığını düşünüyorsa, yakında tren değiştirmeyi de düşünüyor demektir. O zaman, Avrupa hızlı treni ile aramızdaki mesafe her gün daha açılacaktır.

Ama eğer AT ile gümrük birliği gerektiği gibi tesis edilebilir, ekonomide yapısal bazı değişiklikler sağlanabilir, bütün bu çalışmalarda tam üyelik perspektifi gözden kaçırılmazsa, Türkiye de, tren değiştirme imkanını yakalayabilir.

Gümrük birliği konusunda bazı kaygıların dile getirilmesi, zaman zaman, özel sektörün gümrük birliğini istemediği, sanayicinin AT ile gümrük birliği tesis edilmesinden korktuğu biçiminde yorumlara yol açıyor.

Gümrük duvarlarının arkasına saklanarak varlıklarını uzun süre devam ettiremeyeceklerini sanayicilerimizin büyük çoğunluğu artık biliyor. Ama aynı ölçüde bildiğimiz bir başka şey de, Türkiye'de sanayinin tüm gümrük avantajlarına rağmen çok zor koşullarda gelişip bugünkü durumuna geldiğidir. Ve bugün sanayinin rekabet gücünü geliştirmesinin önündeki engellerin, yalnızca özel girişimin çabalarıyla aşılamayacağını da biliyoruz.

Topyekün bir mücadeleye girişebilmek için başlan-
gıç noktası, ülkedeki ekonomi ikliminin değiştirilmesi-

dir. Ekonomide istikrarsızlığın kural haline gelmesine son verilmesi, yeni teknolojilerin ihtiyaç duyduğu yatırım ortamının sağlanması, geleceğin insan malzemesini üretecek bir eğitim sisteminin yerleştirilmesi ve küçük fakat güçlü bir devlet, bu iklimin değiştirilmesinin temel taşlarıdır. Bizi korkutan gümrük birliği değil, bu birliğin gerektirdiği yapısal ekonomik değişikliklerin zamanında gerçekleştirilememesidir.

İşte bu yüzden, Türkiye önündeki kısa zaman içinde ekonomik bir seferberlik ilan etmelidir: Kamu açıklarını azaltarak enflasyonu düşürmeli, özelleştirmeyi gerçekleştirerek iç ve dış borçlar gibi kronik sorunlarını aşmalı; sanayinin rekabet gücünün yükseltilmesi, teknoloji ve eğitim gibi konularda "milli politikalar" oluşturmalıdır.

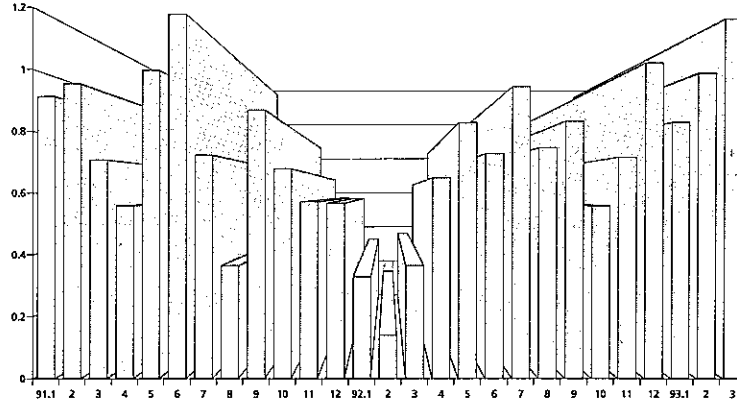
Bir yanda gümrük birliği ve giderek AT üyeliği için gerekli yapısal dönüşümler hazırlanırken, öte yanda gümrük birliği süreci sarsıntısız bir geçişi sağlayacak biçimde örgütlenmelidir. Türkiye'nin AT'ye tam üye olmadan gümrük birliğini gerçekleştirecek ilk ülke olmasının ekonomik ve sosyal sonuçları dikkatle incelenmeli ve gerekli tedbirler için süratle harekete geçilmelidir. Üzerinde iyi çalışılmış bir stratejiyle titizlikle seçilmiş, yol ortasında değişmeyecek bir çekirdek kadroyla görüşme masasına oturulmalı ve bu sürece özel sektörün katılması da mutlaka sağlanmalıdır. Tüm süreci koordine edecek bir AT bakanlığının kurulmasının da yararlı olacağı kanısındayız.

Bütün bunları planlarken, bir "acil durum"la karşı karşıya olduğumuzu unutmamamız gerekir. Avrupa treni ile aramıza, Ocak 1994'de, dönem başkanlığını üstlenecek olan Yunanistan, 1995'de, AT'nin genişlemesinin yeni halkalarından olan EFTA ülkeleri, 1995 sonrasında Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri girebilir. Yolculuğa daha sonra başlayacak olsak bile, biletleri bu yıl içinde kestirmemiz isabetli olacaktır.

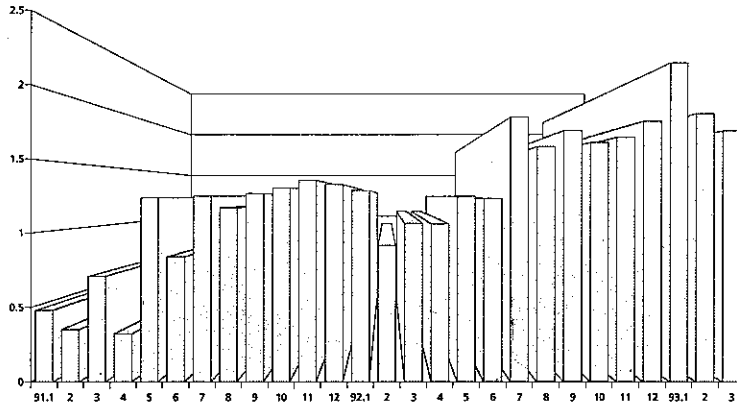
Önümüzdeki yol ayrımında ekonomimize zamanında makas değiştirebilirsek, özlediğimiz düzlüğe varabiliriz. Yoksa üzerinde yol aldığımız bu meyilli arazide geri geri kayabilir ya da istemediğimiz bir hatta girebiliriz. □

TÜSİAD öncü göstergelerinin aylık değerlendirmesi

TÜSİAD ÖNCÜ GÖSTERGELER ENDEKSİ (ÖGE)

GÜNCEL EKONOMİK DURUM ENDEKSİ (EDE)

EDE 1992 yaz sonlarından itibaren oldukça yüksek düzeyde seyretmektedir. Geçici verilere göre endekste Ocak ayında da bir yükselme görülmüş ancak Şubat ayında yeniden bir düşüş ortaya çıkmıştır. Endeks rakamları üç aylık yürüyen ortalamalar alınarak değerlendirildiğinde ise, EDE'nin 1992'nin ikinci çeyreğinden itibaren bir yükselme eğilimine girdiği, bu yükselme eğiliminin 1993'ün ilk iki ayında da devam ettiği görülmektedir.

ÖGE de ise yükselme eğilimi devam etmektedir. Geçici verilere göre endeks Şubat ayında da çıkışını sürdürmüştür. Son üç aydır endekste, üç aylık yürüyen

ortalamalar bazında da artış görülmektedir. Bu durumda ekonomik canlanmanın önümüzdeki dönemde de devam edeceği beklenmektedir.

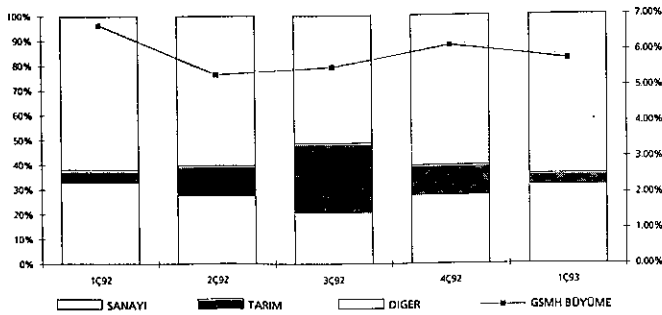
Not: Verilerin yayınlanmasındaki gecikmeden dolayı endekslerde baz olarak, Ocak ayına ilişkin dört değişken yerine bunların projeksiyonları kullanılmıştır. Bu nedenle Ocak ve Şubat ayları endeks değerleri geçici niteliktedir. Her ay yayımlanan endeks rakamları kesinleşen verilere göre revize edilmektedir. TÜSİAD endeksleri mevsimlik dalgalanmaların etkisinden arındırılmıştır. □

Temel Ekonomik Göstergeler:

Ekonomi beklemede

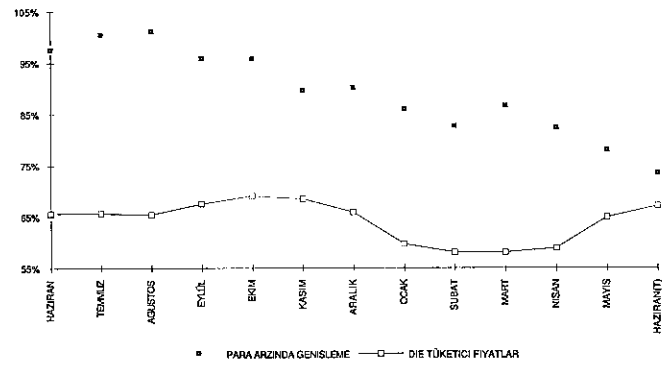
1992 yılındaki ekonomik canlılığın başlıca nedenlerinden biri yüksek ücret ve tarım taban fiyat artışlarının yarattığı tüketim ortamıydı. 1993 yılında enflasyonun yüksek trendini koruması tüketimin daralmasına yol açmaktadır. Avrupa'da resesyonun giderek derinleşmesi ise Türkiye ekonomisinin 1993 yılında daha yavaş büyüyeceğine

GSHM'DA BÜYÜME VE SEKTÖRLERİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYLARI (SABİT FİYATLAR)

işaret etmektedir. Öte yandan yılın ilk beş ayında, sanayi üretimi %5.5 oranında bir artış kaydetmiş-

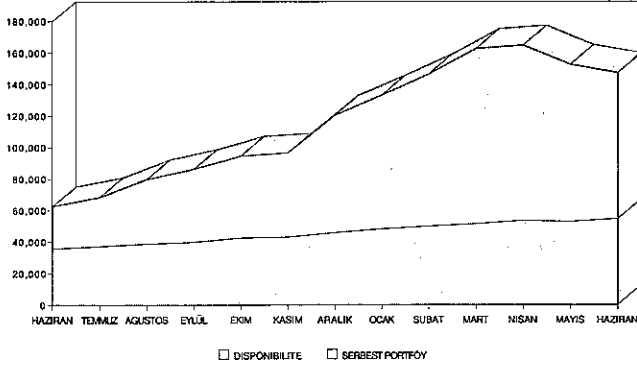
GENİŞ PARA ARZI VE TÜKETİCİ FİYATLARINDAKİ YILLIK ARTIŞLARIN SEYRİ

tir. Bu artış hızı devam ettiği takdirde, 1993 yılındaki büyüme hızının %5 dolayında olması tahmin edilebilir.

Parasal göstergeler çok karışık bir tablo sergilemektedir. Geniş anlamda para arzı (M3+yurtiçi döviz tevdiat hesapları), Türk Lirası mevduat kalemlerindeki yavaş artışı otürü büyüme hızını kesmiş görünmektedir. Öte yandan dolaşımdaki para yıllık %100'e varan bir genişleme göstermek-

DOLAŞIMDAKİ DEVLET BORÇ SENETLERİ (NET)

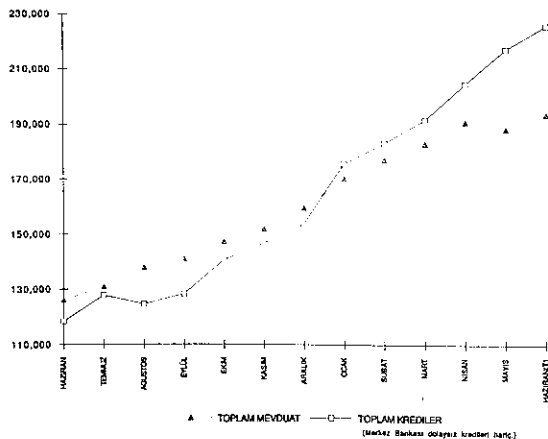

tedir. Dar para (M1) 1989 yılından bu yana bu ölçüde büyük bir genişleme hızı kaydetmemiştir. Bu durumda Haziran itibarıyla %70'e doğru tırmanan enflasyonun tekrar %50'lere düşmesi kısa vadede mümkün görünmemektedir.

Tansu Çiller'in Başbakan olmasından sonra yaptığı ilk açıklamalardan biri 1993 bütçe açığının 100 Trilyon Liraya ulaşabileceği yönünde olmuştur. Hızlanması beklenen özelleştirme programının olumlu etkileri hissedilinceye kadar geçen süre içinde, Hazine'nin sadece Ekim ayına kadar 80 trilyon liralık iç borç geri ödemeleri yapması gerekmektedir.

Bu durumda, faiz oranlarının Eylül ayına doğru artış göstermesi ve Hazine'nin Merkez Bankası kaynaklarına yüklenerek enflasyonist baskı yap-

MEVDUAT VE KREDİLERDEKİ ARTIŞ

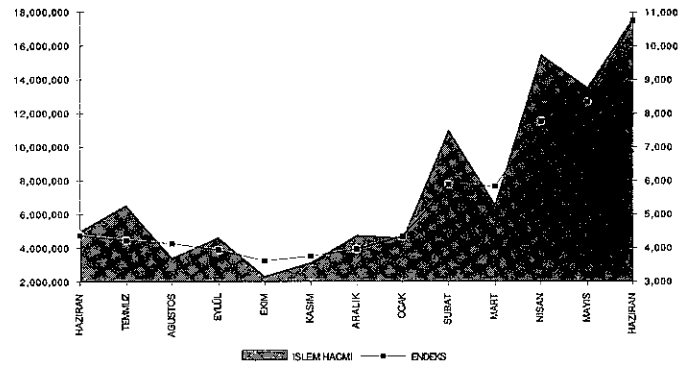

maya devam etmesi yönünde tahminlerde bulunmak mümkündür. Faizlerin yükselmesi halinde mevduat kalemlerinde bir artış, kredi kalemlerinde ise düşüş beklenebilir.

Ocak-Nisan ayları arasında ihracatın %7 gibi son derece düşük, ithalatın ise %31.5 gibi yüksek bir oranda artması döviz rezervlerini henüz etkilememiş görünmektedir. Aynı dönem içinde 1.34 milyar dolar da dış borç geri ödenmiştir. Türkiye'nin halihazırdaki dış borcu 54.7 milyar Dolar'dır.

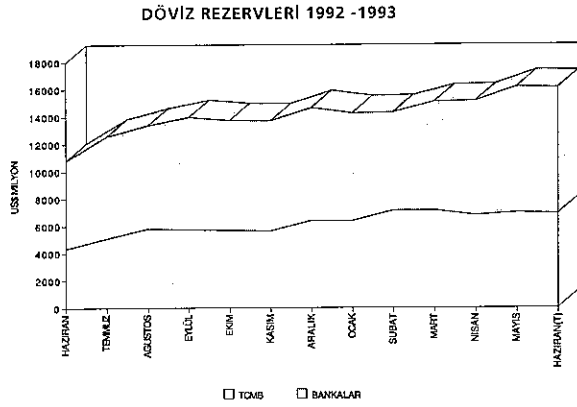
Dolar-Mark paritesindeki artışların ivmesiyle son ayda yükselen ABD dolarının Türk lirası karşısındaki yıllık getirisi Haziran sonu itibarıyla %58'e

İMKB ENDEKSİ VE İŞLEM HACMI

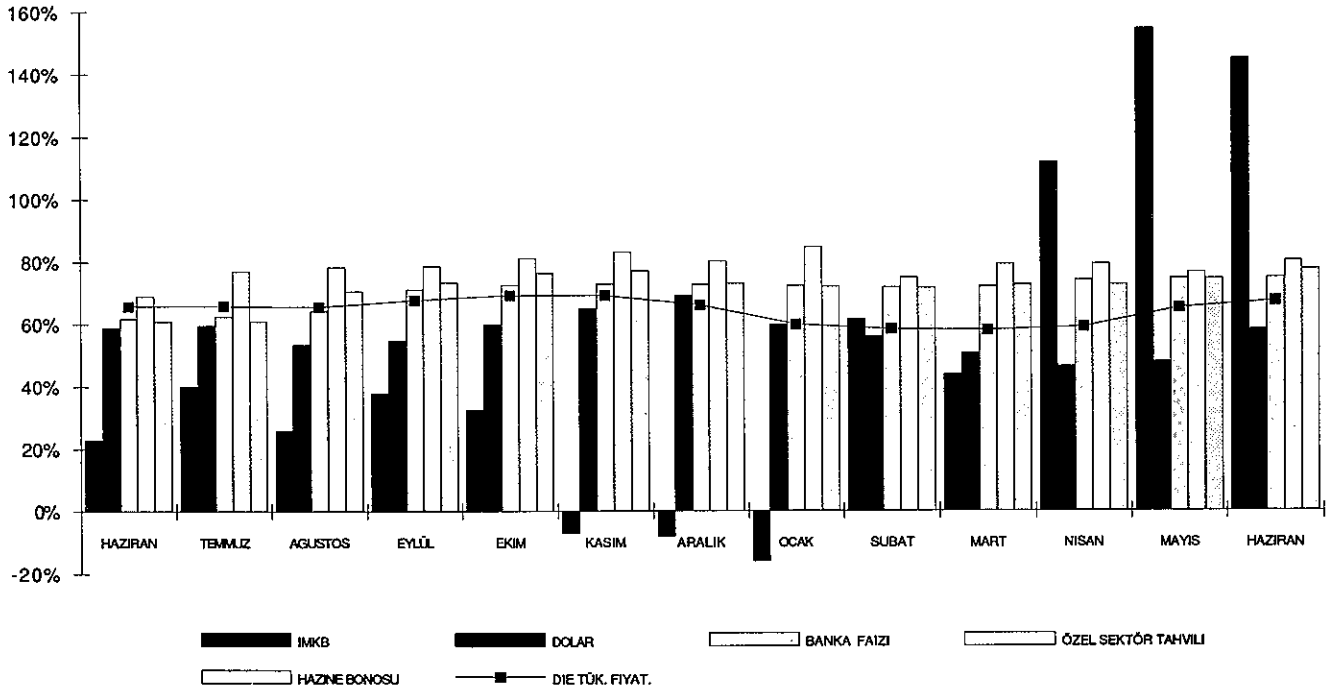
ulaştı. Merkez Bankası'nın müdahaleleri ve Türk lirası faizlerinin yükseleceği yolundaki beklentiler bu artışın sürekli olmayacağını göstermektedir. Bankaların dolar karşısındaki açık (kısa) pozisyonlarının 4 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dolar dışındaki tüm yatırım araçlarının son oniki aylık süre içinde reel bir getiri sağladığını görüyoruz.

Tansu Çiller'in Başbakan olmasıyla birlikte önce yükselmeye başlayan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Endeksi, Haziran ayındaki terör olaylarından etkilenerek zaman zaman düşüşler kaydetti. Ekonomik bürokraside gerçekleşebilecek değişiklikler belli olmadan yeni seçilmiş bir Başbakan'ın

işbaşına gelmesi ya da üstüste yaşanan terör olaylarının hisse senedi yatırımcısını böylesine etkilemesi, İMKB'deki yatırımcı bazının hâlâ çok kısa vadeli düşündüğünü göstermektedir. Bu durumda Endeks'in geleceği konusunda tahmin yürütmek güçleşmektedir. Ancak, enflasyonun yükseliyor olması ve iç borç geri ödemelerinden kaynaklanan muhtemel faiz baskısı, Endeks'in ikinci yarıyıl performansını düşürebilir. □

12 AYLIK GETİRİLERİN GELİŞİMİ

B ü y ü k e l ç i C e m D u n a :

Tam üyelik gününü Türkiye belirleyecek!

Necla Zarakol - Soli Özel

Türkiye'nin AT nezdindeki Büyükelçisi Cem Duna, Temmuz başında World Economic Forum toplantıları için İstanbul'daydı. Büyükelçi Duna'yla 2 Temmuz tarihinde İstanbul Çırağan Oteli'nde bir söyleşi yaptık. Kendisiyle Türkiye ile AT arasındaki ilişkileri, gümrük birliği sürecinin nasıl gelişeceğini, Brüksel'in ve Ankara'nın konuya bakışlarını ve özel sektörün nasıl etkileneceğini tartıştık. Büyükelçi Duna, TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi'nde yapmış olduğu konuşmanın bazı noktalarını tekrar vurgularken, önemli bulduğu bazı diğer konulardaki görüşlerini de bizimle paylaştı.

- Sayın Büyükelçi, TÜSİAD İstişare Konseyi toplantısında yaptığınız konuşmada, özellikle bir konuyu vurguladınız. Türkiye'nin gümrük birliğine dahil olma süreci ile Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerinin diğer boyutlarının bir-biriyle bağlantılı olarak görülmesi gerektiğini söylediniz. Oysa Türk toplumunda önemli kaygılar var örneğin, Türkiye'nin gümrük birliğine girerek kendisini oldukça savunmasız bir durumda bırakması, buna karşılık örneğin bir Portekiz, bir İspanya, bir Yunanistan'ın topluluğa katıldıkları zaman aldıkları şekilde kaynak aktarımından yararlanamaması... Bu konuyu biraz ayrıntılı anlatır mısınız? Niye gümrük birliği ile diğer ilişkileri ayrı düşünmek durumundayız? İkincisi, gümrük birliği oluşturduktan sonra acaba bu korkulduğu gibi bir son durak

mı olacak? Yoksa sizin bulunduğunuz yerden, Brüksel'den bakıldığında Türkiye'ye AT'ye tam üyelik yolu açık görülüyor mu?

- Mutlaka birkaç olguyu birbirinden ayırmak gerekiyor: Önce, İspanya ile Portekiz, topluluğa tam üyeliğin beraberinde getirdiği nimetlerden yararlandılar; yani gümrük birliğine geçmiş olmalarından dolayı bir fondan yararlanmadılar. Bunlar da bölgesel fon, destekleme fonları veya diğer topluluk birliğinden doğan bir kaynak transferi değildi. Türkiye'nin durumu ise daha farklı. Türkiye, Ankara Anlaşması çerçevesinde önce gümrük birliğine giriyor. Biliyorsunuz, Ankara Anlaşması üç bölümden oluşur; hazırlık, geçiş ve nihai aşama... Nihai aşama gümrük birliğidir. Bundan sonra da tam üyelik gelir. Türkiye gümrük birliğine girdiği zaman, bundan sonra da doğal olarak ►

tam üyeliğin gelmesini bekleriz. Tam üyelikle beraber topluluk mekanizmalarından yararlanmak başka bir şeydir. Sadece gümrük birliğine girmiş olmanın Türk ekonomisine getireceği birtakım sıkıntıların hafifletilebilmesi için topluluğun üstlenebileceği yardımlar ayrı bir şeydir. Dolayısıyla gümrük birliğine girdikten sonra nasıl imkanlar var onu görmek lazım.

- Herşey prosedüre uygun gidiyor. Demin de dediğiniz gibi gümrük birliğine geçiş gerçekleşikten sonra, doğal sonuç tam üyeliktir. Ancak, AT'nin gelişimi üzerinde araştırma yapan bazı kuruluşlar CEPR gibi, Türk basınında da çıktı birkaç ay evvel, AT'nin geleceğinde Türkiye'den iki cümle ile söz edip devre dışı bırakıyorlar.

- CEPR nedir?

- Bir araştırma kurumu...

- Gayri resmi bir araştırma kurumu. Bu tip araştırmalardan sayısız örnekler vermek mümkündür. Türkiye'nin üyeliğini gerekli gören araştırma raporları ile, bir iki cümle söz eden araştırma raporları vardır. Önemli olan, topluluk organlarının bu konudaki görüşleridir. Herşeyden önce 1987 yılındaki Türkiye'nin tam üyelik müracaatına karşı, topluluğun verdiği görüş, Türkiye'nin eligible (nitelikleri haiz) tam üye olabilecek ülkeler arasında sayılmasıdır. Diğer taraftan en son örneğine bakacak olursak, yani Lizbon ve Kopenhag deklarasyonlarına bakarsak, bunlar en son Kopenhag zirvesinde topluluğa tam üye olma perspektifi olan, 1964 Ankara Anlaşması perspektifi doğrultusunda çalışmaların yoğun-

laştırılması ve katma protokolünün (1970) hedefi olan gümrük birliği konusunda da mesafe alınmasını öngörür. Yani Türkiye için kapının kapanması ya da diğer aday ülkelere göre daha geri durumda olması diye bir şey söz konusu değildir. Resmi olarak değildir.

- O zaman bu süreç, kendi takvimine göre otomatik olarak işleyecek mi?

- Tabii, 1996 yılında topluluk EFTA ülkelerini almış olmanın verdiği durumu gözden geçirecek, bunu yapmak için bir hükümetler arası konferans toplayacak, bu iki şeye bakacak: Bir tanesi Maastricht'te öngörülen parasal birlik doğrultusunda ne kadar mesafe alınabildi? Çünkü Maastricht netice itibarıyla bir grup hedefidir. Oralarda nereler doldu, ona bakacaklar. Diğer, topluluğun kurumsal yapısına bakacaklar. Yani 12'li bir topluluk, 16 üyeli bir topluluğa dönüştüğü zaman çalışıyor mu, karar mekanizmalarında ne etkisi oldu? Ondan sonra da, 1996'dan sonra topluluğun kaç yeni üye daha alacağı, nasıl alacağı, nasıl bir zamanlama içinde alacağı konuşulacak. Bu aşamada düşünün ki, topluluğa tam üye olmaya aday ülkeler arasında gümrük birliğini gerçekleştirmiş tek aday ülke Türkiye. Bu, pratikte bir entegrasyonun zaten gerçekleştirilmiş olması anlamına gelir. Zannediyorum ki, Türkiye çok müstesna ve tek bir yere sahip olacak. Ama bu tek başına üye olacağı anlamına da gelmiyor.

- Yani Türkiye gereğini yerine getirmiş oluyor ama bu yeterli değil. O zaman da gene "bir süre daha bekleyelim de, birkaç üye birden alalım"

düşüncesi ortaya çıkabilir mi?

- Bunu diyebilmek pek kolay değil. Çünkü aday olan ülkeler birbirinden çok farklı ülkeler. Örneğin EFTA ülkelerinin belli ölçüde bir homojeniteleri var. Bir tarafta merkezi doğu Avrupa ülkeleri var, bir pazar ekonomisi kuramamanın verdiği sıkıntıları yaşıyorlar, bir tarafta Kıbrıs ve Malta gibi çok küçük ölçekli ülkeler var. Doğrudan doğruya ekonomik değil fakat kurumsal sıkıntılar yaşıyorlar; bir de Türkiye gibi bir örnek var. Türkiye bunların hiçbirine benzemiyor. Kendi başına bir ölçek ekonomisi kurma niteliğine kavuşmuş bir ülkeden söz ediyorsunuz...

- İstişare Konseyi'nde konuşmamızda dikkati çeken bir konu daha vardı, Avrupalılar gümrük birliğinden bizden daha fazla çekiniyor gibi bir yorum yaptınız.

- Bunun iki nedeni var: Birincisi bu, Avrupa Topluluğu'nun da henüz denememiş olduğu bir olay. Yani tam üye olmadan gümrük birliğinde hangi pazarlıklar içinde olunacağı, Avrupalıların da bilemediği bir olay. İkincisi, Türkiye'nin en rekabet edebilir olduğu sektörler Avrupa'nın en rekabet edemez olduğu sektörler. Burada çok ciddi sıkıntılar ve sancılar Avrupa'da yaşanacak. Nasıl ki bizim bazı sektörlerimizde sıkıntı yaşanacaksa. Bu iletişim, koordinasyon gerektiren bir konu. Bunun sonucu olarak şunu söylemek kabil tabii; bizim için gümrük birliğinin başarılı olması ne kadar önemliyse, Avrupa için daha az önemli değil. Başarısız olmasını iki taraf da kolay kolay kaldıramaz.

- Peki biz ne bekliyoruz? Gümrük birliği konusu, anlaşmalara uygun

olarak birden devlet gündemine geldi. Özel sektör buna sahip çıkıyor "Biz bunu, madem ki bu yola girildi, en az zarar görecektir şekilde nasıl yaparız; ayrıca yolumuzda neler var, neler yok görmek istiyoruz" dediler. Özel sektör, İKV'yi bu konuda sözcü olarak seçti. Onlar görüşlerini açıkladılar, bu konuda devletin beklentisi nedir?

- Herşeyden önce bu ayrımınza katılmayacağımı söylemek isterim. Devlet bu işi özel sektör için yapıyor. Neticede Türk ekonomisinin esas oyuncularını özel girişimcilerdir. Dolayısıyla, burada devletten ziyade toplumun beklentileri önemlidir. Ekonominin makro dengelerinin neler beklediği açısından yaklaşıyoruz biz konuya kamu görevlileri olarak. "Makro dengeler açısından" sözünün de altını çizmek istiyorum. Şüphesiz bazı sektörlerde sıkıntılar olacak ama dünyadaki hiçbir ekonomi her sektörde rekabet edebilme niteliğine sahip değildir, olamaz da. Türkiye'nin beklediğine bakacak olursak, önümüzdeki dünya yeni ekonomik düzeni içinde kalkınma hamlesini tamamlayabilmektir bunun ana ögesi. Bizim bugüne kadar başarıyla uyguladığımız kalkınma stratejisi doğru- dan doğruya dış alem gelirlerini artırmaktır. Yani ihracata yönelik sanayi üretimini yükseltmektir, kazandığımız parayı kendi kalkınma hamle- nize harcarsınız. Neyse, bir, pazar kaybetmeye tahammülümüz olamaz; iki, her zaman genişleyen pazara ihtiyacımız vardır; üç, pazara giriş imka- nına sahip olmamız gerekiyor. Yani gümrükler değil, tarife dışı dediği- miz birtakım engellerle karşılaşma-

dan pazara girebilmemiz gerekiyor. Somut bir örnek vermek gerekirse, şayet yılda 17 milyar dolarlık -1993 yılında olduğu gibi- bir ihracat hedefi tesbit ediyorsanız, bunun pazarını bulmak mümkün müdür? Gümrük birliğine girmediklerimiz takdirde ne olur sorusunun cevabı, ne kazanacağımız sorusunu da beraberinde getirir. Diğer bir anlatımla, Türkiye gümrük birliğine girmekle bir defa tarife dışı engeller bakımından yani miktar kısıtlamaları ve anti-damping uygulamaları ile karşılaşmadan Avrupa pazarına çok daha rahat girebilir. İkincisi, Türkiye'nin ekonomisi rekabet edebilme niteliğine kavuşacaktır. Çünkü bu tip boyutlu pazarlara girdiğiniz zaman rekabet etme özelliğiniz olmalıdır: Rekabet edebilmenin özelliği de şudur: ekonomimizi en verimli çalıştıracak anlamına gelir, teknolojik yenilikler getireceğiniz anlamına gelir, kısacası halkınızın refah ve gelir seviyesinin yükseleceği anlamına gelir. Bunun aksini yapmak, bunların da yavaş yavaş kaybolması demektir. Bu rekabet edebilme kavramı o kadar önemlidir ki, ilerde bizim en büyük sorunlarımızdan biri olmaya namzettir. Çünkü bugüne kadar ihracatını yaptığımız mallarda yeni rakiplerimiz çıkıyor. Bizim bugüne kadar bunları küçük ölçekli faaliyetlerimizle Avrupa'ya satabiliyor olmamız, Avrupa pazarına 1973'den beri sıfır gümrükle girebilmemizin bize verdiği rüchaniyettir. Bu değişiyor. Niye değişiyor? Bir, Avrupa'daki değişikliklerden etkileniyor, iki dünya- daki değişikliklerden dolayı değişiyor; yeni rakiplerle uğraşmak durumunda kalıyoruz. Bunlarla uğraşma-

nın tek yöntemi de rekabet edebil- mekten geçiyor. Yani on difference dediğimiz yeni bir kavram üzerinde; yani farklılığın teşviki diyebileceği- miz bir kavram üzerinde odaklaşma- mız gerekiyor.

Dünya ekonomisinde hepimizin gözlemlediği üçlü bir bloklaşma var, bu bloklaşmanın etkilerinin hafifletil- mesi gerekiyor. Diğer bir ifadeyle, bloklardan birinin içinde yerimizi al- mamız gerekiyor. Bunu yaptığınız za- man da size büyük kaynak transferleri olması, yani büyük yabancı sermaye yatırımlarının gelmesi gerekiyor. İki nedenden dolayı; birincisi, bu blok- laşmanın tesirlerinden kurtulabilme- niz için bir bloka ihracat yapmak yeri- ne o blokta yatırım yapmayı tercih ediyorsunuz, böylelikle demin sözü- nü ettiğim engellerle karşılaşmadan malınızı pazarlıyorsunuz. Bunun ör- neklerini gerek İspanya, gerek Portekiz'de gördük. Her iki ülkeye de büyük kaynak transferleri yapıldı. Sade- ce İspanya'nın 1986-89 yılları içinde 15 milyar dolar doğrudan yatırım ve 15 milyar dolar da portföy yatırımı aldığını düşüncecek olursak, bu olayın gidişatı hakkında daha iyi fikir sahibi olabiliriz. Bunlar genel beklentileri- miz. Bunun dışında gümrük birliği zannediyorum bizim fiili entegrasyon dediğimiz politikanın da temelini oluşturacaktır. Yani öyle bir noktaya geleceğiz ki, ilerde Avrupa Topluluğu ile bir bütünleşmeyi de beraberinde getireceğini umuyorum. Benim dü- şüncem bu.

- Siz pek katılmadınız ama, biz yine de gümrük birliğine gidişte devletin özel sektörle daha yakın ilişkiler içinde olması gerektiğini ►

düşünüyoruz. Herkes sizin kadar açık yaklaşmıyor olaya.

- Geçen ay, İstanbul'da İKV ile toplulukla müzakereleri sürdüren heyetimiz arasında yapılan toplantı bu koordinasyonun en yararlı örneklerinden birini oluşturdu zannediyorum, diğer bir anlatımla, kamu kesiminde de özel kesimde de bir koordinasyon isteği olduğunu gördük.

- İlk örneği, ilk ve tek örneği...

- Belki de bugüne kadar gümrük birliği hiç bu kadar yakın hissedilmemiştir, ondandır.

- Avrupa Topluluğu'nun da bizim de gümrük birliğinde başarısız olmaya tahammülümüz olamayacağını söylediniz. Şu anda pürüz gibi görünen nedir? Bir gümrük birliğinde, malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların dolaşımı olmak üzere dört serbestiyetin olması gerek herhalde. Bunların ilk üçü konusunda çok fazla sorun yok ama dördüncüsü sorunlu görünüyor.

- Size, söylediğiniz dört başlık altında cevap vermek isterim. Bir defa malların ve sermayenin dolaşımı konusunda müzakereler sürüyor, burada sıkıntı yok. Ama tarım mallarının serbest dolaşımı konusunda büyük bir gelişme olacağını sanmıyorum. Çünkü topluluğun ortak tarım politikası gibi bir engel var. Bu değiştiği ölçüde, bu değişime paralel olarak bazı mallar üzerinde, deneme mahiyetinde bazı çalışmalarımız olacak. Dördüncü sepet olan işçilerin, serbest dolaşımı konusunda ise topluluğun hepimizin bildiği sıkıntıları var; kendi içinde dahi serbest dolaşımı gerçekleştirememiş bir topluluktan söz ediyoruz. 12'ler kendi aralarında

dahi bunu tam olarak gerçekleştiremediler. Bizim bu başlık altında, yapmaya çalıştığımız şu anda toplulukta bulunan işçilerimizin durumunu düzeltmek, onları topluluk işçileri ile eşit konuma getirebilmek konusunda yoğunlaşıyor. Burada da bir hayli ilerledik. Bu da bir komite tarafından yürütülüyor. Hatırlayacaksınız, seksenlerin başında alınan kararlar vardı, uygulamaya konulamamış olan; onları hayatiyete geçirmeye çalışıyoruz. Bunun için bir taraftan müzakereleri, bir taraftan da araştırmaları devam ettiriyoruz. Yani toplulukta hangi ülkede ne gibi discriminationlar var, ya da ne gibi eşitleme faaliyetleri olabilir...

- Çok önemli iki konu daha var: İlki konut fonu. Onun kaldırılacağına dair bir açıklama geçenlerde yapıldı. İkincisi, üçüncü ülkelerle olan ilişkilerin nasıl düzenleneceği. Siz de bunları çok önemli sorunlar olarak görüyor musunuz?

- Çok önemli sorunlar olarak görüyorum ama çözülmesi gerektiğine inanıyorum. Şöyle ki, konut fonunun iki boyutu vardır. Bir tanesi korumayla ilgilidir, diğeri devlet geliri olmasıdır. Devlet geliri olarak konut fonu sorununun çözülmesi meselesinde kaybettiğimiz kaynağın başka bir şekilde bulunması keyfiyeti var. Bunda örneğin toplulukla bu konuyu birlikte ele almayı düşünüyoruz. Nasıl bir çözüm bulunacağını... Korumaya aracı olarak baktığımız zaman ise, koruma zaten ayrı bir başlık altında düşünülür ve o başlık altında bir çözüm getirilir zannediyorum; bunun örnekleri var toplulukta: İspanya, Kanarya Adaları'ndaki bir

grup sanayiini koruma altına almak istemiş ve buna topluluk itiraz etmiş. Bunun üzerine örneğin oradaki bir vergi ile koruma yöntemini genel bir "tek vergi"ye dönüştürmüşler ve bu vergiden istisnalar getirerek bazı sanayilerin korunması yoluna gidilmiş. Bu bize olur olmaz ayrı mesele de, bir yol bulunabileceğini söylemek istiyorum. Bunun yanında, hemen altını çizeyim, aramızdaki anlaşmalardan kaynaklanan başka koruma mekanizmaları da var. Üçüncü ülkelerle olan ilişkiye gelince, bunu tabii, "ortak ticaret politikalarına uyum" başlığı altında irdelememiz gerekiyor. Bu da, bir; topluluk mevzuatını bizim de benimsememizden doğan bir koruma liberalliğini getirecek. Yani topluluğun anti-damping mevzuatını ya da miktar kısıtlamalarını biz de uygulayabileceğiz. İkincisi, bunların yeterli olmadığı hallerde başka yöntemlere başvurulması halinde topluluğun bunu pek de fazla yadırgayacağını sanmıyorum.

- Onların kaygıları daha çok, Türkiye'ye yeni açılmış gibi görünen -gerek Karadeniz ekonomik işbirliği ile gerek Orta Asya Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerle- hinterlanddan, bu ülkelerle ilişkilerde Türkiye'nin bir transit yolu olarak kullanılmasından gibi geldi bize...

- Onu pek sanmıyorum, Çünkü ortak gümrük tarifelerini uygulayacağımız için bizim üzerimizden bir trafik sapması olmaz. Bizim o ülkelere karşı olan mevcut korumamız topluluk koruması ile eşitleneceği için trafik sapması söz konusu olmayacaktır.

- Şimdi tarifelerle yapılan korumalarda da bir çeşitlenme söz ko-

nusu. Önceleri, 10-15 yıl önce kota konuluyordu, şimdi biranın içindeki filan maddenin miktarı kıyametler koparıyor...

- Aşında tabii Türk ekonomisinin gümrük birliğine girse de girmese de çözmesi, çağdaşlaştırılması gereken bir sorun bu. Artık koruma dediğimiz zaman tarife koruması yahut miktar kısıtlaması yoluyla yapılan korumaların savunulması güçleşiyor. Topluluğa karşı değil, GATT'a karşı ciddi sıkıntılar ortaya çıkıyor. Bunun yerine gündeme iki tip koruma geliyor. İlki, devlet harcamaları yoluyla örneğin enerji girdilerinin ucuzlatılması, örneğin araştırma geliştirme fonlarının devletçe sağlanması gibi. İkincisi de mevzuat yoluyla yani standardizasyon yoluyla koruma. Bunu Avrupa Topluluğu da gayet ciddi bir şekilde yapıyor. Aynı çerçevede bizim de bu imkandan yararlanma olanağını bulacağımızı sanıyorum.

- Tekrar başa dönersek, EFTA ülkeleri girdikten sonra, Türkiye gümrük birliğine geçmiş, yani bir başka deyişle bir noktada topluluğa asılmış durumda ne kadar bekleyebilir? Eski Sovyet Cumhuriyetleri de Rusya eksenini etrafında bir blok oluşturursa ve Türkiye Karadeniz Ekonomik İşbirliği şansını iyi kullanamazsa, AT'nin de dışında ne kadar kalabilir?

- Bu sorunun da cevabını verecek olan yine Türkiye'nin kendisidir. Gümrük birliğini tamamlamasının ertesinde Türkiye, topluluğun öteki politikalarına, ortak para politikasına, ortak çevre politikasına, ortak enerji politikasına ne kadar hızla uyum sağlarsa, o gün tam üyeliğini ilan etmiş

olur zaten. Vermemiz gereken kararda odur. O boyuta geçmeye hazır mıyız? Bu bizim için iyi midir? Etkileri neler olur? Bu hesabı yapıp Türkiye'nin tam üyeliği konusunda kendi iradesini sergilemesi gerekiyor.

- Yani tam üyelik aşında bir siyasi irade konusu?..

- Tabii.

- Bir şey daha var, CEPR kendi adına konuşan bir araştırma kuruluşu dediniz, ama kısa bir süre önce Türkiye'ye gelen Alman Başbakanı Kohl, kendi adına konuşmadı. Görüşün son sayısında Hollanda Başbakanı ile mülakat yayınlandı. O da, Türkiye'nin gümrük birliğinden sonra tam üyeliği konusunda tıpkı Kohl gibi, çok sıcak yaklaşımlarda bulunmadı.

- Topluluk tam anlamıyla homojen değil; çeşitli yöneticilerden, çeşitli baskı gruplarından çeşitli entelektüellerden farklı fikirler çıkması doğal. Bunda yadırganacak bir şey yok. Yalnız ülkelerle ilişkilerde olsun, ülkelerarası ilişkilerde olsun, bunun ötesine geçen, ülkelerin arasındaki ilişkilerde olsun, ülkelerin bloklarla ilişkilerinde olsun bunun ötesine geçen ahdi bağlantıları vardır, belirli ölçüler vardır. Günü geldiğinde sizin nitelikleriniz tartışılmaz boyutlara ulaştığında, bütün bu itirazlar anlamını kaybeder.

- Bu da başka soruna getiriyor. Zaten Türkiye'de özel sektörle devlet arasındaki en büyük anlaşmazlık konusuna... Siz, bugünkü faiz oranlarımızla, bugünkü enflasyonunuzla o kulübe üye olabilecek misiniz? Bu konuları da Türkiye'de büyük ölçüde devlet belirliyor.

- Siz bugünkü enflasyon oranınızla, bugünkü faiz oranınızla yaşamayı mutlu bir yaşam tarzı olarak görüyorsanız, o zaman diyecek hiç bir şey yok. Bunları zaten düzeltmemiz gerekiyor, topluluğa tam üye olsanız da olmasanız da her halükarda çözülmesi gereken sorunlar bunlar.

- Alman Başbakanı Kohl geldiğinde, konuşması hayal kırıklığı yarattı ama daha sonra bir Alman işadamları grubu geldi ve Türk özel sektörüyle çok sıcak görüşmeler yaptı. TÜSİAD'ın girişimiyle, UNICE'den Türkiye'nin tam üyeliğine sıcak bakılması yolunda bir tavsiye kararı çıktı. Özel sektörün, topluluk üyesi ülkelerin iş çevreleriyle doğrudan kurduğu ilişkilerin, tam üyelik hedefine etkisi ne olur? Bu konudaki görüşünüz nedir?

- Bence son derece faydalı olur. Çünkü hayatın gerçekleri, sonuçları tayin eder. Türk işadamlarıyla işbirliği yapmak isteyen Alman işadamlarının yaklaşımları son derece sağlıklı: Almanya'da, 1.8 milyon vatandaşımız yaşıyor, bunların kurdukları işyerlerinde 100 bini aşkın Alman çalışıyor; Alman bankalarında 30 milyar markımız var, Almanya'daki işçilerimizin Alman ekonomilerine katkıları mütahş. Bu konuda, entegrasyonun ulaştığı nokta bakımından sayısız örnekler verebilirim. Bu gerçeklerin toplamı da sonucu tayin eder zaten.

- Sayın Büyükelçi, bu önemli toplantı sırasında bize vakit ayırdığınız için teşekkür ederiz. □

G ü m r ü k b i r l i ğ i e ŝ i ğ i n d e T ü r k i y e :

AT ile ortaklık ilişkilerindeki gelişmeler

Nejat Eren*

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ticaretine getirilen kısıtlamaların kaldırılması yönünde özellikle GATT çerçevesindeki çalışmalar, dünya ticaretinde, GSMH büyüme hızının üzerinde artış sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Örneğin, 1950-75 arasındaki dönemde, sanayileşmiş ülkeler ticareti, GSMH büyüme hızının iki katı kadar, yıllık ortalama %8 oranında artmıştır.

Ancak, 1970'li yıllarda karşılaşılan bazı gelişmeler ticaretteki büyümeyi yavaşlatmış ve korumacılığın yeniden canlanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, 1973-74 kışında OPEC'in operasyonlarına bağlı olarak dünya enerji fiyatlarındaki önemli artışlar, döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması, Japonya'nın rekabetinin yoğunlaşması, rekabet gücüne sahip yeni sanayileşen ülkelerin girişi, Amerikan ekonomisinin görece olarak zayıflaması, global bir stagflasyonun ortaya çıkışı ve AET'nin artan içe dönme eğilimi olarak özetlenebilir.

Keza, savaş sonrası dönemde dünya ticaret hacminin bütün olarak genişlemesinde önemli katkıları bulunan Ortak Pazar, 1970'lerin ortalarından itibaren geleneksel sanayilerini korumak ve özellikle Japonya ve yeni sanayileşen ülkeler ithalatına karşı korunma tedbirlerine başvurmak durumunda kalmıştır. Bu eğilim, Topluluğa yeni katılımların gerçekleşmesiyle beraber artmıştır.

1980'li yıllardan günümüze dek devam eden süreç, Topluluk içi gelişmeleri açısından:

- Roma Antlaşması'nı değiştirerek, yeni politika hedeflerini saptayan, karar alma sürecini kolaylaştıran ve siyasi işbirliğini kurumsallaştıran Tek Avrupa Senedi'nin ortaya konulması (1 Temmuz 1987),
- 1992 Tek Avrupa Pazarı hedefi,
- Ekonomik ve Parasal Birlik,
- Avrupa Birliği Antlaşması'nın Maastricht'te parafedilmesi (9-10 Aralık 1991) suretiyle üye ülkeler arasındaki bütünleşme çabalarının güçlendirilmesiyle ve derinleşmeyle karakterize olmaktadır.

1990'lı yıllar, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci, SSCB'nin çözülmesiyle ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu, Kafkasların ve Karadeniz'in yeniden önem kazanması gibi politik gelişmelerin yanı sıra, bölgesel gruplaşmaların artan önemiyle de sembolize olmaktadır.

Bölgesel gruplaşmaların birbirleriyle yapacakları ticaretin dünya ticaret hacminde yaratması beklenen artış kadar, genişletilmiş piyasa, verimlilik, üretim artışı, ihtisaslaşma, ölçek ekonomilerinden yararlanma, rekabet artışı gibi nedenler de bu eğilimi güçlendirmiştir. ➤

* Bu makalede yeralan hususlar, yazarın şahsi görüş ve değerlendirmeleridir.

Günümüzde Avrupa Ekonomik Alanı-AEA (AT-EFTA), NAFTA ve Asya-Pasifik kuşağı bölgesel ticari gruplaşmaların en büyükleridir.

Bu bağlamda, örneğin Topluluk, halen, dünya ticaretinin %39.6'sını (1990) elinde tutan en büyük ticari güç durumundadır; diğer ekonomik güçlerden ABD'nin ve Japonya'nın payı ise, sırasıyla %13.1 ve %7.5'tir.

Topluluk, EFTA ülkeleriyle imzaladığı Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması ile, 375 milyon nüfusu temsil eden en büyük serbest ticaret alanı haline de gelebilecektir. Bu arada, AEA Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi beklenmeksizin, Avusturya, İsveç, Finlandiya ve Norveç ile katılma müzakerelerinin başlatılmış olduğu da vurgulanmalıdır.

Orta ve Doğu Avrupa'da, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, Romanya ve Bulgaristan'la imzalanan Avrupa Anlaşmaları; Ortaklık Anlaşmaları bulunan Türkiye, Kıbrıs, Malta; İsrail, Magrep (Fas, Tunus, Cezayir), Maşrek (Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan) ülkeleri, hatta, Arnavutluk ve Slovenya'yı içeren ilişkileriyle, Topluluk, dünya ticaretindeki yerini daha da güçlendirme eğilimindedir.

Türkiye'deki yapısal reform tedbirleri

1980'li yıllardan itibaren dünyadaki ekonomik ve politik eğilimlere ve bu çerçevede gelişen yapısal değişikliklere paralel olarak, Türk ekonomisinde de yapısal reformlara gidilmiş, dış dünya ile ilişkilerde de stratejik uyarlamalar yapılması gereği duyulmuştur.

1980 yılıyla başlayan ve Türk ekonomisini, adım adım, serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmaya dönük hale getiren ekonomi politikaları, piyasa ekonomisine devlet müdahalesinin en aza indirilmesi, özel girişime dayalı bir pazar ekonomisinin oluşturulması ve yabancı rekabet yoluyla özel girişimin teşviki şeklindeki temel unsurlara dayanmaktadır.

Bu programın uzun vadeli hedefleri,

- Ekonominin her yönüyle liberalize edilmesi,
- Fiyat, faiz ve döviz kurlarının tesbitinde pazar güçlerine dayanılması ve serbest piyasa ilkelerinin tesisi,
- Ekonomik faaliyetlerde kamu müdahalesinin azaltılması,

- Ekonomik aktivitelerde özel sektörün öncülüğü,
- Yabancı yatırımların teşviki, şeklinde özetlenebilir.

Programın ortaya konulma ve geliştirilme süreci itibarıyla, öncelikler, cari işlemler açığının azaltılması, dış borçların düzenli ödenmesi ve enflasyon hızının düşürülmesidir. Bunun dayandığı temel de, tarım ürünleri yanında ağırlıklı olarak sınai mamul ve hizmet ihracının artırılmasıdır.

Keza, sanayileşmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin üzerinde olarak, ortalama %5 civarında gerçekleşen ekonomik büyüme, politikanın kayda değer başarılarından biridir.

Bu kapsamda, dış ticaret performansına değinilecek olursa; 1980'de 2.9 milyon dolar olan ihracat, 1992 yılı sonu itibarıyla 14.7 milyar dolara yükselmiştir. İthalat ise, 1980-92 döneminde, 7.513 milyon dolardan 22.870 milyon dolara ulaşmıştır.

Büyümenin serbest rekabet ortamında ve özel kesimin dinamizminden azami ölçüde yararlanılarak gerçekleştirilmesi; enflasyonla mücadelede talebin kontrolünün yanı sıra arz artırıcı önlemlere önem verilmesi; kamu sektörünün rasyonalizasyonu; uluslararası entegrasyona imkan verecek bir ekonomik yapının daha da geliştirilmesi; ekonomide, kaynakların tahsisinde etkinliğin artırılması, rekabetin teşvik edilmesi ve tüketicinin korunması için dış ticaret rejiminin serbestleştirilmesi ve basitleştirilmesi; döviz kurlarının piyasa şartları içinde belirlenmesi şeklindeki hedefler bugün için de geçerliliğini korumaktadır.

AT perspektifinden bağımsız olarak benimsenen ve serbest piyasa kurallarına uyum, dış ticaretin liberalleştirilmesi, kambiyo rejiminde liberalizasyon ve esnek döviz kuru uygulaması, alt yapı yatırımlarında artış, yabancı sermayeyi teşvik, KİT'lere ve devlet tekellerine ilişkin yeni politikalar, özelleştirme programları ve serbest bölgelerle ilgili düzenlemeler şeklinde beliren liberalizasyon politikaları yoluyla dış dünyaya daha iyi entegre olma amacı güdülmesi, esasen, Türkiye'nin Toplulukla bütünleşmesine ilişkin tercihleri açısından da güçlü bir baz teşkil etmiştir.

Türkiye-Topluluk dış ticareti

Dünyadaki ekonomik ve politik trendlere uygun olarak alınan yapısal değişiklik tedbirleri ve dünyadaki böl-

geselleşme eğilimi paralelinde Türkiye'nin, mevcut Ortaklık anlaşmasıyla daha 1960'lı yıllarda benimsenmiş, 1970'li yılların Katma Protokolüyle geliştirilmiş, 1987'deki tam üyelik müracaatıyla da teyid edilmiş entegrasyon hedefi yanında Toplulukla, çok önemli ticari ilişkileri bulunmaktadır.

1992 yılı verilerine göre, Türkiye'nin toplam ihracatının %51.6'sı, Topluluğa yönelik; toplam ithalatının %43.9'u ise, Topluluk kaynaklıdır. Ülkemizin Topluluğa yaptığı ihracatın toplam ihracatımız içindeki payı, 80'li yılların başlarındaki %30'luk seviyelerden 1990'lı yıllarla beraber %50'nin üzerindeki düzeyine ulaşmıştır. Buna paralel olarak, Topluluğun Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki payı da yükseliş kaydederek, 1980'deki %31'lik seviyesinden 1992'de %44'lük orana erişmiştir.

Topluluğun artış kaydeden bu payına karşılık, Türkiye, Topluluğun ithalatı içindeki ülke payları bakımından 21. sırada yer almaktadır. Oysa 1990 yılında Türkiye, 18. sırada bulunmaktaydı. Türkiye, Topluluğun ihracatı içerisinde ise 12. sıradan 10. sıraya yükselmiştir. Sıralama içerisindeki bu değişimler, taraflar arasındaki ticari dengenin Türkiye aleyhine geliştiğini göstermektedir.

Türkiye-Topluluk ilişkilerinde Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına dönük gelişmeler

Türkiye-AT Ortaklık Anlaşması, Anlaşmanın içerdiği hedeflere ulaşılması açısından bir Gümrük Birliği'nin, "karşılıklı ve dengeli yükümlülükler" esası üzerinden, en geç, 22 yıllık bir geçiş dönemi sonunda (31 Aralık 1994) gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır.

Türkiye'nin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'den kaynaklanan mükellefiyetleri çerçevesinde olduğu kadar; Topluluk Komisyonu'nun ülkemizin 1987'deki tam üyelik başvurusu doğrultusunda geliştirmek amacı taşıdığını, bu çerçevede, 1995 yılı itibarıyla tamamlanması hedeflenen Gümrük Birliği'ne ilişkin yükümlülüklerini yerine getireceğini ve bu arada, Türkiye'nin nihai hedefinin Topluluğa katılmak olduğunu teyiden açıklamıştır.

Bu kapsamda, mevcut Ortaklık Anlaşmaları çerçevesinde, 1 Ocak 1995'te gerçekleşmesi beklenen Gümrük

Birliği'ne gidişte karşılaşılan bazı teknik güçlükleri öncelikle gidermek ve hizmet sektörü dahil, teknik işbirliği alanlarını geliştirmek amacıyla alt komiteler kurulmuş ve çalışmalar 4 Aralık 1992 tarihi itibarıyla başlatılmıştır.

Son kez, 25-26 Mayıs 1993 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin tamamlanma sürecini teşvik etmek ve danışma mekanizması sağlamak için oluşturulmuş bulunan "Yönlendirme Komitesi-Streering Committee"nin ilk toplantısında, Gümrük Birliği'nin Ortaklık Anlaşmalarına uygun olarak 1 Ocak 1995 tarihi itibarıyla tamamlanabilmesi açısından önümüzdeki dönemin etkin bir şekilde değerlendirilmesi konusunda mutabık kalınmıştır.

Bu görüşmelerde Topluluğun temel yaklaşımı da, Ortaklık Anlaşmasına uygun bir biçimde, işbirliğinin yoğunlaştırılması ve ilişkilerin geliştirilmesi yönünde Komisyon tarafından teknik çalışmaların ve en üst siyasal diyalog mekanizmasının başlatılması şeklinde olmuştur.

Türkiye'nin 1 Ocak 1995'te Toplulukla Gümrük Birliği'ne gitme yönünde attığı en önemli adımlar, ithalatta "Tek Vergi Sistemi"ne geçmesi ve mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve bu sektörlerde uyumu sağlamak üzere teknik müzakereleri başlatmasıdır.

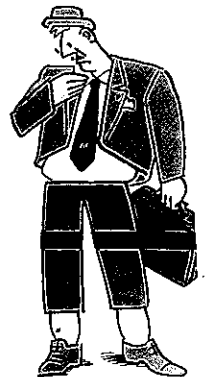
Tek vergi sistemi ve bu prensibe dayalı "İthalat Rejimi" çerçevesinde, Türkiye;

- basit, saydam, anlaşılabilir bir gümrük rejimini yürürlüğe koymuş,

- ilk kez, Topluluk lehine, sanayi mamülleri ile seçilmiş tarım ürünlerinde bir tercih marjı tanımış ve bazı Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu - AKÇT ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu EURATOM ürünleri için ise, sürüm kolaylıkları getirmiş,

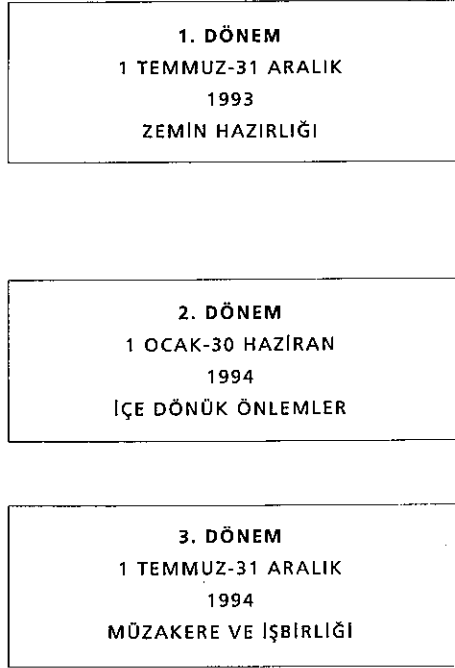
- ayrıca, 1988'den bu yana uygulamakta olduğu indirim ve uyum takvimlerini sürdürerek, 12 ve 22 yıllık listelerde, sırasıyla %80 ve %70 indirimlere, Ortak Gümrük Tarifesi-OGT uyumu açısından ise, %60 ve %50 düzeylerine ulaşmıştır.

Öte yandan, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in Kasım 1992'de ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün Şubat-Mart 1993'te Topluluk ve üye ülke yetkilileri ile

AMAÇ VE İMKANLAR

(MUHTEMEL GELİŞME SÜRECİ)

AMAÇLAR

- 1994 İthalat rejiminin hazırlanması
- T.K.F.'nin kaldırılması imkanları
- Ortak fon kurma imkanı için modeller?
- Türk Sanayi'nin ortak fonu kullanabilme imkanları?
- Ortak Mega projeler?
- Ortak politikalara uyum önlemleri
- Tarımda O.T.P. uyumu; destekleme modeli revizyonu, kaynak tespiti?

Araçlar (Siyasi ve Teknik Temas)

- Komitelerin aktif kullanımı
- Steering Committee (Yönlendirme Kom.)
- Gümrük Birliği Komitesi
- Rekabet ve Mevzuat Komitesi
- Hizmetler Komitesi
- B.D.T ile Üçlü İşbirliği Komitesi
- Ekonomik İşbirliği Komitesi

- Mutabık kalınan konulardaki çalışmaların, Türkiye tarafından tamamlanması

İLİŞKİLERİN DÖNÜM NOKTASI

- Son dönem koşullar için:
- Yeni Bir Protokol, veya,
- Yeni Bir Ortak Bildiri, veya,
- Yeni Bir "Memorandum of Understanding"
- Hassas ürünler?

yaptıkları temaslar ile de "üst düzey siyasal diyalog mekanizması" yeni bir ivme kazanmıştır.

Bu arada, 1992 içinde ve 1993 başında, Avrupa'da yaşanan bütünleşme olgusunun dışında kalmamak ve EFTA ile yapılmış olan Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın bir devamı olarak, Polonya, Çek ve Slovakya ve Macaristan ile görüşmeler başlatılmış ve taraflar arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Aynı mahiyette, İsrail ile yürütülen istikşafı görüşmeler ve Romanya konusunda başlatılan çalışmalar da devam ettirilmektedir.

Öte yandan, SSCB'nin çözülmesiyle ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu ile Kafkasların ve Karadeniz'in yeniden önem kazanmasıyla birlikte, bölgedeki rol ve sorumluluğu artmış bulunan Türkiye, komşu Karadeniz ülkeleriyle imzaladığı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın mimarlığını yapması, BDT ile münasebetlerini yoğunlaştırması ve Ekonomik İşbirliği Örgütü-ECO'nun canlandırılmasıyla bölgesel entegrasyon

ve işbirliğindeki yerini almak amacını gütmektedir.

Dolayısıyla, bölgeselleşme sürecinde izole kalması mümkün görülmeeyen Türkiye, bir yandan bölgesel işbirliğine katkı sağlayan oluşumlar içinde yerini alırken, bir yandan da AT standartlarını, bu süreç içerisinde yakalayarak, kendine özgü dinamik bir sentez yaratmayı hedefleyebilmiştir.

Ayrıca, tüm bu çalışmalar, Türkiye'nin 1995 yılında Toplulukla tesis edilecek Gümrük Birliği ertesinde, AT'nin yürürlükteki mevzuatını (müktesebatını) daha kolay ve hızlı yüklenmesine katkı sağlayacaktır.

Değerlendirme ve bazı öneriler

Türkiye ile Topluluk arasındaki Gümrük Birliği'nin tamamlanması yolunda ülkemizde atılan adımlar ve kaydedilen gelişmeler, özellikle 1992 yılında Ortaklık ilişkisinin kazandığı ivme ile bağlantılıdır.

Bu ivmenin sonucu olarak başlatılan teknik müzakere süreci, ortaklık organlarının olağan toplantıları ve en

... zamanı özenle kullanır,

seçkin kişiliği gizlidir

ayrıntılarında.

Pırl pırl,

kopması olanaksız

bir zincirle bağlıdır

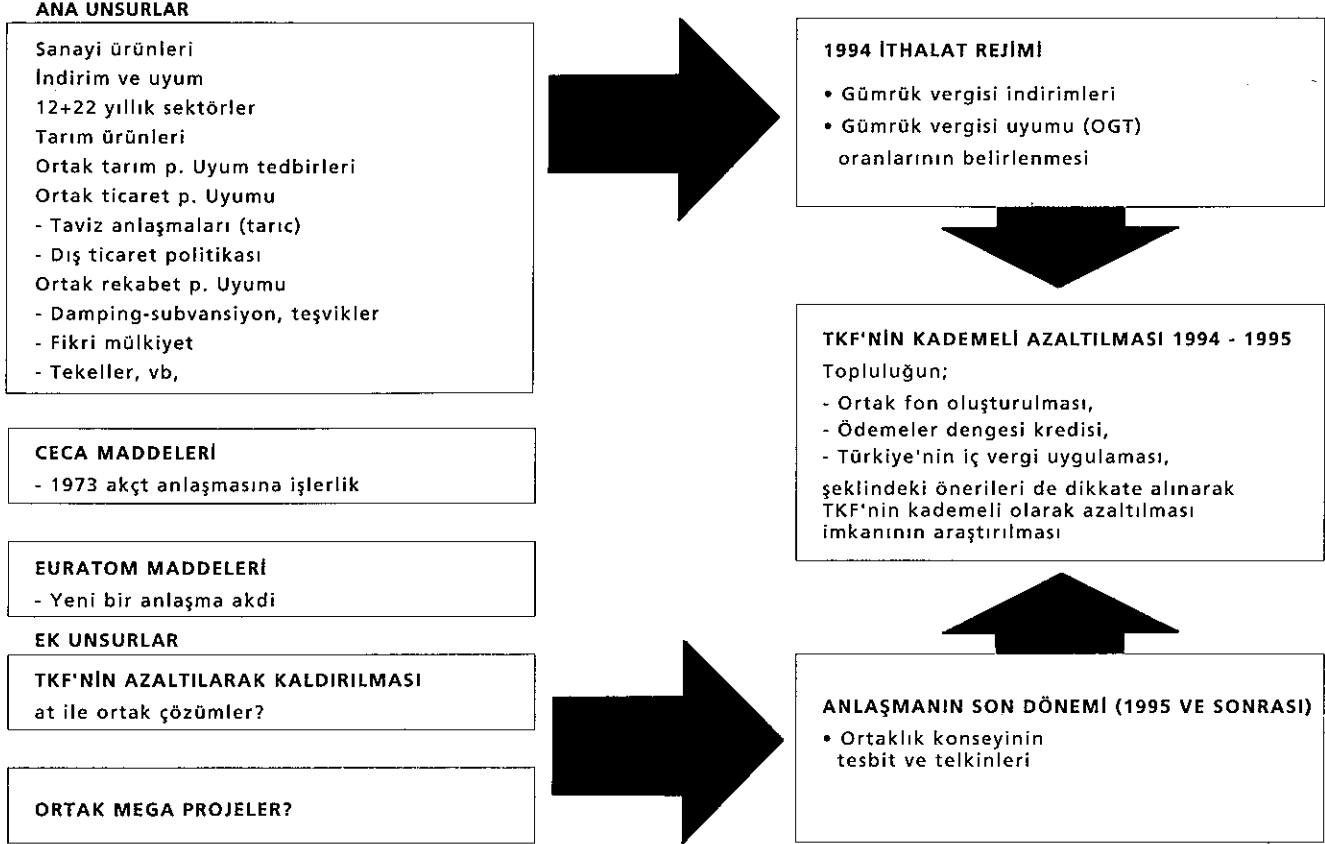
yaşama...

A K B A N K V I S A P R E M I E R

Güveninizin Eseri

AT İLE GÜMRÜK BİRLİĞİNE GİDİŞ SÜRECİ VE ANKARA ANLAŞMASI'NIN SON DÖNEMİNİN İMKANLARI

üst düzeydeki siyasi diyalog sayesinde, taraflar arasındaki ilişkilerde karşılaşılan her türlü sorunun ele alınması mümkün olacaktır.

Bu ivme kaybedilmeksizin Türkiye'nin yapması gerekenler;

- Gümrük Birliğine gidilecek biçimde indirim ve uyum takvimlerinin izlenmesi,
- Gelir getirme ve sanayi için koruma sağlama ilkele-ri gözönünde tutularak, Toplu Konut Fonu'nun Gümrük Birliğiyle birlikte kaldırılması için önlem alınması,
- Topluluğun Ortak Ticaret (TARIC uyumu), Ortak Rekabet (devlet yardımları ve fikri mülkiyetin korunması dahil) ve Ortak Tarım Politikalarına uyum sağlanması, şeklinde özetlenebilir.

Gümrük Birliği'nin karşılıklı ve dengeli yükümlülük-

ler esası üzerinde yürüyen dinamik bir süreç olduğu dikkate alınarak ve Türkiye'nin tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne giden bir ülke olduğu gerçeğinden hareketle, Topluluk'tan beklentilerimiz, mali ve teknik işbirliği imkanlarının gözden geçirilmesi ile karşılıklı ticarette karşılaşılan sorunlara objektif bir yaklaşımla ortak çözüm bulunması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Öte yandan, tam üye olmaksızın Gümrük Birliği'nin tamamlanması keyfiyeti, uygulama ve mevzuat yönünden bir ilk örnek niteliğinde bulunduğundan, her aşamanın gerektireceği müzakere süreci nedeniyle, esasen taraflara, bir hareket serbestisi de sağlayacaktır.

Ayrıca, büyük süratle değişen ve gelişen bir Topluluğa entegrasyon hedeflerinin ışığında, Gümrük Birliği'nin, sektörlerimiz için, ticaret doğurucu ve gelir yara-

tıcı sonuçları da beraberinde getirmesi beklenmektedir.

Bu çerçevede, Gümrük Birliği'nin tamamlanmasında tarafların çözüm bulmaya çalışacakları en öncelikli konular ise, aşağıda sunulmaktadır:

1. İthalatta Toplu Konut Fonu-TKF tahsilatının devam ettirilmesi halinde Gümrük Birliği'nin tamamlanmayacağı dikkate alınarak, Fonun kaldırılıp, örneğin, gelir kaybını telafi edici iç vergiye dönüştürülmesinin yanı sıra, yeni Üniter Vergi Sistemi tasarısındaki değişiklikler ve özelleştirme programları yoluyla kamu gelir ve harcamaları arasındaki farkın azaltılması; bu arada Topluluktan Türkiye'ye yönelik mali destek imkanı oluşturulabilmesi için yöntem geliştirilmesi gibi hususlar üzerinde durulmalıdır.

2. Ortak Ticaret Politikası'nın giderek benimsenmesi kapsamında, OGT'ye uyulduğu, Topluluk gümrük mevzuatına yakınlaşma yönündeki ek çalışmaların sürdürüldüğü, EFTA, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerimizin ise, imkanlar dahilinde, Topluluğun çeşitli üçüncü ülkelerle olan tercihli ilişkilerin paralelinde yürütüldüğü bilinmektedir. Aslında, Topluluk bu uyumlaştırma gayretlerinin, örneğin, tercihli bazı anlaşmalar ya da otonom rejimler (Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemi-GPS, LOME Sözleşmesi-Afrika, Karaib ve Pasifik ülkeleriyle ilişkiler v.b.) yönünden, ticareti olumsuz etkilemesi muhtemel trafik sapmalarına yol açmadıkça, belli bir geçiş dönemi sonrasına da bırakılabileceğini Türkiye'ye ifade etmektedir.

Bu çerçevede, Ortak Ticaret Politikası'na yaklaşımın seyri yanında, açıklığa kavuşturulması gerekli önemli iki diğer husus:

a - Türkiye tarafından, Topluluk ve EFTA üyesi ülkeler dışındaki memleketlere uygulanmak üzere Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyarlanmış vergilerden elde edilen gelirlerin Topluluğun da belirli ölçülerdeki katkılarıyla oluşturulup kullanılmasına ilişkin bir bütçe ve/veya "ortak fon" düzenlemesinin yapılması,

b - Henüz tam üye olmayan bir ülke olarak, Türkiye'nin Topluluğun istişare veya karar alma mekanizmalarındaki konumuna, belirebilecek ihtiyaçlara göre doğrudan veya dolaylı bir biçimde katılıp katılamayacağı hususunun açıklığa kavuşturulmasıdır.

Diğer taraftan, ticaret politikalarının yaklaştırılması kapsamında yer alan ve TKF'nin kaldırılması sonucun-

da daha da ciddiyet kazanacağı bilinen, "koruma mekanizmaları" ile ilgili Topluluk mevzuatına uyum yönünde, mevcut ulusal mevzuatın süratle tadili önem taşımaktadır.

3. Türkiye'deki makroekonomik dengeleri de gözönünde tutarak ve Türk sanayicisinin Topluluktakilerle aynı üretim maliyeti şartlarında yerli veya yabancı piyasalarda yer almalarını temin etmek üzere, Gümrük Birliği'nin tamamlanması sürecinde rekabet sorunlarıyla karşılaşılacak ve korunması zorunlu görülen bazı "hassas sanayi maddeleri" bakımından, anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin, Gümrük Birliği ertesi için öngörülmüş "Son Dönem"e taşınması olanaklarının irdelemesi de gerekecektir.

Sonuç

Türkiye'nin, çok hassas bir coğrafi konumda, önemli bir bölgesel güç olarak, ekonomide serbestleştirme, Avrupa ve Dünya ekonomileriyle giderek artan oranlarda bütünleşme sağlama politikası izlediği bir gerçektir.

Bütün bunların, Ortaklık Anlaşmalarında öngörülen desteğin, Topluluktan, olması icabettiği gibi sağlanamamasına rağmen yapıldığı da ayrı bir gerçektir.

Türkiye'nin öncelikle Gümrük Birliğini ve bunun ardından tam üyeliği hedef aldığını teyid etmesi ve bu doğrultuda gerekli önlemleri sürdürmesi, doğal olarak Topluluğun yükümlülüklerini de gündeme getirmiş bulunmaktadır.

Türkiye istikrarsızlığın giderek artma eğilimi gösterdiği, eski SSCB, Balkanlar ve Ortadoğu gibi Topluluğun hemen güneydoğusuna düşen bir konumda demokratik, istikrarlı bir ülke olarak öncelikle Batı dünyası için önemli bir bölgesel güç niteliğini korumaktadır.

Topluluk ekonomisindeki durgunluk da dikkate alındığında Kafkaslar ve Karadeniz'e bir çıkış durumundaki Türkiye'nin, soğuk savaşın sona ermesinden sonra politik olarak azalmış gözüken stratejik önemi, bu defa ekonomik ve politik alanlarda artarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bu olgu ise, doğal olarak Türkiye'nin Toplulukla ve diğer ülkelerle mevcut ilişkilerini etkileyecektir. □

Nejat Eren

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, AT Koordinasyon Genel Müdürü

Gümrük birliği eşiğinde Türkiye:

Sedat Aloğlu:

"Gümrük birliği araç, tam üyelik amaçtır"

- Gümrük birliğinin Türk özel sektörüne, daha geneliyle Türk ekonomisine getireceği yarar ve sakıncaların bir bilançosunu yapar mısınız?

- Biz bu işin enformatif kısmındayız ve ben belli bir dönem orada kalmayı düşünüyorum. İktisadi Kalkınma Vakfı olarak yılbaşından itibaren gümrük birliği tartışmaları ve konusu çok güncel hale geldiğinde, kendimize bir strateji hazırlamak gereği ortaya çıktı. Bu stratejiyi tabii şartları değerlendirerek hazırladık. Belli bir dönemi başta iş kesimi olmak üzere belli kesimleri aydınlatma çabalarımıza ayırmak gerekiyordu. Birinci yapmamız gereken şey buydu ve halen bu aşamasındayız işin. Çünkü ortada bir gerçek var; bürokrasinin, devlet idaresinin ve iş dünyasının kısıtlı bir azınlığı bu konuyu birinci derecede gündem maddesi yapmış ve bu konu hakkında yeterli bilgiye sahip. Bu grubun hızla gelişmesi lazım ki, bu hadise Türkiye'nin menfaatlerine uygun gerçekleşmiş olsun. Ama bu aydınlatma, bilgi verme görevini yaparken, gümrük birliğine karşı tavrımız olumludur.

- Türkiye, dünyadaki bloklaşma eğilimi karşısında nasıl bir tercih ortaya koymalıdır?

- Bloklaşma eğilimi, bugün globalleşme kadar belirgin bir eğilim. Türkiye'nin çıkarlarını daha iyi koruyabilmek, dış ticaretini artırabilmek için mutlaka bu bloklardan birinin içinde olması gerekiyor. "Hangi

blokun içinde olmak gerekir"i düşünürken, o zaman bunun alt yapısı çok önemli. Türkiye, zaten çok uzun zamandır gözünü Avrupa'ya çevirmiş. Avrupa Topluluğu'nun oluşum aşamasında pozitif reaksiyon gösteren ülkelerden bir tanesi. AT'yi oluşturan 12 ülkeden bazıları bu oluşum için bizim kadar erken davranmadılar. Biz, 1963 yılında Ankara Anlaşması'nı imzalamışız. Ankara Anlaşması'nın amacı tam üyeliktir, tam üyeliğe geçinceye kadar bazı belli safhaları prensip olarak tarif ediyor. Dolayısıyla Türkiye'nin zamanında yapmış olduğu bir tercih, bir anlaşma var. Bugünün şartlarına da, bugünkü oluşuma da denk düşüyor, ikisi paralel gidiyor. Dolayısıyla bu hadiseye olumlu yaklaşmamak mümkün değil. Şimdi altını önemle çizmek gereken bir hadise var. Türkiye AT ilişkilerinde ele aldığımız çerçeve, gümrük birliği, bir alt set. Ama çok önemli bir alt set. Biz buna daha pratik olarak bir "geçiş", bir "adım" diyoruz. Gümrük birliğinin daha büyük seti bugün için "ortak pazar" diye taahhüt edilebilecek bir hadise, ondan sonra da tam üyelik geliyor. Biz bu işin bu anlamda şimdi çok önemli bir aşamasını konuşmuş oluyoruz.

- Türkiye, gümrük birliğine, tam üye olmadan girmiş yegane üye olacak. AT'ye girerek gümrük birliğini gerçekleştirmiş olan ülkelerin hemen hepsinde bir geçiş dönemi oldu. İspanya, Portekiz ve Yuna-

nistan'a büyük kaynaklar aktarıldı, halen de aktarıyor. Türkiye bugün bunun pazarlıklarını sıkı bir şekilde yapmazsa, ödenecek bedelle alınacak ödül arasındaki dengeler nasıl oluşturulabilir?

- Ortak Pazar kavramı içerisinde 4 tane önemli unsur var. Bunlardan birisi, malların serbest dolaşımı; diğeri sermayenin; bir diğeri hizmetlerin ve sonuncusu kişilerin serbest dolaşımı... Bizim konuştuğumuz, sadece malların serbest dolaşımı ve bununla bağlantılı olarak, anlaşma dolayısıyla ortak birlik tarifelerini gerçekleştirme... AT ile bizim aramızdaki malların serbest, gümrüksüz olarak yer değiştirmesi ve üçüncü ülkelere karşı, AT ile aynı gümrük tarifelerini uygulamak olacak. Ortak pazarın diğer unsurları olan, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımı bunun arkasında. Yani AT'nin 1993 başında geldiği nokta, bizim 1996 yılı başında geleceğimiz nokta değildir. Bunun ötesinde tam üyeliğin tarifi de belli dönemlerde değişiyor. 1960-70 yılları arasına baktığımızda, temeli Roma Antlaşması oluşturmakla birlikte Maastricht anlaşması ile tam üyeliğin tarifine yeni bir boyut eklenmiş oldu. Dolayısıyla Türkiye'nin bundan sonra karşı karşıya kalacağı durumu üç aşamalı olarak görmek lazım. Bunlardan ilki gümrük birliği, ondan sonra diğer öğelerin devreye sokulması ve nihayet tam üyelik.

Gümrük birliğine hiçbir ülke için "bu çok büyük bir fırsattır" diye bakmamak lazım. Gümrük birliği, özellikle bizim gibi gelişmekte olan, rekabet imkanları çok büyük olmayan ülkeler için eğer iyi tedbirler alınmazsa mahzurlu sonuçlar doğurabilecek bir olaydır. En önemli iki konuyu da istihdam ve döviz akışı olarak görüyorum. Eğer bizim sanayimiz ve hizmetler sektörümüz bu süre içinde gerekli tedbirleri alamadan AT ile rekabete düşerse, bundan en büyük zararı görür. Türkiye şu anda 2 milyona yakın işsizi olan bir ülke. Yakınlarda okuduğum bir araştırmaya göre, böyle giderse, 2000 yılına kadar bu rakamın 7 milyona çıkacağı konuşulmakta. Her gün büyük ölçüde piyasaya işgücü çıkartıyoruz. Bir taraftan rekabetle mücadele edip, bir taraftan yeni iş sahaları açmamız lazım. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Gümrük

birliğiyle veya onun akabinde işgücümüz serbest dolaşım hakkını elde edecek, o zaman biz bu meseleden kurtulamaz mıyız? Bu fevkalade yanlış bir düşüncedir. İşçilerin serbest dolaşımı gümrük birliğinin ertesinde olacak bir hadise ama ne kadar sonra gerçekleşeceği, bütün bu zaman içinde Avrupa'da meydana gelecek gelişmelere ve bizim bu masada bu hadiseyi ne kadar pazarlık konusu yapabileceğimize bağlı.

- Zaten sanayinin ya da teknolojinin gelişimi öyle bir yöne doğru gidiyor ki, Avrupalılar'ın kendileri de istihdam sıkıntısı çekiyor. Makinelerin yerini almasıyla kendi işçisine istihdam yaratamayan ülkelerle bizim istihdam sorunumuzu aşabileceğimiz her halde düşünülemez...

- Şimdi bizim hiç olmazsa önümüzdeki 5-6 yıllık dönem içinde, mevcut ve piyasaya çıkacak işgücümüzü büyük ölçüde kendi topraklarımızda istihdam etme yollarını düşünmemiz gerekiyor. Bu insanlar bu topraklarda doğduysa, onlara bu topraklarda iş bulma mecburiyetini hissetmemiz gerekir. Söylediğiniz çok önemli tabii, o da çok taraflı anlaşma konusu. AT üyesi birçok ülkede büyüme sınırı sıfırlanmış, kişi başına düşen gelir artışı sıfırlanmış. Aşağı yukarı ayrılan işgücü kadar işgücü girişi oluyor. Siz böyle bir ülkede makro politika yaptığınız zaman makineleşmeye gönül rahatlığı ile adım atıyorsunuz. Çünkü neticede makineyi de birisi yapacak, çeşitli yerler açılacak. Türkiye zaten çok büyük işsizi olan ve bunun daha da artacağı belli olan -doğum hızını bugün sıfırlarsak, 20 yıl hâlâ işgücü artışı sürecektir- bir ülke, ben karar vermek noktasında olsam, istihdam ağırlıklı mı, yoksa teknoloji ağırlıklı mı yatırım yapayım diye, kendimi istihdam ağırlıklı yatırım yapmak zorunda hissederim. Yani o kadar siyah-beyaz değil mesele. Maalesef istihdam konusunu başlık yaptık ama, Türkiye'de iş gücü için "ne kopartırsak kârdır" politikası yanlış bir politika idi. Bu böyle olmadığı takdirde bu iş çok kolay olur. Yani

Gümrük birliği, özellikle bizim gibi gelişmekte olan, rekabet imkanları sınırlı ülkeler için eğer gerekli önlemler alınmazsa, sakıncalı sonuçlar doğurabilecek bir olay.

Türkiye'nin şu anda dezavantajı görünen bu konuyu Türkiye'nin gerçekleriyle bağdaştırıp avantajına dönüştürebiliriz. Türkiye'nin kişi başına milli geliri 2500 dolar. Hangi hesabı alırsanız alın AT içindeki en düşük rakama sahibiz. Bu ne demektir? İşgücünü de mal olarak düşünürseniz, ürün olarak düşünürseniz, bizim burada bol miktarda malımız var. Dolayısıyla daha az maliyetli işgücünü, iyi bir şekilde istihdam ederek rekabet edebiliriz.

- Türk ekonomisinin yapısal karakteriyle gümrük süreci arasındaki ilişki ve çelişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Türkiye işgücü bakımından zengin, kapital bakımından fakir. Yüksek teknolojiye otomasyon büyük bir kapital gerektiriyor. Şimdi zengin olduğunuzu bir tarafa bırakıp, fakir olduğunuz tarafta ısrar etmek ne kadar gerçekçi olur bilemiyorum. Bu konu Türkiye'de çok tartışılıyor. Genelde egzantrik olan ve ciddiye alınan tartışma, Türkiye'nin hi-tec'i yakalaması. Herkes hi-tec yaparsa, normal yaşantımızı nasıl yürüteceğiz bilmiyorum. Her tarafta ekmek pişecek, insanlar elbise yapacaklar; normal günlük yaşantımızın büyük bir kısmını hi-tec gerektirmeden de yürütebiliriz. Türkiye muhakkak sadece hi-tec'e mi yönelmeli, yoksa, bu şartları dikkate alarak bir sentez mi yapabilmeli? Bence burada bu durumun gözönüne alınması lazım.

AT karşısında Türk sanayisi denildiği zaman, istihdam konusunda problemimiz var. İkincisi de hemen kendiliğinden ortaya çıkan döviz geliri konusu. Döviz konusunda negatif bir durumumuz var ama bunu Avrupa'daki işgücümüzden ve turizmden karşılıyor. Bunların dışında artmasını beklediğimiz bir tek kalem vardır ki o da tekstil ürünleridir. Tekstil ürünleri ihracatında artış, gerçekçi düşünürsek, 1-2 milyar dolarlık bir rakam olabilir. Bunun yanında, AT'ye karşı gümrüklerimiz

larımızın sıfırlanması dolayısıyla, %30-40 gümrük koruması, üçüncü ülkelere karşı, AT'nin genel oranı olan %7 veya 8 gibi bir rakama gelecektir. Dolayısıyla gelirimizde çok büyük bir azalma olmaktadır. AT'den her şeyi sıfır gümrükle ithal ediyorsunuz ve diğer ülkelerden mesela Japonya ve Amerika'dan gelen mal da, arabası da, beyaz eşyası da, gıdası da her şey %7 ile Türkiye'ye girmiş olacak. Bu durumda herkesi olabilecek ithalat patlamasını düşünmeye davet ediyorum. Bu fevkalade endişelendiriyor beni. Yalnız ihtiyaçların karşılanmasından değil, irrasyonel davranışlardan dolayı korkutuyor. Maalesef, son 4-5 yıldır gazetelerde promosyonlara baktığımızda, malın özelliğinin, birinci planda ithal malı olmasından geldiğini görüyoruz. Yani malın sağlamlığı, garanti süresi, özelliklerine kimse dikkat etmiyor. İthal malı olduğunu söylediği zaman tüketiciden bir reaksiyon görüyor. Bu tip ilanlar, genellikle düşük kaliteli mallarda görülüyor ve halk zarar görüyor. Biz her ne kadar ilköğretimimizde "yerli malı yurdun malı" diye yetiştikse de, o ilk safhayı geçip de belli noktaya geldiğimiz zaman, yaptığımız iş ithal mallarına merhaba demek oluyor. Türkiye'de bu kültür var maalesef. Ben tamamen serbest rekabet şartları içinde, dünyanın en kaliteli ürünlerini üretmemiz gerektiği inancındayım ama bunu yapsak dahi bir yabancı marka merakı var.

- Ama bu biraz da bizim üreticimizden kaynaklanmıyor mu? Yıllarca düşük kaliteli mallar, iç pazarda yüksek fiyatla satıldı. Onun için ithalat serbest bırakıldığı zaman gazetelerde "terbiye kotası"ndan söz edildi. Hatta zamanın başbakanı Turgut Özal'ın da benzer açıklamaları oldu.

- Merhum Özal'ın bu konuda olduğu gibi, başka konularda da çok enterasan açıklamaları vardı. Ben bunu sanayici olarak söylemiyorum, daha çok, mütevazı bir

düşünür olarak konuşuyorum. Türkiye'nin sanayileşmesi çok yeni bir hadise. Sanayileşmesini kendi toprağı üzerinde yapmış bir ülke. Sanayide ileri gitmiş birçok ülkeye baktığınız zaman iki önemli unsur görürsünüz, birincisi Amerika gibi çok zengin altyapıya sahip ülkeler ya da kelime çok güzel değil ama sömürgecilik avantajını kullanmış ülkeler sanayide ilerlemiş. Türkiye bunların her ikisinden de yoksun. Sanayicilik 50'li yıllarda belki 60'lı yıllarda başlamış. Envanteri döktüğünüz zaman komik bir şey çıkıyor. Bugün Avrupa'ya, Amerika'ya baktığınız zaman 1880-1890'lı yıllarda başlamış bir sanayi hamlesi var. Bu hamle, 40-50 yılda gelişip bir noktaya geliyor ve dünyanın gelişmesinden büyük bir avantaj sağlamış oluyor. Biz ise, 60'lı yıllarda başladığımız hamleyle, çok kısa zaman içinde, dünyadaki rekabetin çok kızıştığı bir dönemde bunun içine girmiş oluyoruz. Bunu nasıl yapacağız? Çok fazla çalışma ile yapacağız. Cuma günleri öğleden sonra aradığımda Almanya'da benim muhatabım karşıma çıkmıyor. Ama ben Cuma akşamı iş için buraya dönüyorum, eve iş götürüyorum. Onlar bizden daha fazla gelişmiş olduğu için biraz daha az çalış-

yorlar. Ama bizim deli gibi çalışmamız lazım. Biz ancak çok çalışarak Avrupa'nın refah düzeyine erişebiliriz. Bunu iş sahibi için de söylüyorum, işgücü için de söylüyorum. Avrupa'nın refahı, 80-90 yıllık çalışmanın sonucu. Biz daha bu işin çok başındayız. Daha az tüketip, daha çok üretip bu işin üstesinden geliriz. Maalesef, ithalatın artması karşısında ihracatımız ancak 2 milyar dolar daha artabilir, bir milyar dolar da siz koyun, 3 milyar dolar artsın, 24 milyar dolarlık ithalatımız 5-10 milyar dolar artarsa, döviz dengesinin ne olacağını düşünmek lazım. Buna akademik olarak bak-

kıp, efendim döviz öyle bir noktaya gelir ki, tüketici alamaz, böylece ithalat kendini dengeler gibi cevap verilebilir ama dolar üç ay içinde on bin liradan yirmi bin liraya çıkarsa, Türkiye'nin sosyal dengelerinin ne olacağını kimse bilemez. Yani gümrük birliği Türkiye için fevkalade büyük bir sosyal olaydır. Gümrük birliği, Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken ve çıkarları açısından en doğru olan yoldur. Fakat buna çok dikkatli, tedbirli ve toplum olarak bütün hazırlıklarımızı yaparak gitmemiz lazım.

- Gümrük birliğine geçiş kararı Topluluk'tan beklentilerle karşılaştırıldığında, ortaya çıkan

tablonun Türkiye'nin aleyhine olduğu yolunda görüşler var. Bu görüşlere katılır mısınız? Sizin düşünceniz nedir?

- Gümrük birliğine giderken, hiçbir ülke bizim komumumuzda olmamıştır. Bize benzer ülkeler bile, Türkiye'nin durumunu olarak nitelendiriyor. İspanya, Portekiz ve Yunanistan tam üye oldular, masaya oturdular. Her gün beraber oldular, her türlü kararın içinde oldular, konuştular, tartıştılar, yardımlar aldılar. Bu yardım meselesi işin ruhunda var. Roma Antlaşması'nda bütün mesele dayanışmadır, bu işin ruhu, bir tarafın ödül alması değildir. İki tarafın da bu işten kazançlı çıkması lazım. Bütün mesele toplumların refahının artmasıdır. Yoksa ben şu ülkeyi sömüreyim diye bir şey yok. Zaten olamaz. Avrupa Topluluğu, bu anla-

nomisinin bloklaşmaya dayalı bir yapılanma süreci var. Türkiye bu bloklardan biriyle hareket etme komumunda olmalıdır ve bizi getirmiş olduğu çerçevede içinde doğrusu AT ile birlikte hareket etmektir. Ve biz, AT ile bugüne kadar hiç bir ülkenin yapmamış olduğu şeyi yapacağız, tam üye olmadan gümrük birliğine gireceğiz. Bu arada, istihdam ve döviz dengesi gibi çok önemli iki sakıncayı gündeme getirdiniz. Ayrıca, birçok sektörün bu işten yara alacağı görünüyor. Türkiye'nin iki türlü seferberlik içine girdiğini söylüyorsunuz, birincisi konuya doğrudan taraf olan devlet, işveren ve işgücünü temsil edenlerin bunun yarar ve zararlarının muhakemesini birlikte yapmaları ve bu muhakeme sonucunda genel sürecin ne olması konusunda anlaşmaya varmaları gere-

Gümrük birliğinden sonra olabilecek ithalat patlaması, yalnız ihtiyaçların karşılanması bakımından değil, irrasyonel davranışlardan dolayı beni korkutuyor.

yışla sonradan üye olan ülkelere karşı da böyle davranmış ve onlar bu desteklerden faydalanmışlardır. Bu üç ülke, gümrük birliğinden ve tam üyelikten öncekine göre daha iyi durumdadırlar. Bizim de bunu sağlamamız lazım. Ama Türkiye, başlangıç noktasında bu ülkelerden daha geride, bunu kabul edelim. Ayrıca, tam üye olmadığımız için, topluluğun vermiş olduğu enstrümandan yararlanamayız. Oysa yararlanmamız gerekir. Bu da yetmez, biz üye olmadan gümrük birliğine geçeceğimiz için, müzakereler içinde birçok şeyi yeniden tarif etmemiz gerekir. Onun için 1 Ocak 1996'ya kadar önümüzde 2.5 yıl gibi bir zaman kaldı. Bu süreci gerek müzakerelerin yapılması, gerekse Türkiye'nin kendine yönelik tedbirleri alması bakımından en kısa bir süre olarak görüyorum ben. Bu kadar önemli bir konuyu aceleye getirmek, yanlış sonuçlar doğmasına yol açabilir, bizi çıkmaza sürükleyebilir.

- Şimdi, anlattıklarınızı toparlarsak, dünya eko-

kiyor. İkincisi, ortaya çıkan bu kompozisyonun Avrupa'ya nasıl kabul ettirileceği... Bu dediklerimizi AT'ye kabul ettirmeye çalışırken, geçiş sürecini kolay atlatmak için bizim onların kaynak aktarımını sağlayabilecek bir gücümüz var mı? Kaldı ki, bir de toplu konut fonu sorunu var.

- Bu toplu konut fonu konusu ayrı bir sorun. Gümrük birliği gerçekleşince, toplu konut devam edemez. Gümrük birliği, gümrük ve eş etkili tüm vergilerin kalkmasıdır. Onun için bazı yerlerde bu konuşmaları gördüğümde şaşırıyorum. Bu bir şark kurnazlığıdır. Bizim konuştuğumuz şey Avrupa Topluluğu'na girmek, hem Avrupa Topluluğu'na gireceksiniz, hem de kurnazlık yapacaksınız. Bu olmaz. Bu taraftan vergiler kalkar, öbür taraftan kotalar kalkar. Kompleks bir konu olan kota kesinlikle kalkar, çünkü kota bir kısıtlamadır, anti-damping ise, serbest ticaret kanunları yoluyla kalkar. Türkiye'nin hangisini seçeceği belli de-

1 Ocak 1996'ya kadar olan süreyi, gerek müzakerelerin yapılması, gerekse Türkiye'nin kendisine yönelik tedbirleri alması bakımından kısa bir süre olarak görüyorum.

ğil, gümrük birliği müzakerelerinde ortaya çıkacak konu o.

Ayrıca az olmakla birlikte bir anti-damping konusu var. Halen usulüne uygun olmayan anti-damping uygulamaları görülüyor. Ama bakmış olduğumuz zaman anti-damping meselesi bizim meselemiz. Eğer bunu uygularsanız, serbest rekabeti gerektiği gibi getiremeyiz. Anti-damping halen çalışılabilir Türkiye için ama, bu sınırlıdır.

- Gümrük birliğine bir de Avrupa Topluluğu cephesinden bakılsa orada nasıl düşünceler, kaygılar ya da beklentiler görülebilir?

- Avrupa Topluluğu, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana psikolojik olarak en büyük krizini yaşıyor. Serbest piyasa ekonomisi, bu kapitalist düzen her şeyi extreme götürdüğü için, medya her gün her şeyi ortaya koyduğu için üye ülkeler, yaşadıklarından daha büyük bir psikolojik gerilim hissediyorlar. Böyle bir ortamda Türkiye gibi esasen epeyce ihtimama muhtaç bir ülkeyi, zaten pazar bakımından daralmış, nereye saldıracağını bilemeyen bir Avrupa Topluluğu'nun ortasına bırakıyoruz. Şartların güç olduğu muhakkak. Saydığımız öteki ülkeler, zamanında bu hadiseyi çok daha avantajlı zamanlarda gerçekleştirdiler. Ama geçmişe bakıp da dövünmenin gereği yok. Biz bu zaman içerisinde bu işi en iyi nasıl gerçekleştiririz diye bakmalıyız. Bunu en basit şekilde ifade edersek, Avrupalı, "valla ben zaten zor durumdayım, sen nasıl halledersen et" diyemez, bu işin genel felsefesine aykırıdır. Belli bazı konular, daha pratik, daha hızlı veya daha şanslı halledilebilir. Ama bu genel politika değişmelidir anlamına gelmez. Türkiye halen Avrupa Topluluğu'ndan önemli konularda maddi ve manevi destek beklemektedir. Bu olmadan, -Avrupa Birliği ve arkadan siyasi birlik

geliyor- netice itibarıyla her şey gelip paraya dayanıyor. Biz sizi çok benimsiyoruz, sevdiğimizi söylüyoruz ama bu kadar olmuyor, bunun karşısında bazı şeylerin verilmesi lazım demek, müzakereleri daha da uzatıyor.

- Önce gümrük birliği sonra tam üyelik prosedürü mutlak mıdır? İkisi bir arada olamaz mı?

- Hükümetin yapmış olduğu Ankara Anlaşması'nın hükümleri var. 60'lı yıllarda ortaklık anlaşmasına dahil iki üye var. Yunanistan ve Türkiye. 70'li ve 80'li yıllarda bu değişmiş, tam üyelikle birlikte gümrük birliği denilmiş. Türkiye başvurmuş olduğu zaman anlaşmasını önce gümrük birliği, sonra tam üyelik diye yapmış. Dolayısıyla şu anda anlaşmaya aykırı bir şey yok. Bu bakımdan zaman zaman, kandırılıyorz diye korkuya kapılmak gerekmiyor. Toplumumuz bu bakımdan eksik bilgi sahibi. Anlaşmanın ruhuna baktığınız zaman, tarif etmiş olduğu sıra önce gümrük birliği sonra tam üyelik. Bu bilgi eksikliğini gidermekle yükümlü olan insanlar da zaman zaman "aman ben anlatmaya yım" tarzında hareket ediyorlar.

- Bu biraz da devletle özel sektör arasındaki koordinasyon ya da diyalog eksikliğinden kaynaklanıyor mu? Özellikle de özel sektöre bu konuda çok daha fazla görev düşüyor mu? Siz bu konuda görevinizi yaptığınıza inanıyor musunuz İKV olarak?

- Başta da söylediğim gibi, ben bu konuda en büyük eksikliği bilgi eksikliği olarak görüyorum. Maalesef en üst seviyeye kadar bilgi eksikliği var. Madem ki bir anlaşma yapmışız, madem ki "serbest piyasa ekonomisi içinde, bütün üretim, ana hizmetler, kâr amacı güden hizmetler müteşebbisin olmalıdır" diyoruz, gümrük birliği de birinci planda özel sektörün işidir. Bundan çıkan iki sonuç var; benim hesabıma bu işi yapan dev-

letin, benimle çok yakın ilişki içinde olması gerekir, bana rağmen bir iş yapmaması gerekir. İkincisi, madem devlet bizim işimizi yapıyor, bizim de sesimizi çıkarmamamız gerekir. Bizim de gümrük birliğini Türkiye'nin birinci gündem meselesi haline getirmemiz gerekir. Bu güne kadar fena gitmedi, yılbaşından beri hadiseyi aldık, belli bir noktaya getirdik. Ama Cumhurbaşkanı'nın ölümü, başbakanın onun yerine çıkması, onun arkasındaki gelişmeler Türkiye'nin gündemini başka yöne çekti. Bu hadiseler geçince, gümrük birliğinin yeniden gündeme gelmiş olması lazım. Görmüş olduğumuz en büyük eksiklik, bilgi eksikliğinin yanı sıra koordinasyon eksikliği. Bu eksikliği tanımlamanın yolu da, bu konuda çok geniş yetkilerle donanmış bir bakanlık kurulması, hatta başbakan yardımcılığı konumunda bir bakanlık olması. Öteki bakanları toplantıya çağırabilecek, onlara yön verebilecek bir bakanlık olması. Mesela, Sayın Erdal İnönü

gereken bilgilerle donanmış, yetkili bir bakanlık istiyoruz. Arkasından, Türk sanayiine Avrupa sanayiine tanınan hakları istiyoruz. Bu piyasada ne olması gerekiyorsa onu istiyoruz. Bizim istediğimiz özel bir avantaj, özel bir hak ya da destek değil. Öbür tarafta ne varsa, biz ona razıyız. Ama eksiğine razı değiliz. Örneğin, Avrupa'da enerji hangi fiyataysa biz de ona kullanalım, daha ucuzunu ver demiyoruz. Avrupa Topluluğu ile rekabet etmeye topluluk şartları içinde hazırız. Daha genç, daha az altyapıya sahip ve daha az kapitali olan bir ülke olmamıza rağmen bunu çok fedakar şekilde, işverenlerin daha fazla çalışması ile yapacağımızı düşünüyoruz. Bundan daha fazlasını hükümetten beklemenin de gerçekçi olmayacağı inancındayım.

Özel sektör olarak biz, geçenlerde bir özel sektör zirvesi yaptık, birbiriyle anlaşılamayan kurumları örnek vermek gerekirse, TÜSİAD ve TOBB'u aynı masaya oturttuk. Ve bu masadan tek fikir çıktı. Bu ülkenin

Gümrük birliği birinci planda özel sektörün işidir. Bizim hesabımıza bu işi yapan devletin bizimle çok yakın ilişki içinde olması; bizim de konuyu ülkenin birinci gündem maddesi haline getirmemiz gerekir.

Avrupa turuna çıktığında, konunun güncelleşmesi bakımından çok yararı oldu, amacımıza ulaştık. Bugünkü hükümette bu konuda bir adım atılmamış olursa, ben hükümetin bu konuda eksik kalacağını, faturasının da büyük olacağını düşünürüm.

Ama bu şekilde düşünmek için hiçbir neden yok, aksine olumlu düşünmek için birçok neden var. Sayın Tansu Çiller bu konunun ehemmiyetini bilen bir insandır, onun için bu hükümetin içinde bu iş olacaktır diyorum. Bu durumda bazı şikayetlerimiz ortadan kalkar. Eğer bu konuya gereken önem verilirse, gerek orta, gerekse uzun vadede ekonomi açısından ve daha sonra da sosyal açıdan Türkiye'de büyük etkileri olacaktır.

Az önce bir şey sordunuz, "Özel sektör olarak ne yaptınız" dediniz. Özel sektör olarak hükümetimizden

menfaatleri gerektirdiği zaman, özel sektör kendi arasındaki fikir ayrılıklarını bir kenara bırakabileceğini en güzel şekilde ortaya koydu. Bundan sonraki aşamada, işgücü kesimi ve hükümetimizle bir araya gelmemiz lazım. Biz, özel sektörle hükümet arasındaki ilişkiyi geliştirdik. Artık bürokratımızda da, -bugünü söylemiyorum- "biz biliriz bu özel sektör sadece kendi menfaati için gerekeni ister" anlayışı yok. Bizimle iyi bir diyalog içindeler. Bunun Türkiye'nin konusu olduğunu hepimiz biliyoruz. Kazanırsak hepimizin kazanacağını, kaybedersek hepimizin kaybedeceğini görüyoruz. Sanıyorum, yılın ikinci yarısında da iş gücü kesimimizle temas edeceğiz. Burada en büyük görev işveren sendikaları konfederasyonuna düşüyor. Konular bu platformda da konuşulacak ve adım adım, toplum tarafından benimsenecek. □

SIEMENS

Tarihin güzelliklerine teknolojinin ışığı

Ülkemizin tarihsel değerleri her yıl milyonlarca yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret ediliyor. Dünya kültürüne mal olan bu ortak uygarlık mirasının yeterince korunup sergilenmesi bu zenginlikleri barındıran ülkeler için ayrı bir önem taşıyor.

Binlerce yıl zamana direnerek günümüze ulaşıan Efes Antik Kenti, bugün Siemens'in ileri enstallasyon ve aydınlatma sistemleri ile gecenin içinden yükseliyor. Geliştirilen bu üstün teknolojiler ile büyük sanayi kuruluşları, beş yıldızlı oteller, hastaneler ve otoyollar yanında, şimdi tarihin güzelliklerine de teknolojinin ışığı taşıyor.

Siemens, öncülüğünü yaptığı elektronik ve elektrotekniğin her alanında olduğu gibi, ülkemizin zengin tarihsel değerlerinin en ileri teknoloji ile aydınlatılmasına katkıda bulunmaktan dolayı gururludur.

Simko A.Ş.
Enerji ve Enstallasyon Teknięi
Meclisi Mebusan Cad. No: 127
Fındıklı 80040 İstanbul
Tel : (1) 251 09 00
Fax: (1) 252 41 34

Siemens.
Kaliteyi yaratan kalite.

(MOSBY-July 11 1993) 10:11:04 AM
 Sunday July 11 1993, as she arrived with other refugees from MOONAG, and
 other seriously injured. The bloody civil war between Georgia and Abkhazia that began in August 1992, has claimed more
 than 2,000 lives, and at least 500 of these occurred in the last week. (AP Photo/Shakh Rivazov) CREDIT: AP by SHAKH
 RIVAZOV SLUG: CIVIL WAR REFUGEES (IS/AT)
 AP LEAFDESK

4-July 9 1993 TOKYO, JPN--US President Bill Clinton, Japanese Prime Minister Kiichi Miyazawa, British Prime
 John Major, Russian President Boris Yeltsin, interpreter and German Chancellor Helmut Kohl, from left to right, on
 my of Alaska police in Tokyo Friday, July 9, 1993. The G-7 leaders will have talks with the Russian President
 on Sunday. (AP Photo/Roberto Pardo) CREDIT: AP by ROBERTO PERIL SLUG: G-7 SUMMIT (AP)
 AP LEAFDESK

(OKS113-July 13 1993) OKUSHIRI, JPN--Survivors of the triple disasters - an earthquake, tidal waves and
 belongings from the ruins of their home in Ronae on the Island of Okushiri, off the southwestern coast of
 Hokkaido, Tuesday, July 13, 1993. The seaside community on the southern tip of the island of 4,600 people
 destroyed by the tidal waves and the fire. (AP Photo/Katsumi Kasahara) CREDIT: AP by KATSUMI KASAHARA
 JAPAN EARTHQUAKE (MS)
 AP LEAFDESK

Yeltsin'in işleri yolunda

Soli Özel

Zenginler Zirvesi: Olumlu haber duymanın samanlıkta toplu iğne bulmaktan zor olduğu bir dönemde toplanan 7 zenginlerin aldıkları kararlar dünya ekonomisi için küçük de olsa bir umut ışığı yaktı. Toplam 23 milyon işsiz bulunduğu ülkelerin devlet ve hükümet başkanları dünya ticaretini kısıtlayacak tavırlar almaktan kaçınacaklarını belirterek yıl sonuna kadar GATT Anlaşması'nı imzalayacaklarını taahhüt ettiler. İstihdam konusunda, güz aylarında Amerika'da bir üst düzey toplantı gösterisi yapmak da karara bağlanırken, Japonya'nın ticaret fazlasını azaltması için baskılar devam etti. Avrupalılar faiz hadlerini, Amerikalılar da bütçe açıklarını düşürecekleri sözünü verip, bir de büyümeyi sağlama konusunda iman tazeleyerek toplantıyı kapattılar. Amerika ve Japonya arasında imzalanan ticaret anlaşmasının ne kadarının makyaj olduğu ve başarı şansı konularında uzmanlar karsız kaldılar.

Japonya: Tokyo'da yedi zengine ev sahipliği yapan Japon Başbakanı Kiichi Miyazawa'nın aslında pek keyfi yoktu. Yaklaşık kırk yıldır ülkeyi idare eden Liberal Demokrat Parti nihayet soğuk savaş sonrası kasırgalarının da etkisiyle ayyuka çıkmış yozlaşmasının bedelini ödedi. Parlamento grubundan bir kısım milletvekilinin de güvensizlik oyu vermesiyle LDP hükümeti düştü ve 18 Temmuz tarihinde seçime gidilmesine karar verildi. Japonya böylece siyasal yenileşme yolunda önemli bir adım attı. Siyasi sıkıntıların üzerine gelen ve başka ülkelerde olsa binlerce insanı öldürebilecek 7.8 şiddetindeki

deprem epeyce hasar verdi. Deprem ve akabinde gelen dev dalgalar ve toprak kaymaları sonucu yaklaşık 200 kişinin öldüğü sanılıyor.

Rusya: Zenginler toplantısının en mutlu kişisi Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'di. Kendisine sekizinci zengin ülke başkanı muamelesi yapılan Yeltsin Moskova'ya cebinde 3 milyar dolarlık yardımla ve ağzı kulaklarında döndü. Yeltsin'in mutlu olması için başka nedenler de vardı. Ülkesinde hiperenflasyon tehlikesi atlatılmış gibi; özelleştirme başarılı gidiyor, 25 Nisan'daki referandumla gücünden çok şey kaybeden Parlamento, fazla ayak bağı olmadan yeni anayasa taslağı hazırlıyor. Bunun ötesinde Rusya Federasyonu eski Sovyetler coğrafyası üzerindeki etkisini gittikçe artırıyor. Uzun bir çekişme dönemi ve Sivastopol'un Rus yönetiminde olduğunun ilan edilmesinin getirdiği kızgınlığa rağmen Ukrayna da gittikçe Rusya'ya yaklaşıyor. Eski Sovyetler'in üç büyük Slav ülkesi Rusya, Ukrayna ve Belarus bir pazar birliği kurdular ve buna katılmak isteyen ülkelerin başka hiçbir ekonomik oluşuma katılmaması gerektiği şartını kabul ettiler. Böylece ECO üyesi olan Orta Asya ülkeleri ya dışarıda kalmak ya da ECO'dan ayrılmak tercihiyle karşı karşıya bırakıldılar. Türkmenistan yeni oluşuma katılma kararı aldı, Kazakistan tereddüt ediyor.

Kafkaslar:Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmayan iki Kafkas ülkesindeyse dertler bitmiyor. Gürcistan'da Abhazlar'ın isyanıyla başlayan iç savaş gene şiddetlenince ➤

bölgede sıkıyönetim ilan edildi. Azerbaycan ise kendi iç karışıkları sonucu, Ermeni saldırılarını önleyemeyerek Dağlık Karabağ Bölgesi'ndeki en önemli şehri Akdam'ı da yitirdi. Suret Hüseyinov'un Gence'de başlattığı isyanın sonucunda meşru Cumhurbaşkanı Ebulfeyz Elçibey Bakü'yü terketti. Meclis Başkanlığı'na getirilmiş olan eski KGB generali, Politbüro üyesi ve Nahçıvan Meclis Başkanı Haydar Aliyev, Elçibey'in yetkilerinin meclisce geri alınması üzerine Hüseyinov'u Başbakanlığa getirdi. Dış dünyanın resmen kabul etmediği yeni düzenlemeden sonra yapılan ilk işlerden biri, Türkiye'nin de dahil olduğu bir konsorsiyumla yapılan petrol çıkarma anlaşmasının iptali oldu.

Bosna-Hersek: Batı'nın, Bosna konusunda, dünya-daki vicdan sahibi insanları isyan ettiren hareketsizliği devam etti. Düşünebilen herkesçe ham hayal olduğu görülmüş olan Vance-Owen planı resmen terkedildi ancak yerine de yeni bir tasarı getirilemedi. Bunu fırsat bilen Sırp ve Hırvatlar da ülkeyi aralarında paylaşmak için saldırılarını artırdılar. Sırp ve Hırvatlar'ın ülkeyi, Saraybosna da dahil olmak üzere, etnik temelde üçe bölme tasarısı da Bosna Başkanlık heyetince reddedildi. Tokyo'daki zengin ülkeler de tasarıyı kabul etmeyeceklerini söylediler ancak bunu önlemek için ne yapacaklarını gene belirtmediler: Yüzbinlerce Boşnak'ın evini barkını terketmesiyle zaten etnik olarak arındırılmış sayılacak ülkede, karışık cemaat yapısıyla direnen başkent Saraybosna susuz, elektriksiz, ilaçsız bir şekilde yavaş ölüme terkedilmiş gibi, Sırp bombardımanını göğüslemeye devam ediyor. Bu arada ABD, barışı korumak amacıyla, henüz savaş çıkmamış olan Makedonya'ya asker gönderdi. Pakistan'da toplanan İslam ülkeleri örgütünün İran'ın bastırmasıyla, Bosna'daki BM barış gücüne 17.000 asker göndermek istemesi de Batı'da şaşkınlık ve endişe uyandırdı. Batılı ülkelerin bu teklifi reddetmesi halinde İslam dünyasında Bosna yüzünden keskinleşen tepkilerin daha da artması bekleniyor.

Avrupa: Avrupa ülkeleri siyasi sarsıntılar yaşamaya devam ederken AT, bir yıldır ilk kez rahat bir soluk alabildi. Danimarkalılar sonunda Maastricht Anlaşması'nı onayladılar. Ancak, Avrupa Para Sistemindeki gerginlikler devam ediyor. Fransız Frankı spekülasyonların zorlamasıyla zayıflarken, Bundesbank'ın faiz hadlerini düşür-

mesi ve bunun devam edeceğine inanılması doların çok yükselmesine yol açtı.

Almanya'da birleşme rüyasının gerçekleşmesi ertesinde başlayan kâbus, karabasana dönüşüyor. Ülkede durgunluk had safhaya varırken, ilk kez bu yıl eksi büyüme öngörülüyor. Ekonomik zorluklar ve artan hızla süren mülteci akını yüzünden de toplumsal gerginlik yükseliyor. Buna önlem olarak Alman Parlamentosu mülteci yasasını değiştirerek statüyü kazanmayı güçleştirdi. Oylanmanın hemen akabinde dazlakların Solingen kentinde bir evi yakarak içerideki beş Türk'ü öldürmeleriyle başlayan toplumsal olaylar uzun süre yatışmadı. Mölln olaylarından sonra olduğu gibi Cumhurbaşkanı Weiszacker cenazeye katılırken, Başbakan Kohl gene uzaktaydı. Bu gelişmeler hem 1.8 milyon Türk'ün vatandaşlığa geçirilmesi konusunu, hem de 21. yüzyıla girerken vatandaşlığın sadece Alman ırkından olanlara verilmesinin ne denli doğru olduğu sorusunu gündeme getirdi.

Felipe Gonzales Avrupa Sosyalistlerinin önlenemez gibi gözüken düşüşünü durdurmayı başardı. Dördüncü kez seçimleri kazanan İspanyol Sosyalistleri mutlak çoğunluğu elde edemediler ve güvenoyu almayı başaran yeni hükümeti Katalan ve Bask bölgeci partileriyle kurdular. İtalya'da ise Machiavelli'nin Hükümdar kitabında birliğin kurulmasının şart olduğunu söylemesinden yaklaşık beş yüz yıl sonra, ülkede ayrılıkçı Kuzey ligi partisi güçleniyor. Yerel seçimlerde başarı elde ederek Milano belediye başkanlığını dahi kazanan parti İtalya'nın en azından federatif bir örgütlenmeye gitmesini savunuyor.

Afrika: Kara Kıta'da bazı umut verici gelişmelerle felaketler el ele gidiyor. Ekonomik büyümeden ve yardım pastasından aldığı pay hep çok küçük kalan kıtada Angola iç savaşı yeniden alevlendi. Nijerya'da ertelene ertelene bıkınlık getiren seçimler nihayet yapıldı. İktidardaki askerlerin beğenmediği adayın kazanma ihtimali, oy sayımında ortaya çıkınca, Başkan Babangida seçimleri iptal etti. Batılı hükümetlerin sert tepkisi sonucu geri adım atmak zorunda kalan Babangida 27 Ağustos'ta görevi bırakacağını söyledi. Güney Afrika'da ise hükümet ve Afrika Ulusal Kongresi 27 Nisan 1994'de seçimlere gitme kararı aldılar. O tarihe kadar geçici bir anayasa da özel bir komisyon tarafından hazırlanacak.

Umut operasyonu çerçevesinde Somali'ye giden BM

birlikleri zor günler yaşıyor. BM kuvvetlerine bağlı 23 Pakistanlı askerin gerilla lideri Muhammed Aidid güçlerince öldürülmeleriyle başlayıp, Somalili sivillerin can kaybına yol açan operasyonlarla devam eden, BM görevlilerinin sokakta bıçaklanmalarıyla tırmanan olaylar, en sonunda İtalyan askerlerinin de öldürülmeleriyle BM içinde bir kriz yarattı. İtalyanlar kuvvetlerin komutanı Orgeneral Çevik Bir'in otoritesine tâbi olmak istemiyor. Son olarak Amerikalılar'ın helikopterle Aidid'in villasına hücumundan sonra Somalililer beş gazeteciye saldırarak üçünü taşlarla öldürüp birini ağır yaraladılar. Bir gazeteci kayıp.

Kuzey Afrika'da Fas, Kral Hasan'ın gözetiminde seçimle idare edilmeye doğru bir adım atarken, komşu Ceza-yir'de şiddet olayları artıyor. Seçimle iktidara gelmesi engellenen, sonra da liderleri hapse atılarak kendisi kapatılan İslami Selamet Cephesi militanları, bir yandan polis ve askerle çatışırken diğer yandan da ülkedeki sivil aydınları tek tek öldürüyorlar. Mısır'da da eylemlerini artıran bazı İslamcı gruplar turistlere, Kiptilere saldırıyı sürdürüyorlar. Mısır hükümeti baskıyı artırarak militanları hapse gönderiyor. Son olarak yedi İslamcı militan idam edildi. Mısır'daki şiddet eylemlerini yapanların yönlendiricisi olduğu söylenen ve New York'taki ticaret merkezine bomba konmasında parmağı olduğu iddia edilen Şeyh Ömer Abdurrahman da bu arada ABD'de tutuklandı.

Irak: ABD, Irak gizli servisi Muhaberat'ın merkezini, Başkan Bush'a karşı tasarlandığı iddia edilen ancak gerçekleştirilemeyen bir suikasta misilleme olarak bombaladı. Irak'ın en değerli ressamlarından Leyta Attar ve kocasıyla birlikte başka sivillerin de ölmesine yol açan 23 Tomahawk füzesinin asıl işlevi Başkan Clinton'un popülaritesini geçici olarak artırmak oldu. Tüm dünyanın rahatsız olduğu bu "misilleme"den her zamanki gibi güçlenerek çıkan Saddam Hüseyin, BM'nin füze atış alanlarını kame-rayla denetleme talebine karşı çıkınca, BM uzmanları Bağdat'tan ayrıldı. ABD ceza tehdidinde bulundu.

Güney Amerika: Güney Amerika'nın petrol zengini ülkesi Venezuela'da askeri darbe girişimlerini savuşturmayı başarmış olan Cumhurbaşkanı Carlos Andres Peres, hakkındaki yolsuzluk iddialarının kanıtlanması üzerine istifa etmek zorunda kaldı. Guatemala'da "kendine karşı" darbe yapan ve meclisi fesheden Cumhurbaşkanı Serra-

no, başta ABD, diğer Amerika ülkelerinin gösterdiği tepki karşısında istifa ederek ülkesini terketti. Yerine insan hakları savunucusu Ramiro de Leon Carpio geçti. Kanada'da ilk kez bir kadın, Kim Campbell, Başbakanlığa geldi.

Somali ve Bosna'da sürekli başarısızlığa uğrayan Birleşmiş Milletler, Kamboçya'da iyi bir sınav verdi. Kızıl Kmerler'in engellemesine uğramadan yapılan seçimlerde iktidar partisi kaybetmeyi kabullenmeyince seçim sonuçlarını iptal etmeye kalkıştı. Birleşmiş Milletler'in de baskısıyla bu kriz atlatıldı. Seçimleri kazanan Prens Sihanuk Cumhurbaşkanlığı'na gelirken, Kızıl Kmerler'in dışında kalan partilerden dördü geçici bir hükümet kurdular.

ABD: Başkan Bill Clinton'ın tarihte görülmüş en düşük noktalarda seyreden kamuoyundaki popülaritesi, Reagan'ın iletişimcisi David Gergen'in Beyaz Saray'a getirilmesiyle yükselmeye başladı. Çetin pazarlıklar sonucu bütçesini Kongre'den geçirmeyi başaran Clinton Tokyo'daki zenginler zirvesinden sonra Kore'ye gitti ve son zamanlarda çok dikkat çeken Kuzey Kore'yi nükleer silahlar konusunda uyardı. Silahlı Kuvvetlerle, eşcinsellerin orduya alınması konusundaki anlaşmazlığı halleden Clinton yönetiminin, Mayıs'ta açıklayamadığı sağlık reformu paketi merakla bekleniyor. Bu arada Missisipi nehrinin taşmasıyla Iowa ve Missouri eyaletleri su altında kaldı. Başkan Clinton bölgeye 1.2 milyar dolarlık yardım vaadetti.

Aktüalite: Doğu Avrupa ve dağılan Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerine kredi açmak ve gelişmelerine katkıda bulunmak için kurulan Avrupa Kalkınma Bankası Genel Müdürü, Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın eski danışmanı, Jacques Attali istifa etmek zorunda kaldı. Geçtiğimiz yıl içinde Banka'nın tefrişi, çalışanlara verilen ücretler ve ulaşımda kullanılan özel uçaklara ödenen paranın açılan kredilerden fazla olduğu iddiası istifayı zorlayan nedenler arasındaydı.

Japonya'da geçtiğimiz iki ay sadece kötü olaylarla ve krizle geçirilmedi. Veliaht Prens Naruhito, masallara layık bir düğünle, Dışişleri Bakanlığı eski memuresi Masa-ko Owada ile evlendi.

Bu seneki Wimbledon tenis turnuvasını Amerika'lı Sampras kazanırken, efsanevi boğa güreşçisi El Cordobes bir hayır kurumuna gelir kazandırmak için bir kezliğine arenalara dönerek hayranlarına muhteşem bir gösteri sundu. □

S u s o r u n u :

Su sancısı

Gün Kut

Ortadoğu'nun kaderi haline gelmiş krizlere son yıllarda giderek artan bir yoğunlukta eklenen su anlaşmazlıkları, aslında her şeyden önce bütün dünyada süregelen bir krizin bölgeye özgü bir yansımasıdır. Dünyada kullanılabilir tatlı su kaynakları zannedildiğinden daha sınırlıdır ve çevre kirlenmesi, irrasyonel kullanım ve hızlı nüfus artışının getirdiği baskılar nedeniyle azalmaktadır da. Daha da önemlisi, ister yerüstünde ister yeraltında olsun, mevcut su kaynaklarının dağılımı, coğrafi bölgeler, ulus devlet toprakları ve ülke içi bölgeler arasında büyük eşitsizlikler göstermektedir.

Özünde bir "kıt kaynaklar" sorunu olmakla birlikte su havzalarının devletlerin egemen olduğu ülke topraklarıyla sınırlı olmamaları, uluslararası suların yarattığı anlaşmazlıkları petrol ya da diğer doğal kaynakların paylaşım sorunundan ayırır. Genellikle büyük nehirler ve yeraltı su yatakları, siyasal sınırların doğa gerçekleriyle tam uyuşmaması nedeniyle birden fazla devletin toprakları içinde yer almaktadır. Böyle durumlarda bu suların kullanımının kaynak, orta çıkır ve ağızda yer alan ülkeler arasında adil ve hakça ilkeler çerçevesinde düzenlenmesi uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasını gerektirir. Ancak sınır aşan sularda ulaşım konusunda uluslararası hukuk kuralları gelişmiş olmakla birlikte ulaşım dışı ve özellikle suyun tüketiminin sözkonusu olduğu durumlarda henüz açık kurallar oluşmamıştır. Bu yönde gayretler sürerken, mevcut sorunların

çözümü taraflar arasında anlaşmayı gerektirir.

Ortadoğu gibi karşılıklı güvensizlik ve kuşku ortamının hüküm sürdüğü bir bölgede, tarafların karşılıklı anlayış ve işbirliğini gerektiren bir anlaşma zemini bulmanın güçlüğü ortadadır. Ortadoğu aynı zamanda çöl ya da çöle yakın kurak iklim koşullarının hakim olduğu, bölgesel dengesizlikler nedeniyle de kıt su kaynaklarının ülkelerin içinde ve ülkeler arasında en eşitsiz dağıldığı coğrafi alanlardan biridir. İstikrarsızlık ve güvensizlik nedeniyle su savaşları senaryoları da bölgede büyük bir kolaylıkla üretilebilmektedir. Bölgede bugüne kadar suların kullanımı için tasarlanan ya da uygulanan her proje fırtınalar yaratmış; sıcak çatışmalardan bazılarının da su anlaşmazlıklarından kaynaklanmış olduğu sık sık ileri sürülmüştür. Su savaşlarının çıkıp çıkmayacağı bir spekülasyon konusu olmakla birlikte, bunun en azından tehdit düzeyinde bölgenin siyasal söyleminde yer aldığı da bir gerçektir.

Sorunlu havzalar

Ortadoğu'nun sorunlu akarsuları, kollarıyla birlikte Şeria, Fırat, Dicle ve Nil nehirleridir. Bunlara Asi ve Lidda gibi daha küçük nehirlerle İsrail'in işgal altında tuttuğu topraklara yayılmış iki büyük yeraltı suyu da eklenince, bölgedeki bütün yenilenebilir su kaynaklarının uluslararası tartışmalara konu olduğu ortaya çıkar.

Nil havzası Orta, Doğu ve Kuzey Afrika'da toplam ►

dokuz ülkenin topraklarına yayılmıştır. Bunlardan her birinin su kullanımı değişen ölçülerde diğerlerini etkiler. Nil sularından en çok yararlanan ve Nil'e en bağımlı olan ülke, aşağı çığır ülkesi olan Mısır'dır. Nehrin farklı kaynakları üzerinde yer alan Sudan ve Etiyopya, yukarı çığır ülkeleri olarak Mısır'ın yakın takibi altındadırlar. Mısır, 1960'ların sonunda tamamlanan Assuan barajı öncesinde Sudan'la bir anlaşma imzalamış ve iki ülke sınırından geçecek su miktarının yılda 55.000 Mm3 düzeyinin altında olmamasını güvence altına almıştır. Ancak 1959 yılında imzalanan bu anlaşmaya taraf olmayan Etiyopya, su ihtiyacı giderek artan Mısır'ın baskısı altında kendi topraklarından kaynaklanan Mavi Nil üzerinde yapmayı planladığı baraj ve sulama tesislerinin engellenmesiyle karşı karşıyadır. Sudan da 1959 anlaşmasıyla payına düşen 18.500Mm3 suyun ihtiyaçlarına cevap vermemesi tehlikesiyle karşı karşıya olmakla birlikte güçlü komşusuna direnebilecek durumda değildir.

Şeria nehrinde durum daha da karmaşıktır. Nehrin havzası Lübnan, Suriye, İsrail ve Ürdün tarafından paylaşılmaktadır. Ortadoğu'nun diğer nehirleriyle karşılaştırıldığında önemsiz görünmesine rağmen İsrail ile Ürdün'ün tek akarsu kaynağını oluşturduğundan en ciddi sorunlar burada karşımıza çıkar. 1948'de İsrail devletinin kurulması ve sınırlarının ateşkesle belirlenmesinden sonra nehrin üç ana kaynağından biri güney Lübnan'da, biri Suriye'nin Golan Tepeleri'nde, sonuncusu da İsrail topraklarında kalmıştır. Şeria, yatağı üzerindeki tek doğal rezervuar olan Taberiye ya da Celile gölünden çıktıktan sonra; İsrail, Suriye ve Ürdün arasındaki tartışmalı Yermuk üçgeninde en büyük kolu olan Suriye'nin güneyinde doğarak Ürdün sınırını çizen Yermuk'u alır. Bundan sonra Lut Gölü'ne döküldüğü noktaya kadar Ürdün topraklarından akar. Ancak hukuki durum böyle olmakla birlikte fiili durum bütünüyle farklıdır: 1967 savaşından sonra İsrail Golan Tepeleri ile birlikte Şeria nehrinin batısında kalan bölgeyi işgal etmiş ve nehir fiilen sınır oluşturmuştur.

İsrail'in özellikle bu bölgeleri işgali, su ihtiyacının yarısına yakın bölümünü karşılayan Şeria'nın garantiye alınması kaygısına bağlanmaktadır. Nitekim 1982'de Güney Lübnan'a girerek burada bir güvenlik bölgesi meydana getirmiş olan İsrail, böylece nehrin bütün

kaynaklarıyla yatağını denetimi altına almıştır. Bölgede İsrail'in geriye kalan su ihtiyacını karşılayan iki yeraltı rezervuarından birinin Batı Şeria, diğerinin de Gazze şeridi altında bulunması, sorunun ikinci önemli cephesidir. İsrail'in batı bölgesi ve Necef Çölü'ne Taberiye'den su aktaran Kinneret-Necef ya da Ulusal İsale Hattı ile işgal altındaki topraklarda kurulan Yahudi yerleşim birimlerine verilen kuyu açma izinleri, bölgedeki son derece yetersiz su kaynaklarının büyük bölümünü İsrail'in tek başına kullandığı suçlamalarına yol açmaktadır. Ancak adil bir anlaşma için gerekli diyalog, Arap ülkelerinin İsrail'i tanımaları anlamına geleceği için başlatılamamıştır. Durum böyle iken topraksız bir Filistin devleti kurulması ve Ürdün'ün Batı Şeria üzerindeki haklarından vazgeçtiğini açıklaması ile Şeria ve yeraltı suları konusundaki anlaşmazlığın giderilmesi, doğrudan doğruya Filistin sorununun çözümüne bağlı bir hale gelmiştir.

Bölgenin diğer sorunlu havzası Fırat ve Dicle nehirlerini içerir. Burada tartışma daha havzanın tanımında başlar. Her iki nehrin de yukarı çığır ülkesi olan Türkiye, akış yönünde orta ve aşağı çığır ülkeleri olarak sıralanan Suriye ve Irak ile görüşmelerinde, "Fırat ve Dicle'nin Şattülarap'ta birleşen tek bir sistem oluşturduğunu, bu yüzden ihtiyaç ve yararlanma konularında havzanın bütün su potansiyelinin birlikte ele alınması gerektiğini" savunmaktadır. Ayrıca Irak'ın geliştirmekte olduğu Tartar kanal projesiyle Dicle'den Fırat'a su aktarmayı planladığı gözönünde tutularak uygulamanın da bu yönde olduğunu vurgulamaktadır. Irak ise bu iki nehrin bütünüyle ayrı havzalardan oluştuğu tezinden hareketle, sorunun "Fırat sularının paylaşımı sorunu olduğunu, Dicle'nin kendi topraklarına girdikten sonra ne olduğunun konuyla ilgisi bulunmadığını" öne sürmektedir. Dicle'ye kısa bir mesafede kıyıdaş olan ve bu nehirten Irak kadar beklentisi olmayan Suriye de doğu komşusunu desteklemektedir.

Kısırdöngü

Nil, Şeria, Dicle ve Fırat örnekleri, yani bütünüyle Ortadoğu su sorunu, teorik olarak ülkeler arasında su anlaşmazlıklarının kapsayabileceği özelliklerin neredeyse tümünü yansıtmaktadır. Nil'de birden fazla kaynak ülke-

siyle karşı karşıya olan bir aşağı çığır ülkesi söz konusudur. Dicle ve Fırat'ta tek kaynak ülkesi, orta ve aşağı çığır ülkelerinin talepleriyle karşı karşıyadır. Şeria'da ise hukuken orta çığırda yer alan ülke, fiilen kaynak ülkesi haline gelmiş, ayrıca orta ve aşağı çığırda kıyıdaş olmuş ve yeraltı sularını da denetimi altına almış durumdadır.

Bu çeşitlilik, su sorununa tüm taraflar için adil sayılabilecek tek bir standart çözüm bulunmasının ne kadar güç olduğunu gösterir. Bu nedenle çözüm önerileri, tarafların kendi maksimalist pozisyonlarından ödün vermemesi ve kıt kaynaklardan en büyük payı elde etme çabaları yüzünden sonuçsuz kalmaktadır. Bunu yalnızca bir müzakere taktiği gibi görmek yanıltıcı olur. Tarafları bu tutumu takınmaya iten en önemli etken bölgede hakim olan karşılıklı güvensizlik ortamıdır. Suyun stratejik meta ilan edilmesi, aynı havzada yer alan ülkelere bazılarının su kaynaklarının tehlikeye girmesiyle yaşamsal çıkarlarını tehdit altında görececeklerini ve doğrudan ya da dolaylı yollarla bunun savaş nedeni sayılabileceğini vurgulamaları "su güvenliği" kavramını ortaya çıkarmıştır.

Buna bir de "gıda güvenliği" kaygısını eklemek gerekir. Hem iç hem dış politika nedenleriyle bölge ülkelerinin tümü, tarım ürünlerinde kendine yeterliliği ya da en azından tarımsal üretimini, "gıda ithalatının belirli bir oranının altına düşürmemeyi" hedeflemektedir. Bunda kimi zaman rejimlerin niteliği ve resmi ideolojinin, kimi zaman da paranoya derecesindenki milli güvenlik kaygılarının payı vardır. Tarımsal üretimin Ortadoğu'da neredeyse tümüyle sulamaya bağlı olması ve su tüketiminin %75'inin sulamaya gitmesi nedeniyle, gıda güvenliğinin ancak su kaynaklarının güvenceye alınmasıyla sağlanacağı sonucuna varmak kolaydır.

Bu kaygıların yaşandığı istikrarsız bir bölgede sürekli artan nüfus, beslenecek ve iş imkanları yaratılacak daha çok insan, daha çok tarımsal üretim, giderek daha hızlı artan su ihtiyacı ve mevcut kıt su kaynaklarını başkalarına kaptırmadan en fazlasını kullanabilme çabasının getirdiği gerginlik ve güvensizlik kısır döngüsünü doğurmaktadır.

Çözüm arayışları

İstikrarsızlık ve güvensizlik üzerine kurulu bir kısır

döngüyü kırmak kolay değildir. Uluslararası hukukun bu konuda yetersiz kaldığı veri kabul edildiğinde, sınıraşan suların taraf ülkelerce kullanımını düzenleyecek bir rejime ancak görüşmeler yoluyla ve tarafların irade ve rızalarıyla ulaşılabileceği ilk akla gelen düşüncedir. Nitekim yapılmaya çalışılan da budur. Ama yöntem, sorunu çözmemektedir.

Görüşme masasına oturmak, taraflar arasında güç farkı olması durumunda, güçlü tarafın koşulları empoze etmesi sonucunu yaratacağından güçsüz taraf için çekici bir yol değildir. Nil sularının Sudan ile Mısır arasında paylaşılması konusundaki anlaşmaya taraf olmayan Etiyopya, Mısır'ın taleplerini kabul etmek ya da tehdit karşısında kendi sulama projelerini uygulayamamak seçenekleriyle karşı karşıyadır. Sudan'ın da, bugün artan su ihtiyacı gözönüne alındığında imzaladığı anlaşmadan pek memnun olması beklenemez.

Şeria sorununa çözüm olarak yıllar boyunca önerilen bir düzineye yakın plan, nehrin sularının taraflar arasında adil bir biçimde paylaşılmasını amaçlamıştır. Ancak adalet ve hakkaniyet, düşmanlığın hüküm sürdüğü bir ortamda taraflarca farklı algılanmaktadır. ABD'nin arabuluculuğuyla 1950'lerde teknik heyetlerce üzerinde anlaşmaya varılmış olan Birleştirilmiş Johnston planı, kabul edilmesi halinde İsrail'in meşruiyetini tanımak anlamına geleceği gerekçesiyle Arap ülkelerince resmen kabul edilmemiş, İsrail parlamentosunda da onaylanmamıştır. Suların kullanımı, realpolitik ve güç dengelerinin gereklerine göre belirlenmektedir. Sürmekte olan Ortadoğu barış görüşmelerinde su sorununun ikili görüşmelerle çok taraflı çalışma grubunun hangisi tarafından önce ele alınacağı, hangisinde sağlanacak ilerlemenin sorunun çözümüne katkıda bulunacağı konusundaki tartışmalara takılıp kalması, toprak ve güvenlik kaygılarıyla su paylaşımının nasıl iç içe geçmiş olduğunun göstergesidir.

Fırat ve Dicle konusunda da suların kullanımını görüşmeler yoluyla çözümleme çabaları sürmektedir. Ancak tarafların tutumları bir uzlaşmaya varmayı çok güç kılacak derecede farklıdır. Irak ve Suriye yalnızca Fırat'ı ele almak ve "Fırat sularının en az %70'ini kendilerine bırakacak bir paylaşma anlaşması" imzalamak istemektedir. Türkiye ise "her iki nehrin bir arada ele alınması ►

BAŞARININ TADINI,

ABS

Toyota, tüm dünyada yaratıcı ve öncü çizgisiyle tanınır. Bu çizgi, başarıya ne istediğini bilerek ve isteklerinden ödün vermeyerek ulaşanların çizgisidir. Corona, işte bu özel

kitlenin beklentilerine seslenir. 2.0 lt.lik, enjeksiyonlu ve 16 süpahlı motoru ile olağanüstü bir güç ve yüksek performans sunan Corona, aynı zamanda, kategorisindeki en düşük yakıt tüketimini gerçekleştirir. İç kabin şaşırtıcı bir genişliğe ulaştırılırken, Toyota mühendisliği ile aerodinamik katsayısı 0.31 gibi son derece düşük bir rakama indirgenir. Benzersiz bir ivmelenmeye sahip olan Corona'nız, **ABS fren sistemi** ile güvenliğinizi garanti eder. Tüm bunlara, zarif olduğu kadar kişilikli bir dış görünüm eklendiğinde, Corona estetiği ortaya çıkar. Ödün vermeyen; işlevi konfora, konforu dış görünüme feda etmeyen gerçek estetik. Otomobilleri ile yaşadıkları her günü, kat ettikleri her kilometreyi farklı bir deneyime dönüştürmek isteyenler, onu gördüklerinde hemen tanırlar.

TOYOTA

TOYOTA-SABANCI OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Gülsuyu Mevkii, Ankara Asfaltı 81540 P.K. 115 Kartal-Maltepe İSTANBUL Tel: 399 15 28 (13 hat) Faks: 370 19 47

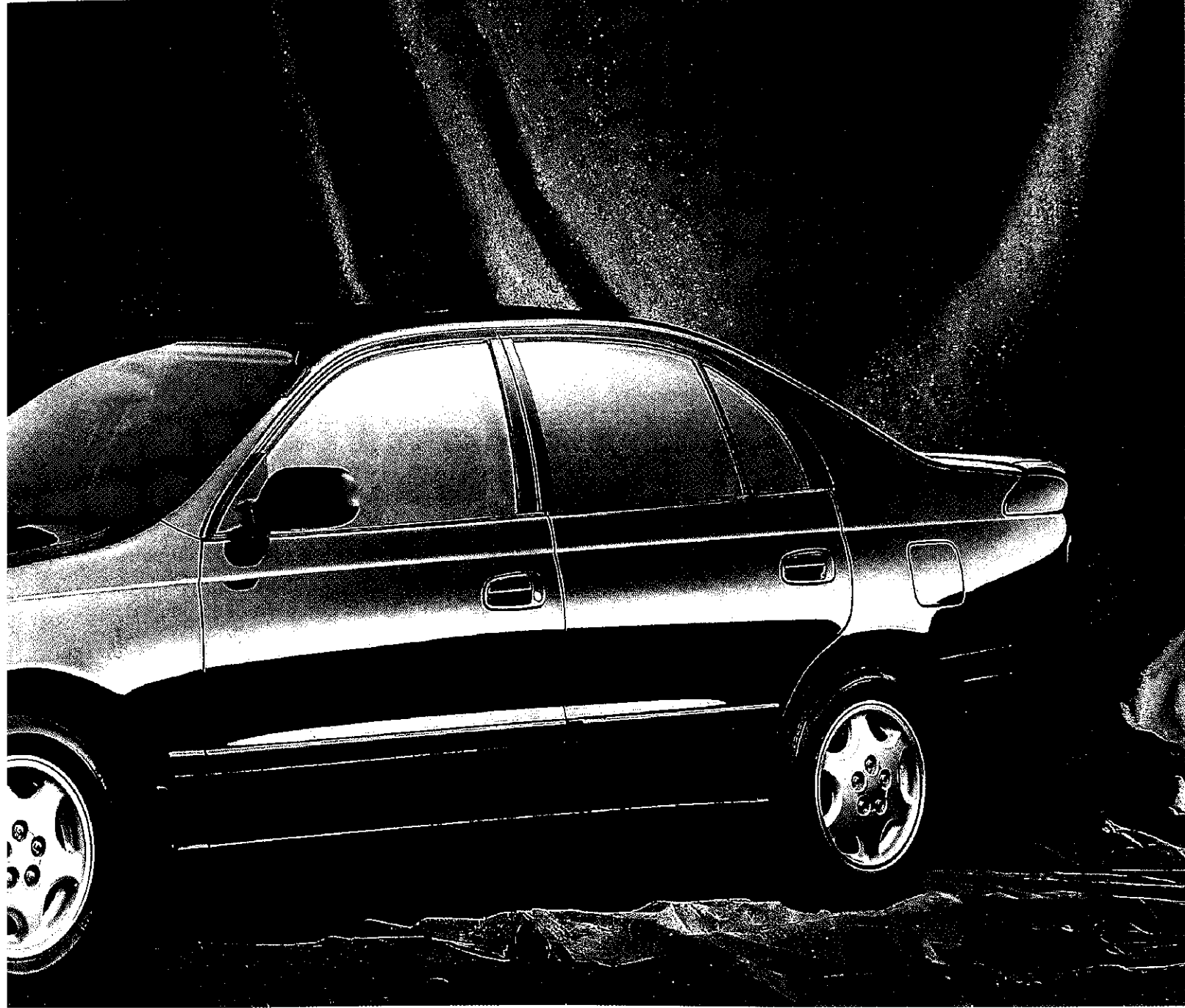
Türkiye'de **TOYOTA** 'lar **TOYOTA** güvencesindedir. Tüm Toyota Yetkili Satıcıları'nda satış, servis ve yedek parça hizmetleri bir arada

BALKAROĞLU - ADANA (71) 57 98 30
TOYAN - ÇANKAYA, ANKARA (4) 440 92 48 / 49
TOYOTA PLAZA DÖRTNAL - ANKARA (4) 342 10 95 / 5 HAT
GÖKSOYLAR - ANTALYA (31) 22 30 34 / 35
ALTAN - BALIKESİR (66) 45 95 99 / 43 24 71 / 41 36 40

AKKOYUNLU - BURSA (24) 22 46 44 / 22 36 44
MERT - BURSA (24) 54 56 06 / 54 56 08
TOYOTA PLAZA ÖZKANLAR - DENİZLİ (62) 68 47 48 / 3 HAT
INTER - ERZURUM (011) 83 929 / 42 447
SARAR - ESKİŞEHİR (22) 30 90 30 / 30 90 40

MUHİTTİNOĞLU - GAZİANTEP (85) 21 55 51 / 4 HAT
BİNBAYLAR - İSKENDERUN, HATAY (881) 74 198 / 73 668
ÖZYILDIRIM - MERSİN, İÇEL (74) 25 13 03 / 25 97 84 / 26 19 75
TOYOTA PLAZA GÖKÜŞAĞI - ALTUNİZADE, İSTANBUL (1) 310 49 90 / 5 HAT
TOYOTA PLAZA KOLTAŞ - DOLAPDERE, İSTANBUL (1) 253 47 00 / 5 HAT

CORONA İLE ÇIKARIN.

ı sunulmaktadır.

ORTAKÖY - ULUS, İSTANBUL (1) 257 79 70 / 3 HAT
TOYOTA PLAZA DUMANKAYA - PENDİK, İSTANBUL (1) 379 09 22 / 379 01 80 / 379 18 68
NATAŞ - SELAMİÇEŞME, İSTANBUL (1) 363 29 65 / 360 62 58
OTOMOTİV - TOPKAPI, İSTANBUL (1) 544 80 95 / 544 80 96 / 567 47 23
CAMKIRAN - ALSANCAK, İZMİR (51) 63 55 55 / 22 03 20 / 22 01 78

TAYOTO - KAYSERİ (35) 26 30 75 / 76
KOCAELİKAYA - İZMİT, KOCAELİ (21) 25 91 40 / 6 HAT
OTOJEN - KONYA (33) 33 50 14 / 33 33 64
PULMAK - MANİSA (55) 31 31 61 / 31 90 86
YA-TU - MUĞLA (611) 46 984

TUZCUOĞLU - ADAPAZARI, SAKARYA (26) 77 32 47 / 71 20 30
TOYOTA PLAZA DERİNDERELER - SAMSUN (36) 36 94 00 / 4 HAT
SEÇİL - TRABZON (03) 25 20 70 / 25 71 25 / 26
TOYOTA PLAZA TUYLUOĞLU - KARADENİZ EREĞLİSİ (388) 62 242 / 68 305
NECATİ YÖRÜK - VAN (061) 68 585 / 61 687 / 42 376

ve bütün suların optimum, akılcı ve hakça kullanımını öngören bir bölgesel su rejimi" kurulmasıyla çözüme ulaşılabileceğini savunmaktadır.

GAP tedirginliği

Bu havzada Irak ve Suriye'yi asıl tedirgin eden, suların yetmemesi değil, Türkiye'nin hızla ilerletmekte olduğu Güneydoğu Anadolu Projesi'dir. Türkiye'nin bugüne kadar her iki nedirden de asıl olarak hidroelektrik enerji üretimi için yararlanmış olması, sınırdan geçen suyun miktarında belirgin bir azalmaya yol açmamıştır. Kaldı ki elektrik üretimi için suyun belirli bir düzeyde sürekli akması gereği, nehirlerin doğal akımını etkileyen mevsimlik ve yıllık oynamaların barajlar yoluyla düzenlenerek istikrarlı bir akarsu rejimi sağlamasına yol açmaktadır. Bu, kurak mevsim, hatta yıllarda aşağı çığır ülkelere düzenli su almalarını sağlarken, nehrin aşırı kabadığı mevsim ve yıllarda taşkın ve sellerin önüne geçilmesinde hayati rol oynamıştır.

Ancak GAP'ın devreye girmesiyle gerek Suriye, gerekse Irak, Türkiye'nin Fırat'tan bırakmayı taahhüt ettiği saniyede en az 500m3 ortalamasını tutturamayacağı ve her iki ülkenin artan nüfusları ve gelecekteki ihtiyaçları gözönüne alındığında bu miktarın da bu yüzyılın sonundan itibaren yetersiz kalacağı korkusu içine girmişlerdir. Bu da yine güvensizlik - gıda güvenliği - su güvenliği - gerginlik - güvensizlik kısır döngüsüdür. Bu nedenle mevcut suyun mümkün olan en büyük payı elde ederek bir an önce bölüşmek istemektedirler. Bu kısır döngü özellikle Arap ülkeleri açısından o boyutlara varmıştır ki, tümüyle Türkiye topraklarında doğup denize dökülen Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden boru hatlarıyla Arabistan yarımadasının her iki kıyısındaki ülkelere su sağlanmasını öngören Barış Suyu projesi neredeyse Türkiye'nin su musluğunu elinde tutarak Arap ülkelerini hegemonyası altına alma komplosu olarak algılanmıştır. Barış suyundan İsrail'in de yararlanabileceği düşüncesi, Arap ülkelerinin projeyi bir kenara itmelerindeki diğer etkidir.

Çözüm önerileri

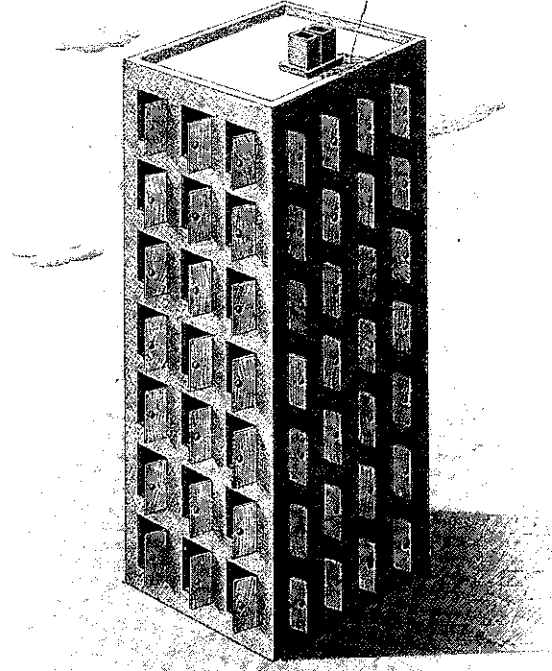
Ortadoğu'da su sorununun çözümü güvensizlik eşiğinin aşılmasında yatmaktadır. Soruna ulus devleti ha-

yati çıkarları açısından değil, ülkelerin bireysel olarak aşabileceği boyutun çoktan üstüne çıkmış, işbirliği ve karşılıklı bağımlılık temelinde bölgesel çözümlerle bir ölçüde giderilebilecek bir kıtlık olarak yaklaşmak gerekir. İşbirliği için ise istikrar ve tarafların birbirine güvenecekleri ortamı kurmak bir önkoşuldur. Bu sağlanabildiği takdirde ekonomik rasyonalite bir yana bırakılarak tarımsal üretimde kendine yeterliliğin - dolayısıyla su ihtiyacının aşırı bir hızla artmasının - stratejik bir öncelik niteliği kazanmasının önüne geçilebilecek ve mevcut su kaynakları akılcı bir biçimde kullanılabilir.

Kısa vadede Ortadoğu gibi bir bölgede ütöpik gibi görünse de, bu yönde gelişmeler olabileceği konusunda belirtiler vardır. Bundan yalnızca birkaç yıl önce Ortadoğu ülkelerinin kapsamlı barış görüşmeleri yapmak üzere bir masaya oturmalarının da ütopya gibi görülmesine karşın bugün bunun gerçekleşmiş olduğunun altını çizmek gerekir. Görüşmeler ne kadar başarısız olursa olsun bir eşik aşılmıştır ve geri dönüşü yoktur.

Su sorunununda da bu gerçek, giderek belirginleşmektedir: Paylaşılsa da paylaşılmassa da, paylaşıldığı takdirde paylaşım adil olsa da olmasa da su, bugünkü kullanım trendleriyle ileride kimseye yetmeyecektir. Alınacak önlemler mevcut suyun tasarruf edilmesine, akılcı kullanımına ve kaynakların korunmasına yönelik olmalıdır. Suyun bir maliyeti -dolayısıyla da bir fiyatı- olduğu ve tarım girdisi olarak kullanıldığında bunun ürün maliyetine getirdiği yük gözönünde tutulduğu takdirde bazı bölgelerde tarım yapılmasının anlamsızlığı ve bu tarım için su ihtiyacı gösterilmesinin geçersizliği ortaya çıkacaktır. Bu da hem su, hem de gıda kaynaklarının, bölgede işbirliği ve karşılıklı güven anlayışı çerçevesinde ortak refah için en etkin kullanımına yönelik girişimlerin öne çıkarılmasını gerektirecektir. Dünyadaki su sorununa ancak global bir yaklaşımla, Ortadoğu'daki su sorununa ise ancak bölgesel bir yaklaşımla çözüm üretme ümidi vardır. □

Yard.Doç, Dr.Gün Kut,
Boğaziçi Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

803 kapılı tek şube

69 yıl önce kurulduğumuzda tek bir şubemiz vardı. Yıllar geçerken şube sayımız arttı, hizmetlerimiz Türkiye'nin her yerine ulaştı. 80'li yıllara gelmiştik. Dünya, artık bilgisayar çağındaydı.

Sizlerin yaşamını daha da kolaylaştırmak, bilgisayar çağının tüm olanaklarından yararlanmanızı sağlamak için, yeni bir atılımı başlattık. Türkiye'ye elektronik bankacılığı getirdik.

Ülkemizin en büyük "On-line Real-time" elektronik ağı kuruldu... Şubelerimiz teker teker bu ağa katıldı... Geleceğin bankacılık hizmetleriyle tanıştınız...

Bankamatik Kartı, Kredi Kartları, Electron Card, Yatırım Hesabı, Otomatik Ödeme,

Mavi Hat, bir günde Tüketici Kredisi... Bütün bu hizmetlerimizden artık nerede olursanız olun, aynı kolaylıkta yararlanabiliyorsunuz... Çünkü onca çaba, onca yatırım sonucuna ulaştı: Yeniden "tek şube"ye döndük. Artık

bütün İş Bankası şubeleri elektronik. Biz, artık 803 kapısı olan dev bir "tek şube"yiz.

İster Beyazıt şubemize girin, ister Erzurum, ister Anamur şubemize girin, ister Samsun... fark etmez. Girdiğiniz şube sizin şubenizdir, birkaç tuşa dokununca hesabınız ekranda emrinizdedir.

"Tek şube"ye... kendi şubenize hoş geldiniz!

TÜRKİYE İŞ BANKASI

S u s o r u n u :

Yeni umutlar, yeni umutsuzluklar

Steven Heydemann

Bu yılın başlarında ünlü İngiliz gazetesi Financial Times okurları GAP ile ilgili tam sayfa bir ilanla karşılaştılar. "GAP: Bir Gelişme Anıtı" başlıklı ilanda GAP'ın Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesine yapacağı katkılar sıralanırken, 3.3 milyon yeni iş yaratacağı ve Güneydoğu Anadolu'da kişi başına geliri ikiye katlayacağı belirtiliyor. İlanda GAP "yeni dünya düzeninde yerini alacak Türkiye'nin gurur kaynaklarından biri" olarak tanımlanıyordu. İlan, "GAP üç kıtanın birleştiği yerkürenin bu bölgesinde barış, işbirliği ve refaha doğru bir adım olarak tarihin akışını değiştirecek" diyerek sonuçlanıyordu.

Resmi bir ilanın muhtemel yabancı yatırımcıları cezbedebilmek için GAP'ın geleceğiyle ilgili olarak böyle aydınlık tablolar çizmesi elbette şaşırtıcı sayılmaz. Ancak, GAP'ı Fırat-Dicle havzasına barış ve işbirliği getirecek bir proje olarak tanımlamak aşağı çığır ülkeleriyle, yani Suriye ve Irak'la, yarattığı gerginlikleri gözardı etmenin ötesinde, GAP'ın kontrol etmeyi amaçladığı önemli kaynağın, yani SU'yun geçirdiği derin ve süreğinden değişimin niteliğini de atlamakta.

Birçok ülke için SU, daha doğrusu tatlı su, çoktandır "normal" bir meta değil. Su artık stratejik bir kaynak. Tüm dünyada su kaynaklarının kontrolü ve yönetimi siyasi ve ekonomik rekabetin, gerginliğin ve olası çatışmaların başlıca kaynaklarından biri haline geliyor. Bre-

zilya'dan Güney Kore'ye, Hindistan'a, Özbekistan'a uzanan coğrafi alanda su basit bir doğal kaynak meselesi olmaktan çıkıp kilit bir ekonomik-stratejik mesele haline geldi. Afrika ve Ortadoğu gibi suyun yıllardır siyasi gündemde önemli bir yer tuttuğu "kuru" alanlardan çok uzaklardaki devletler bile suyun önemini anlamakta ve konuyu dış ekonomik ilişkileri ve güvenlik politikalarının ögelerinden biri haline getirmekteler.

İçinde bulunduğumuz on yılın sonunda su, muhtemelen, 1970'li yıllarda petrolüne benzer bir statüye sahip olacak ve gene tıpkı petrol gibi, devletler tarafından gerekirse silah kullanarak korunacak hayati bir ulusal çıkar olarak görülecek. Suya böylesine bir bakış altında yeni değil. Yaklaşık on beş yıl önce, Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat "Mısır'ı yeniden savaşılmaya itecek yegane neden sudur" demişti. Su kaynaklarına ulaşabilmeyi güvence altında tutmanın İsrail'in kuruluşundan beri bu devletin stratejik doktrininin bir parçası olduğunu düşünenlerin sayısı epey kalabalıktır. Suriye ve Irak'ın GAP'a karşı gösterdikleri tepki, su üzerine kopan fırtınaların yeni bir olgu olmadığını da bize hatırlatıyor.

Buna karşılık, son dönemlerdeki küresel oluşumlar suyla ilgili politikaları dönüştürerek daha delifişek bir hale getirdi. Nüfus artışı ve dünyanın su açısından fakir, gelişen bölgelerindeki artan su tüketimi; dünya üzerin-

de su kaynaklarının eşitlikli dağılımı ile birlikte en kritik nehir havzaları üzerinde, birbirleriyle kanlı-bıçaklı olan devletlerin, egemenlik haklarını paylaşmaları suyu geçmişe oranla çok büyük ölçüde siyasileşmiş ve üzerinde paylaşım mücadelesi verilen bir kaynak haline getirdi. Eğilimlerle ilgili kısa bir özet suyun hem ülkeler arasında hem de ülkelerin içlerinde çatışmaya yol açabilecek çok zengin bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Susuz dünya

Suyu bu denli güçlü bir çatışma kaynağı haline getiren en önemli öge kıtlıktır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı rakamlarına göre tatlı su kaynakları dünya su kaynaklarının sadece %2.6'sını oluşturmaktadır. Bu kaynakların da çok az bölümü kullanılabilir durumdadır. %99'undan fazlası Güney ve Kuzey Kutuplarında buz veya kar olarak bulunmaktadır ya da yerin altındadır. Kaldı ki, kullanılabilir tatlı su kaynakları da eşit bir şekilde dağılmamıştır. Sibirya'da Baykal Gölü yerküredeki kullanılabilir tatlı suyun %20'sidir. Bunun hemen ardından ABD'deki Büyük Göller su sistemi gelmektedir. Türkiye gibi kullandıkları su kaynağını kontrol edebilen ülke sayısı çok azdır. Sudan, Irak, Mısır, Hollanda, Almanya gibi 20 civarında ülke kullandıkları suyun %50'den fazlasını sınırlarının dışından elde etmektedir. Ülkede akan su kaynaklarının sadece %3'üne hakim olabilen Mısır bu konudaki en çarpıcı örnektir. Sedat gibi, hemen tüm Mısırlı önderler için böylesine bir bağımlılık ulusal zaafın kritik bir göstergesi olduğu için başlıca ulusal güvenlik tehlikesi olarak değerlendirilir.

Kıtlık aslında görece bir kavram. 26 nehir havzası ve yılda yağın 500 milyar metreküplük yağmuruyla, Türkiye'nin su politikalarını belirleyen su bulma telaşı değil, su kaynaklarının yönetim ve dağılımıdır. Özellikle, hızla gelişen kentlere ve turistik bölgelere su dağıtılabilmesi en önemli sorundur. Dünyanın başka bölgelerinde durum çok daha vahim. Geçtiğimiz 50 yıl içinde dünya su tüketimi %400 oranında arttı. Bunun nedenleri arasında, nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, tarımda modernleşme (birçok ülkede tarımsal su kullanımına cömert sübvansiyonlar veriliyor) sayılabilir. Bu artışın büyük bir bölümü bugün dünya su tüketiminin

yarısının, 2000 yılında ise üçte ikisinin yapılacağı Asya'dan kaynaklandı. Karadeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerin tanık olduğu gibi, sanayileşmenin baş sonucu kirlenme ve tarımsal gelişme, kullanılabilir su kaynaklarının azalmasına yol açtı.

Günümüzde 1.3 milyar insanın içme suyu (bu rakam 1980'lerin başında 1.8 milyardı), 1.7 milyar insanın da temizlik için kullanabileceği suyu yok. 21. yüzyıla gelindiğinde yaklaşık 40 ülkede hanelerin ve tarımın kullanımı için gerekli miktarda suyun bulunamayacağı tahmin ediliyor. Suyun siyasetiyle ilgilenen bir coğrafyacıya göre, "daha şimdiden su kıtlığı ve buna bağlı ekolojik felaketler nedeniyle yerlerini yurtlarını bırakan milyonlarca 'çevre mültecisi' Asya ve Afrika'nın bazı bölgelerinde uluslararası sınırları aşıyorlar".

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, suyla ilgili meselelerin ülke içlerinde istikrarsızlığa yol açma potansiyelinin artması yeni su politikalarının temel bir ögesidir. Bu siyasi çatışmalar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilirler,

ancak hepsi su ile ekonomik gelişme arasındaki şaşmaz bağı göstermektedir. Bu zincirin bir halkası kamu sağlığı, hıfzıssıhha ve kişisel refah gibi temel konuları kapsar. Temiz su sistemlerindeki kötüleşme Latin Amerika'da yeni bir kolera patlamasına yol açtı. 1990 yılında, bir yıl önce sıfır olan kolera vakası sayısı bölgedeki 14 ülkede 390.000'e çıktı.

Bir diğer halka, su, tarım, sanayi ve ekonomik büyüme arasındaki bağla ilgilidir. Türkiye'nin öngörüldüğü gibi yılda %5'lik bir büyüme hızını sürdürebilmesi için her 10-15 yılda elektrik üretimini ikiye katlaması gerekecektir. GAP'ta üretilecek elektrik enerjisinin, en iyi ihtimalle, Türkiye'nin ihtiyacının %25'ini karşılayacağı göz önüne alındığında Türkiye'nin bugünkü büyüme hızlarını sürdürebilmek için gereken hidroelektrik kaynaklarına sahip olup olmadığı sorusu gündeme geliyor. Dicle-Fırat havzası sularının artan kent nüfusu tarafından talep edilecek olması GAP'ın enerji üretiminin tahminlerin altında kalması ihtimalini de güçlendiriyor. Bu da Türkiye'ye pahalı enerji ithaliyle, büyüme hızını düşürme arasında bir tercih zorlaması getirebilir. Kentlerin su talebi GAP bölgesi içindeki altı kırsal ve tarımsal bölgenin elde edeceği sosyo-ekonomik yararları da azaltabilir. Böylece, GAP'ın azaltacağı umulan kır/kent farklılığının daha da derinleşmesi söz konusu olabilir. Suriye, Ürdün, İsrail, Mısır gibi, Türkiye'nin görece olarak istikrarlı su arzına sahip olmayan ülkeler, ekonomik büyümeyi sağlamak için çok daha zor tercihlerle karşılaşıyorlar.

Su, tarım ve büyüme

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde tarım, sanayi ve insanlar gittikçe artan bir şiddetle, azalan su kaynakları üzerinde hak talep edecekler. Halen, ABD ve Avrupa'da olduğu gibi, Ortadoğu ülkelerinde de tarımda kullanılan suya çok cömert sübvansiyonlar verilmekte. Ürdün'de çiftçiler sulamada tüketilen suyun üretim masrafının sadece %10'unu ödüyorlar. Mısır hükümeti tarımda kullanılan suya yılda 5 ila 10 milyar dolar arasında değişen sübvansiyon yapıyor. Tarımda sulama sistemini bırakarak, damlatma ve serpme sistemlerine yönelen İsrail'de, hükümetin tarımda kullanılan suya verdiği sübvansiyonları azaltma girişimleri çiftçilerin

güçlü muhalefetiyle karşılaştı. Hükümetin su için daha etkili fiyatlandırma mekanizmaları uygulama niyeti de bu şekilde sekteye uğradı. Bunlara karşılık, tarımın su politikası üzerindeki hakimiyeti bir yandan iç baskılar, bir yandan da IMF gibi uluslararası kredi kuruluşları yüzünden azalmakta. Bunun sonucu olarak, suyun dağıtım konusundaki çekişmeler ve rekabet, dünyadaki ülkelerin çoğunda günlük politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelecek.

Bu gelişmeler, suyla bağlantılı konuların, ülkelerin içinde yol açabileceği istikrarsızlık hakkında önümüze rahatsız edici bir tablo çıkarıyor. Devletlerarası veya bölgesel çatışmalar çıkması ihtimalleri de hiç küçümsemek düzeyinde değil. Nehirler ve diğer su kaynakları ulusal sınırlara pek saygı göstermezler. 200'den fazla nehir havzası iki veya ikiden fazla ülkenin sınırları arasında dağılmıştır. Bunlardan Ortadoğu'daki en önemlileri Nil, Dicle-Fırat ve Şeria nehirleridir. Ortak kullanılan bu kaynakların kullanımı tamamen kuralsızdır. Bu nehir havzalarından hemen hiçbiri, üzerlerinde hükümler olan ülkelerin aralarında mevcut bir anlaşmaya uygun olarak yönetilmemektedir. Nil Nehri'ni paylaşan 9 ülkeden (Burundi, Mısır, Etiyopya, Kenya, Ruanda, Sudan, Tanzanya, Uganda, Zaire) sadece ikisi, Mısır ve Sudan arasında su paylaşımı konusunda bir anlaşma vardır.

Şeria Nehri'nin statüsü tamamen Arap-İsrail sorunuyla iç içe girmiş olup, dünyanın, üzerinde en çok hak talep edilen tatlı su sistemi olma özelliğine de sahiptir. Aşağıda daha etraflı anlatılacağı gibi, GAP'ın başlangıcından beri Dicle-Fırat havzası da gittikçe siyasileşmektedir. Orta Asya'da bağımsız devletlerin kurulmasıyla, Aral Denizi, Amu Derya ve Siri Derya nehirlerinden oluşan yeni bir su sistemi daha ortaya çıkmıştır. Bu da Türkiye'nin doğu sınırlarındaki istikrarsız koşullara yeni bir belirsizlik ögesi ekleyecektir. Bunların dışında çok tartışmalı nehir havzaları arasında Güney Amerika'daki Parana-La Plata ve Güney Asya'daki Ganj-Brahmaputra sayılabilir.

Suya artan talep gözönüne alındığında, nehir havzalarında hükümlerinin paylaşılması, uluslararası işbirliği, kıt kaynakların çoğulcu yönetimi ve uluslararası kuruluşların ulusal politikaları denetlemesi gibi konularda

temel soruları gündeme getiriyor. Suyla ilgili sorunların diğer stratejik kaynaklarla ilgili sorunlara göre daha az ayrılık, anlaşmazlık ve çatışmayla çözüleceğine dair hiçbir veriye sahip değiliz. Tersine, Ortadoğu ve başka bölgelerdeki olaylar suyun kolayca geniş bir devletlerarası sorun yelpazesine eklemlenebildiğini gösteriyor. Bu şekilde de, ortak kullanımdaki su kaynaklarının yönetim ve paylaşım sorunlarının, işgal altındaki topraklarla ilgili Filistin-İsrail görüşmeleri, Suriye'nin Hatay'a ilgisi ve PKK'ya verdiği destek veya Irak'ın geleceğini etkileyen uluslararası kararlardan bağımsız ele alınabileceği ihtimali neredeyse sıfıra düşüyor.

Suriye, Türkiye ve GAP

Yukarıdaki prensibin en çarpıcı örneklerinden biri Fırat sularının kullanımına bağlı gelişen Türkiye-Suriye ilişkileridir. Türkiye, Suriye'nin ve bir yere kadar Irak'ın Fırat suları üzerindeki taleplerini kabul etmeyi sürekli olarak güvenlik konularında, özellikle de PKK'ya verilen destek konusunda, sağlanacak ilerlemeye bağlamıştır. Ankara bu bağlantıyı 1987'de imzalanan ve Suriye'ye saniyede 500 metre küp su akıtılmasını karara bağlayan Türkiye-Suriye Ekonomik İşbirliği Protokolü'nden beri açıkça kurmuştur. 1990 başlarında Türkiye'nin, Atatürk Barajı gölünü doldurmak amacıyla su akışını bir ay kesmesi Suriye tarafından, Türkiye'nin Fırat'ı politik bir silah olarak kullanma iradesinin bir örneği olarak görülmüştür. Daha sonraları Cumhurbaşkanı Özal'ın, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmemesi halinde Fırat sularından mahrum kalabileceğini söylemesi de Suriye'nin bu korkularını perçinlemiştir. Suriyeliler'in tüm isyanlarına rağmen Türkiye'nin genel politikası değişmemiştir. 1992 Ağustos'unda, yani Türkiye ile Suriye bir ortak güvenlik anlaşması imzaladıktan ancak birkaç ay sonra, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Suriyeli liderlere Türkiye'nin Fırat konusundaki taahhütlerini yerine getirmesinin ancak Suriye'nin güvenlik anlaşmasındaki yükümlülüklerini yerine getirmesiyle mümkün olacağını söylemiştir.

Fırat'a çok bağımlı bir aşağı çıkır ülkesi olmanın dezavantajıyla malul olan Suriye, sürekli olarak Fırat'a bağlı ulusal çıkarlarını ve Fırat üzerindeki egemenlik haklarını savunmaya çalışmıştır. GAP'ın başlamasından

ve 1990'daki su kesilmesinden beri, artan bir yoğunlukla, Suriye ikili ve üçlü anlaşmalar yoluyla ortak egemenlik ilkesini kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Bunun yanında Suriye, Türkiye üzerinde baskı oluşturabilmek amacıyla PKK'ya açık destek de vermiştir. Bu destek özellikle Türkiye'nin Fırat'taki çalışmaları Suriye'nin su kaynağını kesecekmiş gibi görüldüğünde artmıştır.

Türkiye'nin bu konulardaki tutarlı cevabı Dicle ve Fırat üzerindeki Suriye veya başka ülkelere ait ortak egemenlik iddialarını reddetmek olmuştur. Suriye ve Irak'ın kendi aralarında 1990'daki su kesilmesinden sonra yaptıkları ve Türkiye'den çıkan suyun %42'sinin Suriye'ye, %58'inin Irak'a verilmesini öngören ikili anlaşmaya katılma tekliflerini de Türkiye reddetmiştir. Türkiye, Suriye'nin 1987'den beri yaptığı su miktarını artırma taleplerine, 1987 anlaşmasında belirlenen miktarların nihai ve artırılmaz oldukları gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Hatta, Türkiye bu iki nehrin uluslararası su yolları olduklarını kabul etmemiş ve kullanımları tamamen Türkiye'ye ait "tekil sınıraşırı su yolu" olarak tanımlamıştır.

Bu yaklaşımın GAP ve Türkiye ekonomisine yönelik ciddi sonuçları da olmuştur. Su üzerindeki haklar konusunda Suriye, Irak ve Türkiye arasında bir anlaşma olmaması nedeniyle Dünya Bankası Türkiye bütçesinin %9'unu emen ve bu şekilde enflasyon oranına da katkıda bulunan GAP için kredi vermemiştir. Bu bedeller Türkiye politikasının çizgisini değiştirmemiştir. Başbakanlığı döneminde Süleyman Demirel tek egemenlik görüşünün en yılmaz savunucusu olmuştur. GAP bitmek üzereyken ve Süleyman Demirel şimdi Cumhurbaşkanlığı sorumluluğunu taşıırken Türkiye'nin Dicle-Fırat üzerindeki tek egemenlik savının daha da güçleneceği bellidir. Demirel'in 1991 sonlarında Türkiye'nin su politikasıyla ilgili bir soruya verdiği cevap, yaklaşımını güzelce özetliyor: "Türkiye'nin kalkınmasıyla ilgili projeler nedeniyle savrulan tehditler karşısında endişelenmek gerektiğine inanmıyorum. Eğer bir tehdit varsa bunu püskürtürüz. Türkiye'nin caydırıcılık yeteneği vardır. Önümüzdeki dönemde bu daha da artacaktır. Türkiye böyle daha birçok proje inşa edecektir".

Tek egemenlik ilkesinden hiçbir ödün vermese de Türkiye pratikte Suriye ve Irak'ın endişelerini dikkate

alan bazı adımlar da atmıştır. Suriye ve Irak'ın 1990 su kesilmesiyle ilgili abartılı haykırılarına rağmen Türkiye aşağı çığır ülkelerine önceden haber verme yükümlülüğünü yerine getirmiştir. Daha da ötesi, Türk yetkililer gölü doldurma operasyonunun aşağı çığır kullanımını en az bozacak zamanlamayla yapıldığını söylemişlerdi. Belki tüm bunlardan daha önemlisi, Türkiye'nin siyaseten en gergin dönemlerinde bile Dicle ve Fırat'tan su akışını kesmemek gibi bir sicile sahip oluşudur. Türkiye, Irak karşıtı koalisyonun üyesi olmasına rağmen, Dicle'den Irak'a akıtılan su miktarını savaş öncesi sınırlarda tutmuştur.

Bunun ötesinde, Türkiye elindeki su kaynaklarını bölgedeki etkinliğini artırmak için olumlu yönde kullanmaya, sonunda başarısız da olsa, çalışmıştır. Bu çaba da, tabii ki, Cumhurbaşkanı Özal'ın iddialı, hatta heybetli, Barış Suyu projesiydi. Barış Suyu projesinde Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suları iki boru hattıyla taşınacaktı: Bir hat batıdan Suriye, Ürdün, Batı Şeria ve Südi Arabistan'a, diğeri de doğudan Körfez bölgesindeki Arap ülkelerine su taşıyacaktı. Özal'ın 1987'deki ilk tek-lifinden sonra projenin kapsamı daraltılarak, sadece Suriye, Ürdün, Batı Şeria ve belki de İsrail'i kapsayacak şekilde değiştirilmişti.

Özal bu planın savunuculuğunu uzun süre devam ettirdi. Ancak 1992 yılına gelindiğinde, projeden yararlanması düşünülenlerin itirazları, Türkiye'nin artan su ihtiyacı ve Özal'ın siyasi etkinliğinin azalması Barış Suyu'nun sonunu getirdi. Türkiye'nin önderleri artık "su diplomasisi"nden vazgeçmişlerdi. Türkiye'nin paylaşacak suyu olan bir ülke görüntüsünü vermesini artık istemiyorlardı. Suyun stratejik bir kaynak olarak görülmesi bugüne kadar olduğu gibi yarın da Türkiye'nin su politikalarını belirleyecektir. Şurası açık ki, Türkiye komşularıyla istişarelere devam edecek, topraklarına gereken asgari miktarların akmasını sağlayacak ve hatta suyu olumlu diplomasi yolunda kullanacaktır. Ancak, tüm bunlar ileride daha da vurgulanması ve dolayısıyla daha çok itirazla karşılaşması muhtemel olan, çok açık ve belirgin bir tek egemenlik yaklaşımı içinde yapılabilmektedir.

Türkiye'nin yaklaşımına karşı itirazlar kimi eski kimi yeni birkaç yönden gelecektir. Hem Suriye, hem Irak

artan nüfus ve her iki ülkenin tarıma yönelik politikalarından kaynaklanan su tüketimi artışı öngörmekteler. Suriye'de tarım sektörü, son dönemdeki ekonomik liberalleşme programından en çok yarar gören sektör olarak, üretimini ciddi olarak artırmıştır. Irak'taki tarıma yönelik Körfez Savaşı'nın ve süregiden ekonomik ambargonun bir sonucudur. Her iki ülkede de ekonomik gelişmenin gerekleri, hatta Irak için ekonomik olarak varolmaya devam edebilmenin koşulları, bu ülkelerin Dicle-Fırat sularının kullanımı üzerinde daha fazla söz hakkı isteme taleplerinin sıklaşmasına yol açacaktır.

Uluslararası kuruluşlar, özellikle finans kuruluşları, bu talepleri önümüzdeki dönemde destekleme eğilimine girebilirler. Türkiye'nin GAP nedeniyle Dünya Bankası'yla yaşadığı deneyim, uluslararası kreditörlerin, verdikleri borçları alan ülkelerle, su konusunda diğer devletlerin de katılacağı anlaşmalar yapma koşulu öne sürmeye yönelik artan kararlılıklarını göstermekte. Daha genel bir yaklaşımla, ekolojik ve çevresel endişeler uluslararası ilişkilerin ana konuları haline geldikçe, ulusal düzeydeki kaynak kullanımı ve dağılımı konuları da uluslararası denetimin ilgi alanı içine girmekteler. Küresel zenginliklerin ortak yönetimi konusunda oluşan baskılar devletlerin kendi başlarına davranma alanını kısıtlamakta ya da bunu yapmanın bedelini ağırlaştırmaktadır. Yağmur ormanlarının korunması, ozonu delen kloroflorakarbonların kullanılmaması, çöplerin tanzimi, temiz su kullanma hakkı gibi konularda egemen ulusların sınırları, kendilerini başka ülkelerin müdahalesinden koruyamamakta. Su kullanımıyla ilgili bir uluslararası sistemin kurulması bugün için uzak bir ihtimal. Ancak, soğuk savaş sonrası uluslararası sistem şekillendikçe, bunun yeni kurallarının Türkiye'nin Dicle-Fırat üzerinde tek egemen olması şeklindeki bugünkü yaklaşımına eski kurallara göre daha az hoşgörüyü yaklaşıma beklenmelidir.

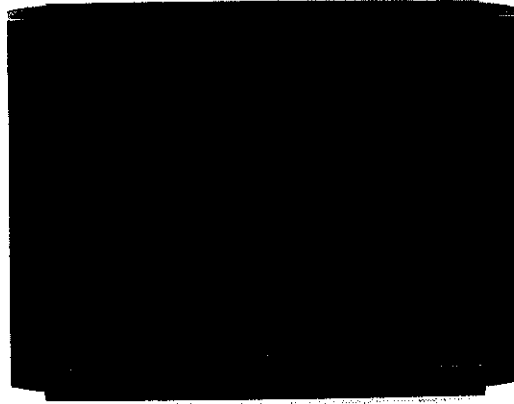
Bu sorunların varlığından Türkiye'nin komşularıyla bir çatışmaya gidebileceği sonucunu çıkarmak yersiz olur. Gene de, Türkiye'nin su kaynaklarını bağımsız olarak yönetme arzusunun önümüzdeki on yıl içinde karmaşık ve müdahaleci bir bölgesel ve uluslararası ortamla kafa kafaya gelmesi güçlü bir ihtimaldir. Türkiye, bugün insan hakları, Kıbrıs ve Kürt meselesi gibi konu-

Dünya markasından dünya güvencesi

Elektronikte

Türkiye'de ilk kez Bekoteknik uluslararası kalite onayını aldı.

ISO 9001

Kalitesini ve teknolojisini tüm dünyada kanıtlayan Bekoteknik, Türkiye'nin ISO-9001 Uluslararası Kalite Güvencesi Sertifikası'na sahip tek elektronik ev cihazları üreticisidir.

Beko markalı TV, video, müzik setlerinin üreticisi Bekoteknik'e bu belge 1991 yılı başında İngiltere Krallığı'nın SGS Yarsley

Kuruluşu'nun incelemeleri sonucu verilmiştir. Böylece Bekoteknik,

İngiltere Kralliyet Sanayi ve Ticaret Departmanı Kalite Güvencesi Katalogları'nda yer almıştır.

Bekoteknik bu defa, 12 Ekim 1992 tarihinde de, ulusal kuruluşumuz TSE'nin incelemeleri sonucunda TS-ISO-9001 Kalite Güvencesi Belgesini almıştır.

Ürün ve hizmet etkinliklerinin tümünün yüksek kalite güvencesi standartları taşıdığı TSE tarafından da onaylanan Bekoteknik, böylece Türkiye'nin bu unvana sahip ilk ve tek elektronik üreticisi olmuştur.

ISO-9001 Uluslararası Toplam Kalite Güvencesi Sertifikası; üretimden yönetim ve organizasyona, araştırma ve geliştirmeden satış sonrası hizmetlere kadar, tüm etkinlikleri yüksek kalite güvencesi standartlarını taşıyan kuruluşlara verilen uluslararası bir belgedir.

Bekoteknik

BEKO
Bir dünya markasıdır

lardakilere benzer baskılarla pekala su politikaları nede- niyle de karşılaşılabılır.

Yeni su politikaları

Önümüzdeki on yıl içinde yeni su politikasının küresel boyutta önem taşıyacağına mutlak gözüyle bakılabilir. Ortadoğu gibi bölgelerde, suyla bağlantılı sorunların siyasi sorunlarla içiçe geçmiş olması, kıt ve hayati bir kaynağın eşitlikçi ve ortaklaşa kullanımında yaratıcı dü- zenlemeler yapabilmeyi çok güçleştiriyor. Ortadoğu- nun ötesine bakıldığında dahi, suyla ilgili yeni politika- yı anlamak ve buna karşılık bulmak kolay olmayacak. Tıpkı nehir havzaları gibi, su sorunları da alışılmış sı- nırlardan taşarak yerel olanla uluslararası olanı, ekono- mik olanla stratejik olanı ilintilendiriyor. Su sorunları devletlerin geleneksel siyasi/askeri kaygılarının yanına mutlaka yeni bir boyut ekleyecektir. Belki hem su zen- gini, hem de su fakiri ülkeler açısından stratejik doktri- nin yeniden oluşturulmasını da zorlayacak. 1648'deki Westphalia Anlaşması'ndan beri geçerliğini koruyan ve uluslararası ilişkilerin kurallarını belirleyen devletlerin hükümlerliği ilkeleri de bu sorunlar yüzünden bir dar- be yiyecek ve ülkelerin içişlerine karışmanın yeni ge- rekçelerinin ortaya çıkmasına neden olacak.

Toplumların kendi içlerinde su sorunları, ekonomik gelişme ve sosyal adalet konularında temel soruların so- rulmasına yol açıyor. Benzer şekilde, tüm devletlerin küresel bir akıma kapılarak daha ademi merkeziyetçi ve pazara dayalı ekonomik gelişme stratejileri aradıkları bir dönemde, devletin ekonomiyi yönlendirmesi konu- sunda da önemli soruları gündeme getiriyorlar.

Tüm bu güçlükler çözümün imkansız olduğu anla- mına gelsin. Atılabilecek üç adım, yeni su politikası- nın sadece yeni çatışma biçimleri üreten değil, çatışma- ları azaltacak ve çözecek, yaratıcı ve esnek stratejiler de üretebileceğini gösterebilir. Bunlardan birincisi, ulusla- rarası su yollarının seyrü-sefer dışı kullanımıyla ilgili uluslararası hukuk kurallarının güçlendirilmesidir. Bir- leşmiş Milletler'in Uluslararası Hukuk Komisyonu 1991 yılında bu isimde bir konvansiyon hazırlamıştı. Ancak bunun hayata geçirilebilmesi için daha etkin me- kanizmalara gerek var.

Atılacak ikinci adım, nehir havzalarında egemenlik

paylaşan ülkelerin üyeler arasında ortak su kullanımı anlaşmalarının müzakerelerini yürütme yetkisine sahip bir uluslararası örgüt kurmalarıdır. Böyle bir kurumun en yararlı katkısı suyla ilgili anlaşmazlıkların çözümünü konusunda üye ülkelerin kullanabilecekleri genel mo- deller oluşturarak, her yeni müzakerede sil baştan ya- pılmasının önüne geçmektir.

Atılabilecek üçüncü adım, önde gelen uluslararası kuruluşların ilgili ülkelere, suyla ilgili müzakereler- de su sorunlarını diğer siyasi anlaşmazlıklardan tecrit etmek veya ilişkisizleştirmeyi temel ilke haline getir- mek konusunda bir taahhüt almaya çalışmalarıdır. Su politikasını karmaşıklştırmaktansa basitleştirmeyi de- nemek kendi başına iyi sonuçlar alınacağını garantile- mez, ancak hiç değilse su meselelerini, çözümü çok da- ha güç olan çapraşık siyasi mücadelelerin pençesinden kurtarır.

Bu tür deneme kabilinden fikirler yeni su politika- sıyla ilgili mümkün olabilecek yaklaşımlardan sadece birkaçıdır. Bunun ötesinde uluslararası hukukun çoğu kez çaresiz kalmış olduğunu da biliyoruz. Ancak, ulus- lararası camia ve su sorunlarından en çok etkilenen ül- keler, su konusunda çıkabilecek çatışmaları önlemek için yeni ve yaratıcı çözüm yolları bulmadıkları taktir- de, siyasi istikrarsızlık sürecektir; ekonomik gelişme ger- çekleşmeyecek; insanlar acı çekmeye devam edecek- ler. Bu tür stratejilerin geliştirilememesi halinde, dünya 1990'lı yıllara demokratikleşmenin ve ekonomik libe- ralizasyonun gerçekleştiği yıllar olarak değil, en temel tabii kaynak olan su üzerindeki uzatmalı küresel müca- delenin başlangıç yılları olarak bakacaktır. □

Dr. Steven Heydemann

Rockefeller Vakfı'na bağlı Sosyal Bilimler Araştırma Kuruluşu'nun Uluslararası Barış ve Güvenlik Bölümü Müdürü'dür.

Kaynakça:

- Natasha Beschoner, Water and Instability in the Middle East. Adelphi Paper No. 273. London: IISS. 1992
- Arun P. Elhance, "Geography and Hydropolitics", Swords into Plowshares içinde. Newsletter of the Center on Disarmament and Arms Control, University of Illinois, Champaign Urbana, 1992.
- Peter Gleick, "Water and Conflict." Occasional Paper Series of the Project on Environmental Change and Acute Conflict, A Joint Project of the University of Toronto and the American Academy of Arts and Sciences, No. 1 September 1992.

İşyerinizde klima var. Otomobilinizde klima var. Evinizde niye yok?

Evinize de bir Arçelik Klima alın.

İşyerinizde ve otomobilinizde
alıştığınız güzel havayı ve rahatlığı,
eve vardıktan sonra da yaşayın.

**KLİMA
İHTİYAÇ
ARÇELİK
KLİMA
ÇÖZÜM.**

**ARÇELİK
KLİMA**

Bu yaz bir Arçelik Klima almak için başka

nedenler de var: 1) En bunaltıcı sıcakta dahi, çalışmak, dinlenmek ve yaşamak için ideal ortamı oluşturur. **2)** Havadaki rutubeti ideal oranlara düşürür. **3)** Havayı filtre eder. Tozdan, isten arındırır. **4)** Her bütçeye ve her mekana uyan seçeneklere sahiptir. **5)** Elektrikli tasarruflu kullanır. Isıtmalı tipleri, rezistanslı ısıtıcılardan %60 daha ekonomiktir.

Dahası: Kompresörü, dünyanın en iyi kompresörüdür. • Yüksek randımanlıdır.

• Yıllarca problemsiz çalışır. •

Sessizdir. • Montaj hizmeti ve montaj parçaları ücretsizdir.

• Türkiye'ye yayılmış 442 Arçelik

S u s o r u n u :

GAP ve yok olan doğa

Ekrem Sezik

GAP hakkında o kadar çok yazıldı, radyo ve TV programları yapıldı ve yapılıyor ki, hemen herkes Türkiye için önemini ve gereğini biliyor. Zaman zaman, GAP tamamlandığında bölgenin nasıl değişeceği, elde edilecek zenginlikler anlatılıyor, rakamlar, istatistikler veriliyor. Hatta Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne GAP'ı göstermek üzere siyasi veya turistik turlar düzenleniyor.

Güneydoğu Anadolu Projesi hep kazanç mı getirecek, hiç kaybımız olmayacak mı? Bu sorulara, biyolojik zenginlikler açısından cevap arayalım.

GAP tamamlandığında bölgede takriben 75.000 hektar büyüklüğünde göller meydana gelecektir. Diğer taraftan sulama kanalı şebekeleri de yapılacaktır. Yani kuru, susuz olan bölgeler, nemli ve sulak hale gelecektir. Basit bir şekilde açıkladığım bu ana değişiklik, bölgenin ekosisteminde büyük değişiklikler meydana gelmesine sebep olabilecektir. Şöyle ki, bazı bitki ve hayvan türleri ortadan kalkabilecek, bazılarının popülasyonlarında değişiklikler olabilecektir. Suni göllerde, daha önce bulunmayan bitki ve hayvanlar yaşamaya başlayacaktır. Yani hadise sadece göllerin meydana gelmesi ile kalmayacak, bu göllerde ve çevresinde daha önce bölgede bu-

lunmayan hayvan ve bitkilerin meydana getirdiği yeni bir flora (bitki örtüsü) ve fauna (hayvan topluluğu) meydana gelebilecektir. Bu olayın büyük bir "biyolojik deney" olduğunu ve uzun bir zaman dilimi içinde meydana gelebileceğini hatırlatmak isterim.

Yukarıda özetlediğim hadisenin bir benzeri Keban Barajı inşaatından dolayı yaşanmıştır. Göl alanı ve çevresinde yetişen bölgeye has pek çok yabani bitki veya hayvan sular altında kalmış, belki nesilleri tükenmiş belki de yeni dağlımlar göstermişlerdir. Keban'a gidenler martıları herhalde görmüşlerdir. Doğu Anadolu'nun ortasına bu martılar nasıl gelmiştir? Başka hayvanlar veya bitkiler de gelmiş midir? Bu konuda hemen hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Çünkü Keban yapılmadan önce, bölgenin biyolojik zenginlikleri tesbit edilmediği veya daha doğru bir deyişle yeteri kadar bilinmediği için, hangi bitkiler kaybolmuş, ne gibi değişiklikler olmuştur, sorularının da cevapları bulunmamaktadır. Kısacası Türk ilim adamları önemli bir deneyi takipten mahrum kalmışlardır. Tabii bu araştırmanın kendilerini ilim dünyasında kazandıracağı şereflerden de...

Yazımda GAP Bölgesi'nin biyolojik zenginliklerini,

GAP içine giren bölge bitki örtüsü bakımından tahmin edilemeyecek kadar zengindir. Türkiye'de var olan bitkilerin %30-35'i bu bölgede yetişmektedir.

çalışma alanım içinde olan bitkilerle ilgili örnekler vererek açıklayacağım.

Türkiye zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Bu bitkilerin daha çok Batı, Güney ve Kuzey Anadolu'da bulunduğu zannedilir Doğu ve Güneydoğu'nun ise fakir olduğu düşünülür. Halbuki GAP içine giren bölge tahmin edilemeyecek kadar zengindir. Türkiye'de var olan bitkilerin %30-35'i bu bölgede yetişmektedir. Tablo'da bazı önemli familyaların Türkiye'de Güneydoğu Anadolu'daki toplam tür sayıları ve Güneydoğu Anadolu'daki türlerin toplam tür sayısı içindeki oranı görülmektedir.

Rakamlar çarpıcı değil mi? Biraz ayrıntıya girip birkaç örnek daha verelim.

Türkiye'deki papatya türlerinin %46'sı, yabani gül türlerinin %56.4'ü, geven türlerinin %38'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yetişmektedir. Örnekler artırılabilir.

Kısacası GAP içinde kalan bölge bitki örtüsü açısından zannedildiği gibi fakir değildir. Ayrıca bu bölge bitki örtüsü açısından Türkiye'nin en az araştırılmış bölgelerinden biridir. Yani yeni bitkilerin bulunması imkan dahilindedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bazı nadir bitkiler (soğanlı bitkiler ve orkideler...) de yetişmektedir. Bölge pekçok bitkinin ve bilhassa tarım bitkilerinin gen merkezi olarak kabul edilmektedir.

Bölge'de pekçok bitki halk ilacı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Halk, yüzlerce yıldır, çevrelerinde yetişen bitkileri, değişik hastalıklara karşı, basit ilaç formları halinde kullanmaktadırlar. Bölge'nin gelişmesi, şehirleşmesinin artması, göçlerin meydana gelmesi bu folklorik bilgilerin yok olmasına sebep olacaktır.

Ümit ederim ki, bölgenin bitkiler açısından önemini ana hatlarıyla sizlere açıklayabildim. Bunlar, Güneydoğu Anadolu Projesi bitince, tabiatın korunması konu-

sunda ortaya çıkabilecek problemlerin bir kısmı.

Peki, bu problemleri çözmek için neler yapılabilir? Bu sorunun cevaplarını da başlıklar halinde arayalım. Yapılması gerekenler kısaca şunlardır:

1- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Bitki Örtüsünün Ayrıntılı Tespiti: Bu çalışma GAP tamamlandıktan sonra yapılacak diğer çalışmalara temel teşkil etmesi açısından son derece önemlidir. Meydana gelebilecek değişiklikler ve sebeplerinin açıklanabilmesi için halihazır bitki örtüsünün muhakkak tesbiti gereklidir.

2- Bölgeye Has Bitkilerin Tesbiti ve Korunması: Böl-

TABLO

Familya	(1)	(2)	(3)
Papaveraceae	72	27	37.5
Compositae	1.120	390	34.6
Labiatae	520	139	26.7
Liliaceae	388	111	28.6
Boraginaceae	291	106	36.4
Scrophulariaceae	455	123	27.1
Rosaceae	245	96	39.6
Leguminosae	503	184	36.6
Umbelliferae	401	149	37.2
Valerianaceae	46	16	34.8
Solanaceae	35	14	40.0
Cruciferae	448	172	38.4
Polygonaceae	59	29	49.2

(1) Türkiye'deki toplam tür sayısı

(2) Güneydoğu Anadolu'daki toplam tür sayısı

(3) Güneydoğu Anadolu'daki toplam tür %'si

gede meydana gelecek değişiklikler, endemik ve nadir bitkilerin kaybolup kaybolmayacağı şimdiden bilinemediği için, bu grup bitkilere ait örneklerin toplanması ve çevre üniversitelerden birinde kurulacak bir botanik bahçesinde muhafazası gereklidir.

3- Ekonomik ve Tıbbi Bitkiler: Bölgenin ekonomik, tıbbi ve halk ilacı olan bitkileri toplanmalı, gerekli bilgiler derlenmelidir. Bu bitkilerden daha çok yararlanılabilmesi açısından gerekli çalışmalar (tarım, kimyasal, biyoaktivite...) çalışmaları başlatılmalıdır.

Kısaca belirttiğim bu hususlar takriben 10 yıldır biyoloji ile ilgili bilimadamları tarafından defalarca dile getirilmiştir. Toplantılar yapılmış, ön raporlar, projeler hazırlanmış fakat bir türlü fiiliyata geçilememiştir.

Hazırlıkları içinde bulunduğum bir proje 1990 yılında TÜBİTAK tarafından DPT'ye sunulmuştu. Projeyi gerçekleştirmek için, o zaman istenen para 700 milyon Türk Lirası idi. Türkiye'nin o günkü imkanları içinde büyük bir para değildi. Proje'de yukarıda belirttiğim hususlar değişik üniversitelerde çalışan bilim adamları tarafından araştırılacaktı. Şöyle ki; botanikçiler, bölgenin bilgi örtüsünü tesbit edecek, endemik bitkiler bir botanik bahçesinde toplanacak, yani yok olmaktan kurtarılacak, bitkilerin tohumları bir gen merkezinde saklanacak, resimleri çekilecek, kitaplar hazırlanacaktı. Benzer çalışmalar zoologlar tarafından bölgenin hayvansal zenginlikleri için de yapılacaktı. Bir yandan da eczacılar tarafından halk ilacı olarak kullanılan bitkiler araştırılacaktı. Beni en az GAP projesi kadar heyecanlandıran bir proje idi. Gerçekleşemedi. Neden sorusunun cevabı çok kısa, önce TÜBİTAK'ın sonra DPT'nin ağır iş-

leyen çarklarına takıldı kaldı. Proje, 1994 yılına kadar tamamlanmış olacaktı. .

GAP'ın biyolojik zenginliklerinin nasıl kurtarılacağı hala konuşulmaktadır. Küçük, deve de kulak sayılacak

bazı projeler başlatılmıştır, ama bunların bir yararı olmayacaktır. Atatürk, Karakaya Baraj gölleri teşekkül etmiştir. Yenileri de kısa zamanda meydana gelecektir. Yani zaman geçmiştir. Göl alanları içinde hangi nadir bitkiler kaybolmuştur? Bilmiyoruz.

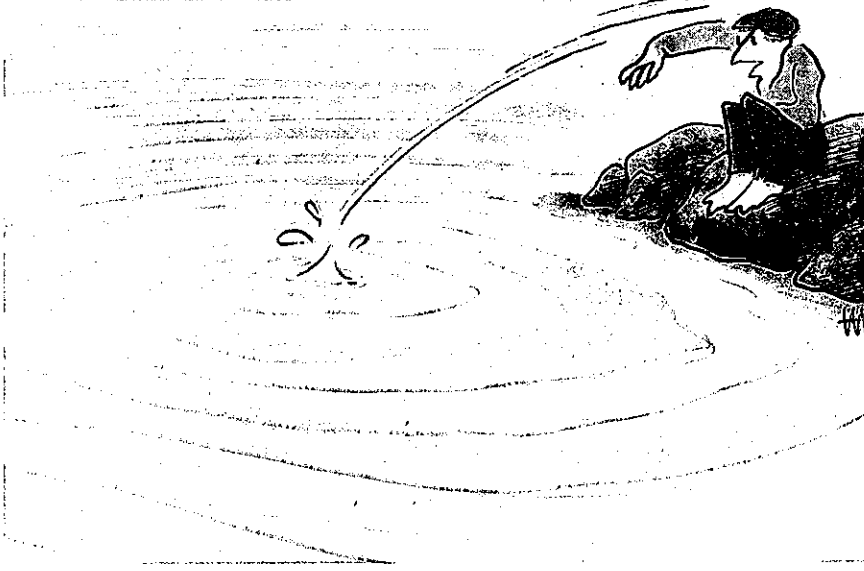
Türk ilima-

damlarına gerekli maddi destek sağlanmadığı için, Keban'daki hata tekrarlanmış ve büyük bir fırsat kaçırılmıştır. Önemli miktarda biyolojik zenginlikler yok olmuştur, olmaktadır ve kanaatimce olmaya devam edecektir. Sonuç olarak:

Türkiye'de çevre bilimci yeni yerleşmektedir. İşadamlarımız, maalesef bu konuya gereken ilgiyi göstermemektedirler. Tabii değerli Karaca hariç. O ayrı bir yazı konusu bence, çoğu işadamlarımız, iş yerleri ve çeresini korumaya çalışmakta ve bunu yeterli görmektedir. Fabrikalarının atıklarının temizlenmesi, çevrede birkaç ağaç ve yeşillik... İşte size çevreyi, tabiatı koruma. Konu bu kadar basit değil.

Pekçok ekonomik ve hatta siyasi meselede bütün ülkeyi düşünen, durum tesbiti yapan, çözümler üreten işadamlarımız, çevre ve yok olan tabiat konusunda da aynı şekilde geniş düşünmeli, tesbitler yapmalı, çözümler üretmeli ve bu konudaki projeleri desteklemelidir. □

Prof. Dr. Ekrem Sezik
Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi
Farmakognozi Anabilim Dalı Öğretim Üyesidir.

Macintosh Duo System

Macsimum!..

Apple ailesinin yeni üyesi Macintosh Duo, olağanüstü gücü ve üstünlükleriyle, bilgisayar evriminin ulaştığı son aşama.

Macintosh Duo, bilgisayar dünyasındaki iki ayrı sistem kavramını, masaüstü sistemi ve notebook'u, uyumlu bütünleyen olağanüstü bir çözüm. Nasıl mı?

Teknik Özellikler: • 4 MB'den 24 MB'ye artırılabilen RAM • 80-120 MB iç sabit disk • 25 veya 33 MHz saat hızında 68030 mikroişlemci • Ses kullanma özelliği • Yerleşik iletişim ağı kurma becerisi • Fax/Modem kartı için genişleme yarığı • Yerleşik iztopu • Ayrılmış bir dağıtıcı olmadan dosya paylaşımı • Çok görevli, dosya paylaşımı, QuickTime ve TrueType fontlarını içeren Sistem 7 yazılım • Macintosh, MS-DOS, OS/2 ve ProDos disket formatlarıyla çalışma olanağı

Macintosh masaüstü sisteminde bir bilgisayardan beklenen tüm işlevleri yerine getiren Duo, masaüstü sistemden ayrıldığında da, taşınabilir ve üstün işlevli bir notebook. Böylelikle, her iki bilgisayar sisteminin de üstün özelliklerinden, yüksek veriminden en üst düzeyde yararlanırsınız.

Ergonomik yapısı ve 1.9 kg toplam PowerBook ağırlığıyla, her ortamda ve her konumda kullanım kolaylığıyla Duo, gücünüzü zirveye ulaştırır.

"Gücünüzü zirveye ulaştırır"™

Apple Computer Türkiye Yetkili Distribütörü

BİLKOM® Bilgisayar ve Özel Eğitim Hizmetleri A.Ş. Abdi İpekçi Cad. Altın Sok. Ahmet Kara İşhanı No.2 Nişantaşı 80200 İstanbul Tel: 225 02 60 (10 hat)

S u s o r u n u :

GAP'ın ekonomiye etkileri

Oğuz Yurdakul

Güneydoğu Anadolu Projesi, Fırat ve Dicle nehirlerinin aşağı kesimlerinde, batıda Adıyaman ve Gaziantep'ten başlayarak doğuya doğru Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Şırnak, Batman ve Siirt illerinde yaklaşık 74.000km² lik bir alanı kapsamaktadır.

Kısaca GAP diye anılan Güneydoğu Anadolu Projesi, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde inşa edilecek barajlar ve hidroelektrik santraller dizisi ile sulama tesisleri ve proje alanında yapılacak çeşitli alt yapı, tarımsal yapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerdeki tesis ve hizmetleri kapsayan çok yönlü entegre bir proje demetidir.

Güneydoğu Anadolu Projesi alanı büyük bir doğal kaynak potansiyeline sahiptir. Nitekim bölge; Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %9.7'sini, nüfusun ise %8.2'sini oluşturmaktadır (D.İ.E., 1991), hidroelektrik enerjinin 1/4'ü, petrol ve fosfatın tamamı bölgede bulunmaktadır. Bu zengin potansiyelin, bugünkü durumda, sulamada %2'si, enerji üretiminde ise %0.2'si geliştirilmiş durumdadır (Anonymous, 1992a).

GAP bölgesi, bu denli doğal kaynak potansiyeline sahip olmasına karşın ülkenin geri kalan kısmı ile

karşılaştırıldığında gelişmemiş olduğu görülür. Nitekim, bölgenin ülke ekonomisine katkısı GSYH'nın yaklaşık %4'üne eşittir. Kişi başına düşen gelir ise Türkiye ortalamasının %47'sidir (Kazdağlı, H., Tatlıdil, H., 1990).

Bölgenin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Kuru tarım sisteminin yaygın olduğu bölgede nüfusun %70'i tarımla uğraşmaktadır. Tarımsal üretimin temel kaynağı olan tarım topraklarının yarıdan fazlası tarla, üçte birinden fazlası ise mera arazisidir. Tarla arazilerinin çok küçük bir dilimi sulanabilmektedir. Toprak plansız bir şekilde kullanılmakta ve hatalı şekilde işlenmektedir. Arazinin çoğunluğu erozyona maruz bulunmaktadır.

Tarım işletmelerinin %45.1'i 1-50 hektar arasındadır. Bu işletmeler bölge tarım arazilerinin ancak %6.1'ini işlemektedir. Buna karşın tarım arazilerinin %49.1'ini, 500 dekardan daha büyük işletmeler (toplam işletmelerin %5.5) değerlendirmektedir.

Tarım işletmeleri bitkisel üretim ağırlıklı olup hayvansal üretimle denge kurulamamıştır. İşletmeler kuru tarım koşullarında arazinin tümünden yararlan-

Tablo 1. GAP Bölgesi ve Türkiye'de Üretim Değeri						
Yıl	Üretim Değeri (milyar \$)			Üretim Hacmi (1988 fiyatları-milyar \$)		
	Türkiye Toplam Değer	GAP B. Ürün Değeri	TGK* B. Ürün Değeri	Türkiye Toplam Hacim	GAP B. Ürün Hacmi	TGK* B. Ürün Hacmi
1988	16,43	1,40	12,56	16,43	1,40	12,56
1995	25,60	2,16	17,37	20,14	1,87	14,46
2000	36,78	3,08	22,81	24,30	2,44	16,99
2005	51,58	4,72	29,53	28,97	3,42	19,85
2010	75,84	6,49	40,31	33,80	4,03	22,68
Yıl	Üretim Endeksi (1988=100)			Üretim Hacmi Endeksi (1988=100)		
	Türkiye Toplam Değer	GAP B. Ürün Değeri	TGK* B. Ürün Değeri	Türkiye Toplam Hacim	GAP B. Ürün Hacmi	TGK* B. Ürün Hacmi
1988	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1995	157,03	154,29	138,30	122,58	133,57	115,13
2000	223,86	220,00	181,61	147,90	174,29	135,27
2005	313,94	337,14	235,11	176,32	244,29	158,04
2010	461,59	463,57	320,94	205,72	287,86	180,57
(*) Türkiye'nin Geri Kalanı Kaynak: Anonymous 1992 b.						

mamakta ve nadas alanları yüksek oranda bulunmadır. Üretim deseni kuru koşullara bağlı olarak şekillendiğinden verimler genelde Türkiye ortalamasının altındadır. Tarım işletmeleri, gelirlerinin yetersizliği nedeni ile, üretimde yeter ve uygun girdi kullanma imkanı bulamamaktadır.

Çok yönlü entegre bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi tamamlandığında, hem bölge hem de ulusal ekonomiye önemli katkılarda bulunacaktır. Projenin ulusal ekonomiye enerji ve tarımsal ürün artışı katkılarının yanı sıra sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişimine ve bölgenin sosyal yapısı üzerine de önemli etkileri olacağı beklenmektedir.

Projenin tamamlanması ile birlikte halen ülkemizin ekonomik olarak sulanabilir alanının (8.5 milyon hektar) yaklaşık %19'unu oluşturan 1 milyon 656 bin hektar alan sulamaya açılacaktır. Bu da bölgede ürün deseninin değişmesine ve sulama sonucu verim ve üretim artışına neden olacaktır. Proje alanında, 1988 yılında 1.4 milyar dolar olan bitkisel üretim değerinin, sabit fiyatlarla, 2010 yılında 4.03 milyar dolar

düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Bu yüksek artış nedeniyle proje alanındaki bitkisel üretim değeri, 1988 yılında Türkiye toplam bitkisel üretim değerinin %11 iken 2010 yılında %18'ine yükselecektir

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tam gerçekleşmesi halinde tarımda önemli üretim artışları sağlanacaktır: Örneğin, 1989-90 yılları ortalaması olarak 683 bin 127 ton olan pamuk üretimi ikiye katlanacaktır. Türkiye'nin mevcut üretim miktarına ek ürün artışının, antepfıstığında 2.5, yağlı tohumlarda 0.57, meyvede 0.45, pancarda ise 0.33 kat olacağı tahmin edilmektedir.

Proje alanında sulamanın başlaması ile toprak yapısında da bazı değişmelerin olması kaçınılmazdır. Öncelikle sulama nedeniyle profilden sızan fazla sular taban suyu düzeyinin yükselmesine ve drenaj sorunlarının ortaya çıkmasına yol açacaktır. Sulama nedeniyle yüksek dozlarda gübre kullanımı sonucu taban suyunda, azot gibi, bazı gübre elementleri konsantrasyonlarının artışı olabilecektir. Sulama ve gübrelemede bilinçsiz uygulamaların yapılması halinde, kurak olan

Tablo 2. GAP Tamamlandığında Tarımda Yaratılacak İlave İşgücü Talebi

İller	Mevcut Durumda	Projeli Durumda	Tarım Alanı (Gün/Yıl)	İşgücü Talebi (Gün/Yıl)	İlave İşgücü
	Tarım Alanı	İşgücü Talebi (Gün/Yıl)			
Adıyaman	270.935	7.884.208	270.935	16.787.978	8.903.770
Diyarbakır	609.804	11.239.381	690.804	37.016.422	25.777.041
Gaziantep	364.833	10.412.333	364.833	13.090.028	2.677.695
Mardin	471.444	6.656.789	471.444	14.605.162	7.948.373
Siirt	188.365	3.607.190	188.365	5.521.550	1.914.360
Şanlıurfa	1.026.506	13.406.168	1.026.506	80.658.935	67.252.767
TOPLAM	3.012.887	53.206.069	3.012.887	167.680.074	114.474.005

bu bölgede, yüksek düzeydeki evapotranspirasyon sonucu, gelişen drenaj sorunlarının da etkisiyle, topraklarda tuzluluk ve alkalilik sorunları ile de karşılaşılması olasıdır. Öte yandan yoğun mekanize tarımın böygeye girmesiyle toprakta sıkışma ve yapı bozulmalarının olması da söz konusu olabilir. Bu nedenle sulama ve gübreleme uygulamalarında bilimsel kurallara uyulması ve bu amaçla üreticilerin eğitilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bölgede halen hakim olan sektör tarım sektörü olup, istihdamdaki payı %70'tir. Projenin uygulamaya konulmasıyla birlikte 2005 yılında tarımın istihdamdaki payının %51'e düşeceği tahmin edilmektedir. Sulama ile birlikte daha fazla işgücü talep eden ürünlerin yetiştirilmesi sonucu tarımda işgücü ihtiyacı artacak ve dolayısıyla gizli işsizlik ve bölge dışına işgücü göçü önemli ölçüde azalacaktır. Projenin tamamlanmasıyla tarımdaki ek işgücü talebi tablo 2'de incelenmiştir.

Tablo 2'de mevcut durumda ve projeli durumda işgücü talebi ile ilave işgücü talebi iller bazında incelenmiştir. Projenin tamamlanması ile mevcut durumda 53.2 milyon gün/yıl olan işgücü talebinin proje sonunda yaklaşık 168 milyon gün/yıla çıkması tahmin edilmektedir. Bu işgücüne ek olarak, üretilen tarımsal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve taşınması gibi pazarlama hizmetleri aşamasında yeni istihdam olanakları da ortaya çıkacaktır.

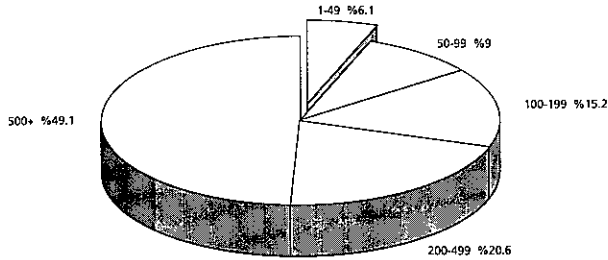
GAP alanı sanayiinin ülke ekonomisine katkısı ol-

dukça düşüktür. Bölge imalat sanayiinin ülke imalat sanayii içindeki payı %1.9; bölge gayrisafi hasılası içindeki payı %16, proje alanındaki istihdamda sanayi sektörünün payı ise %5 dolayındadır. Projenin tamamlanması ile birlikte sanayi sektörünün hem bölge hem de ülke ekonomisine önemli katkılar yapması beklenmektedir. Nitekim, proje tamamlandığında sanayi sektörünün bölge gayrisafi hasılası içindeki payının %25'e yükseleceği tahmin edilmektedir. Bölge imalat sanayi üretim değerinin ise, 1990 yılına göre yaklaşık, 5.7 kat artacağı tahmin edilmektedir (Anonymous, 1990).

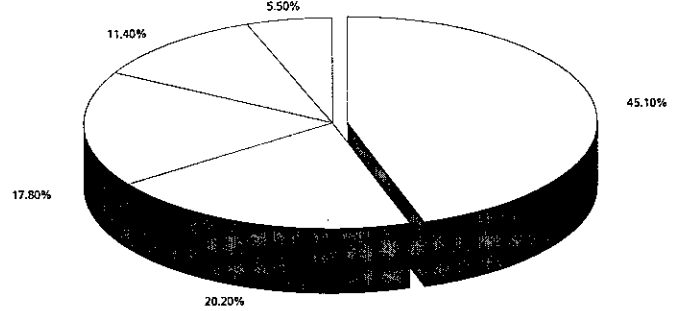
Bölgede, projenin tamamlanması ile birlikte ürün deseninin değişmesi sonucu, yetiştirilen ürünleri işleyecek tarıma dayalı sanayilerin gelişmesi beklenmektedir. Tarıma dayalı sanayiler bir bölgenin gelişmesinde ve diğer bölgelerle gelişmişlik farkının giderilmesinde önemli olduğu gibi, diğer sanayilerin de gelişmesinde etkilidirler. Projenin tamamlanmasından sonra, bölgede buğday ve pamuğa dayalı sanayiler ile yemeklik yağ ve hayvancılığa dayalı sanayilerin gelişmesi beklenmektedir. Bu sanayilerin yanı sıra, inşaat malzemeleri sanayii ile ambalaj malzemesi ve paketleme tesislerinin de gelişeceği tahmin edilmektedir.

Projenin tamamlanması ile bölge halkının gelir düzeyinde önemli artışlar olacaktır. 1990 yılı fiyatlarına göre bölgede 1985 yılında kişi başına 1.962.000.-TL olan gelirin yıllık ortalama %3.7 artış hızı ile 2005 yılında 4.061.000.- TL'ye yükselmesi beklenmektedir

1991 Genel Tarım Sayımına Göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde İşlenen Alan Oranları

1991 Genel Tarım Sayımına Göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde İşletme Sayısı Oranları

(Anonymous, 1990). Bu artış hem bölge halkının tüketim mallarına olan talebini artıracak hem de bölgedeki çeşitli ara malı üretecek olan sanayilerin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Projenin uygulanmasından sonra bölgede eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme ve bankacılık gibi hizmetler sektöründe de önemli gelişmeler olacaktır. Bunun sonucu olarak hizmet sektörünün bölgenin istihdam kapasitesi ve bölge gayrisafi hasılası içindeki payı artacaktır. Bölgenin gayrisafi hasılası içinde hizmetler sektörünün payı 1985 yılında %37 iken 2005 yılında %47'ye ve bölge istihdamında %21 olan payının ise 2005 yılında %36'ya yükseleceği beklenmektedir (Anonymous, 1990).

Sonuç

Güneydoğu Anadolu Projesi, ülkemizin geri kalmış bölgesinin refah düzeyini artıracak ve Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlayacak dev bir projedir. Bu projenin etkin bir şekilde yürütülmesi, ülke ve bölge ekonomisine en kısa sürede ve en yüksek düzeyde katkı sağlaması için, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da özverili çalışmalara, önemli yatırımlara ve uygun politikaların izlenmesine ihtiyaç vardır. Bölgede su potansiyelinin sınırlı olması nedeniyle suyun bilinçli kullanım yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması gereklidir. Bölge halkının gelir düzeyinin düşüş oluşu nedeniyle sulamanın başlamasıyla birlikte hızla artacak olan tarımsal girdi ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla uygun kredilendirme politikaları iz-

lenmelidir. Ayrıca bölge halkının eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkate alınarak uygun eğitim-yayın yöntemleri geliştirilmelidir.

Bölgede artacak olan tarımsal üretimin bölge ve yurtiçi dağıtımını, sanayide değerlendirilmesi ve dışsının geliştirilmesi üzerinde çalışmalara önem verilmelidir.

GAP alanında tarımsal üretimin artışı ile eşanlı olarak pazarlama için gerekli tüm tesislerin ve hizmetlerin oluşturulması zorunludur. Bu nedenle geleceğe ilişkin temel verilerin ve izlenecek özendirme politikalarının şimdiden belirlenmesi, yıldan yıla, hükümetten hükümete değişmeyen kararlı uygulamaların bir devlet politikası olarak ortaya konulması ve bölgede önemli görev üstlenecek olan özel sektöre bu konuda güven verilmesi zorunludur. □

Prof. Dr. Oğuz Yurdakul

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyesidir.

Kaynaklar:

- Anonymous, 1990, Güneydoğu Anadolu Projesi Master Plan Çalışması. Nippon Koei Co. Ltd. ve Yüksek Proje A.Ş. Ortak Çalışması, 1989.
- Anonymous, 1992a. Tarım Özel İhtisas Komisyonu Raporu. TOBB yayını, Ankara.
- Anonymous, 1992b. Tarım Ürünleri Pazarlaması ve Bitki Deseni Planlaması ile Pazarlama ve Bitki Deseni Planlaması Çalışmasının Entegrasyonu. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Cengiz, Ş., 1990. GAP Yöresinde Tarım Sektöründe Oluşacak İşgücü Talebine İlişkin Beklentiler. GAP Yöresinde Gelecekteki Vasıflı İşgücü Sorunu ve Çözüm Önerileri Sempozyumu. 10-11 Nisan 1990. Şanlıurfa.
- DİE, 1991. 1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, Ankara.
- Kazdağlı, H., Tatlıdil, H., 1990. GAP Yöresinde Sanayi ve Hizmet Sektöründe Oluşacak İşgücü Talebine İlişkin Beklentiler. GAP Yöresinde Gelecekteki Vasıflı İşgücü Sorunu ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 10-11 Nisan 1990, Şanlıurfa.

T ü r k - A l m a n i l i ş k i l e r i :

Kardeşler arasında çekişme olur

Petra Kappert

"Sarsılmaz Türk-Alman dostluğu" gerek Türkiye'de gerek Almanya'da hemen hemen hiç sorgulanmadan kabul edilen bir gerçek olarak görülmektedir. Hatta ne-redeyse denebilir ki, bu ifade bir edebi klişe niteliğini almıştır.

Ne var ki, en geç Solingen olaylarından, 29 Mayıs 1993 gecesi beş genç Türk'ün bir aşırı sağ saldırı sonunda yanarak hayatlarını kaybetmelerinden bu yana Federal Alman kamuoyu ürkmüş bulunuyor; Türklerin Almanlara karşı tabii bir sempati duyduğu yolundaki iç rahatlatıcı tasavvurlar da bir hayli hasar gördü. O günden beri yoğun bir duygusal çalkantı içinde Alman kamuoyu: Solingen zorbalığı ve Alman aşırı sağının sonraki günlerde bu olayı taklit edercesine ortaya koyduğu, ama "başarılı" olmayan birçok eylem Alman halkı arasında öfke, suçluluk duygusu, ayrıca çaresizlikten kaynaklanan bir dehşet uyandırdı ve bu dehşet medyaların -gazetelerin, radyo ve televizyonun- oluşturduğu geniş cephede desteğini ve ifadesini buldu.

Bunu kısa bir arayla, bütün dikkatleri üzerine çeken üç olay izledi: Haziran sonunda Kürt PKK taraftarları uluslararası bir eyleme girişerek Almanya'nın ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde Türkiye temsilciliklerini -yer yer rehineler alarak- işgal ettiler, başka Türk kuruluşlarını bastılar, harap ettiler ve böylece Türkiye'nin Kürt politikasına karşı uluslararası düzeyde politik bir tu-

tum takınılmasını zor kullanarak sağlamaya çalıştılar; bu olayın ardından Türkiye'nin güney turizm merkezi Antalya'daki, birçok kişinin ağır yaralanmasına yol açan ve aynı şekilde Kürt teröristlere maledilen bombalı saldırı geldi. Bunlara son olarak, 23 Temmuz'da Sivas'ta İslamcı militanlara maledilen ve şimdiye kadar 37 ölüme, 60'ın üzerinde ağır yaralanmaya yol açan karışıklıklar eklendi.

Kamuoyunda dalgalanmalar

Sözünü ettiğimiz ilk iki olay Solingen olaylarının Alman kamuoyunda yarattığı büyük huzursuzluğu ve utanç duygusunu çok belirgin biçimde derinleştirmişti. Politikacılar, kilise ve diğer kurumların temsilcileri, ama ayrıca sanatçılar ve özel kişiler şiddet eylemlerine karşı duydukları nefreti ve kınamayı gerek örgütlü, gerek spontane biçimde dile getirdiler. Eylemlerin hedef aldığı Türk kuruluşları olsun, tek tek Türk komşular ya da iş arkadaşları olsun, benzerine daha önce, sadece bir kere aynı şekilde üzücü bir vesileyle geçen yılın sonuna doğru Mölln'de ölümlere yol açan kundaklama girişimi dolayısıyla rastlanmış olan, bir acı paylaşma ve sempati dalgasıyla sarıldı.

Eylemler karşısında duyulan üzüntü dile getirilirken Alman hükümeti, eyalet politikacıları, adalet ve medyalar eleştirel biçimde sorgulandı ve Federal Almanya'da

yabancı düşmanlığının, özellikle ülkenin 1990'da yeniden birleşmesinden sonra, tırmanmasında hepsinin suça ortak olduğu ileri sürüldü ki, bu da eleştiriye uğrayanların bir acele savunmaya geçmesine yol açtı. Böylece büyücek gazetelerin hemen hepsi olayı izleyen haftalarda birer "Türkiye dosyası" yayınlayarak "sevgili Türk komşularımız" üzerine güzellmeler döşendi; her televizyon kurumu bir "Türk Magazini" düzenleyerek birdenbire, genelde toplumun kıyısına itilmiş olan "Türk hemşehrilere" karşı anlayış uyandırma-yaya girişti.

Son olay, Sivas'taki karışıklıklar, Almanya'nın kamuoyunda yeniden bir yön değişikliğine yol açmış görünüyor. Türklere yeterli ilginin gösterilmediği, hatta horlamayla bakıldığı, bu insanların kökenleri, bizimkinden değişik kültür ve gelenekleri yüzünden aşağılanıp toplum dışı bırakıldığı yolundaki suçlamalar gene kesilerek yerlerini, Türkiye'nin artık gözle görülür biçimde, "fundamentalist İslamcılar'ın elinde bir oyuncak" olduğu ve politikacılarla kamuoyu oluşturan çevrelerce ileri sürülen "Türkler (henüz?) Avrupa birliğine hazır -veya layık-değildir" tezinin Sivas'ta açıkseçik kamıtlandığı doğrultusunda tartışmalara bıraktı.

2 Temmuz'dan sonra Almanya'daki sansasyon düşkününü bulvar basını da, iddialı gazeteler de bu veya buna benzer yorumlar getiriyordu. Bunların bıraktığı izlenim Alman vatandaşının artık "yabancı, yadırgatıcı, kavranması güç unsurlar ve tabii kendisi için fazlasıyla ayırsız bir nitelik taşıyan" Türkler karşısındaki ikircikli tutumuna yeniden dönmek yolunda olduğuydu. Suçluluk duyguları dizginlenmiş, vicdan azabı dindirilmiş, yabancıların aşağılanması ve dışlanması anlaşılır kulan açıklamalar, haklı gösteren gerekçeler Sivas olayları sayesinde bulunmuş ve "araya mesafa koymanın normalliği" bir anlamda yeniden sağlanmıştı.

Buraya kadar anlatılanlar, uzun zamandan beri sürekli olarak yanlış anlamaların ve küskünlüklerin damgasını taşıyan Alman-Türk ilişkilerindeki çok yönlülüğü göstermeye yeter. Bunu Türk şair Fazıl Hüsni Dağlarca biraz plakatif bir üslupla, "ben Almanlar'ı seversim, Almanlar makinaları" biçiminde dile getirmişti.

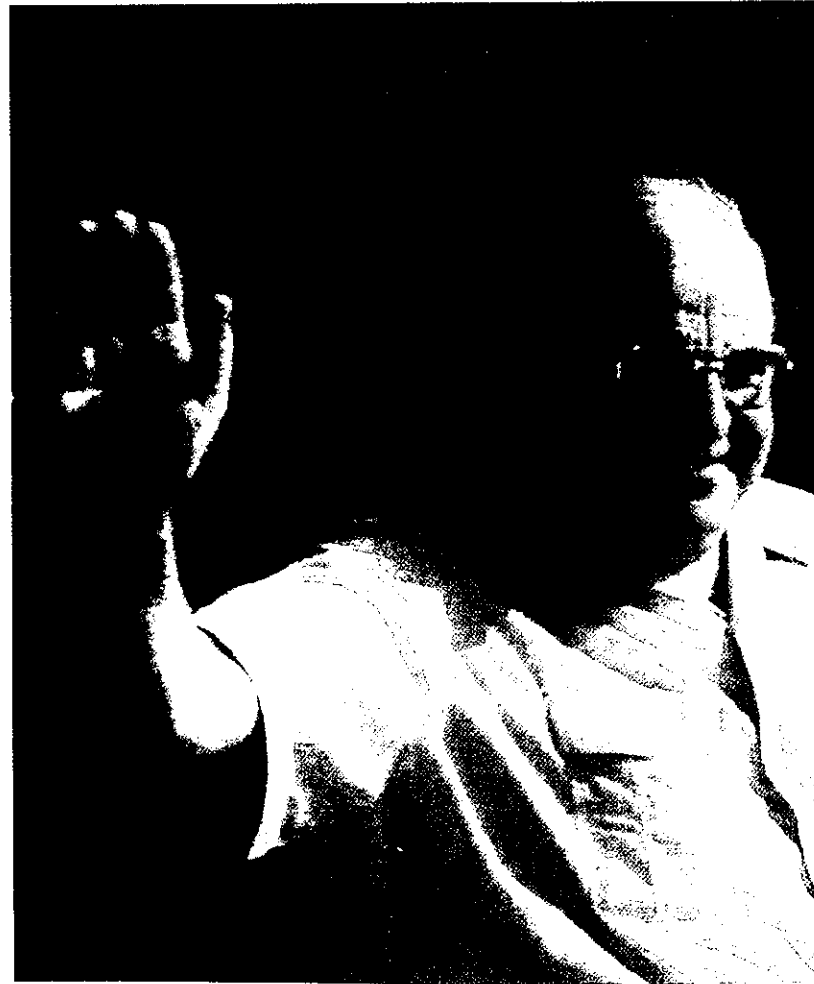
Gene de, bu mısra göklere çıkarılan o geleneksel Alman-Türk dostluğunun Türkler tarafından hala bes-

lendiğini, oysa Almanlar bakımından genelde tarihi, ekonomik ve politik düzeyde kaldığını, ya da belki sadece bir anakronizm olarak görüldüğünü pek iyi vurgulamaktadır.

Geçmiş zaman olur ki...

Prusyalılar ya da Kayzer imparatorluğunun son dönemi ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve (iki devletin de son bulmasına yol açacak olan) I. Dünya Savaşı'nda "silah arkadaşlığı"na dönüşecek biçimde sağlamlaşan yakın ilişkiler günümüzde iki ülkede farklı bir popülerlik taşımaktadır. Kesin olan, Alman tarafının bu ilişkilere sürekli olarak Türk tarafından çok daha az değer verdiğidir.

Gerçi ihtişamı kendinden menkul ve kendi önemini pek abartmış olan Kayzer Wilhelm II, Doğuya yaptığı

son yolculuklardan birinde, 1898'de kendini, hiç kimse ondan böyle bir ricada bulunmamışken, "300 milyon müslümanın hamisi" ve "halifeleri olan Sultan'ın ebedi dostu" ilan ediyordu; ne var ki, o dönem Alman-Türk ilişkilerinin önde gelen bir uzmanı olan Amerikalı tarihçi Frank Weber'in sözleriyle, "Ne Almanlar, ne Osmanlılar birbirlerine gerçekten güvenmekteydiler. Alman halkı Türkleri belki ilginç, egzotik, eğlenceli ya da sapık buluyordu, ama asla imparatorluğun çıkarları açısından önemli görmüyordu. Sıradan Alman, Türklerle olan bağdaşıklığı, diplomatların ya da generallerin işi olarak algıyordu". Weber, bununla bir yandan Osmanlı, öte yandan Alman İmparatorluğunda "Alman-Türk bağlılığına" gösterilen kabulün farklı olduğu tezi onaylamaktadır; söz konusu olan, iki toplumun bir-biri hakkındaki yargısını bir ölçüde bugüne kadar bile belirlemiş görünen bir farktır.

Alman tarafında ekonomik ve askeri işbirliği yaptığı, hatta 1914-1918 yıllarında savaş müttefiki bile olan Türkiye'ye karşı eksik olan anlayış belli bir biçimde, bu savaştan sonra kurulan yeni cumhuriyete yönelik olarak da sürdü.

Weimar Cumhuriyeti'ndeki çoğu sağ eğilimli gözlemci, Kemalist devrimin önemini kavrayamayıp, "Yeni Türkiye'yi" kendi ülkelerindeki ulusal şartlar altında gelişen faşizmin bir örneği ve paraleli olarak gördüler ve "Mustafa Kemal'in dahiyane şef kimliği" ile kendi Führer mitosları arasında benzerlik kurdular. Geleneksel yönden daha çok uzak bir ülke sayılagelmiş Türkiye'ye karşı coşkular içinde dile getirilen bu "anlayış" bu Alman gözlemcilerin Almanya'nın Nasyonal Sosyalist ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Kemalist ideolojileri arasında keşfettiklerini sandıkları sözümona bağlantı -sonunda görüldüğü üzere- esaslı bir yanlış anlamadan ibaretti: Mustafa Kemal, Avrupa faşizmi ile kurulan her benzerliği sürekli olarak kesin biçimde ve soğukça reddediyordu. Kendisi "Alman dostu" bir politikacı değildi, hatta bunun tersi bile (pragmatik düşünceyle aldığı bazı tedbirlere rağmen birçok Alman bilimcisinin yeni kurulan Türk üniversitelerine, ülkedeki bilim ortamının canlanması amacıyla kabulü gibi) ileri sürülebilir; üstelik, kesin olarak bilindiği üzere, kendisi Hitler'in ya da Mussolini'nin politikasına hiç

mi hiç dost gözüyle bakmıyordu.

1945'ten sonra Türk dış politikasında temel bir dönüş oldu: II. Dünya Savaşı'ndan en büyük askeri güç olarak çıkan ABD'ye yaslanmak, kendi politik ortamı çoğulcu birçok partili demokrasi sistemine geçmiş olan Türkiye için, zorunlu bir politik tercih haline geldi. Şüphesiz ABD ile ilişkiler ve (1952'den itibaren) NATO üyeliği Türk dış ve güvenlik politikasının, içinde yaşadığımız günlere kadar belkemiğini oluşturmuştur.

Federal Almanya Cumhuriyeti'yle olan özel ilişkiler de bu ittifak çerçevesi içinde gelişerek gittikçe yoğunlaşmış ve süreklileşmiştir. Buna -günlük politikaların aktüalitesini aşan- özel bir boyut da katılmıştır: altmışlı yıllardan beri, çalışmak isteyen yüz binlerce Türk'ün Almanya'ya gelerek, bugün 1.8 milyonu bulan resmi sayılarıyla Almanya'daki en büyük yabancılar grubunu oluşturması.

Günümüzde ilişkiler

1987'de Türkiye AT'ye tam üyelik için başvurmuştu. Bu arada Federal Alman hükümetinden umduğu özel desteği bulamayışı, katılım sorusundaki canalcı değerlendirmeler sırasında Bonn'dan Brüksel'deki AT merkezinin tutumunu aşan bir girişim gelmeyişi Türk tarafında hayal kırıklığı ve küskünlük yarattı. Resmi açıklamaya göre Türkiye kendisine 1963'deki oylamayla sağlanan yan üyelik sözleşmesinde öngörülen kısıtlamaların ve yükümlülüklerin pek çoğunu yerine getirmemişti: Bunların arasında vergi hukukunda ve gümrük politikasında yapılması gereken değişiklikler vardı ve ayrıca Türkiye sözleşme yükümlülüklerine uymamaktaydı.

İçeriden bakıldığında ise durum şuydu: O gün için AT fiilen, yeni bir üye kabul edebilecek durumda değildi. Avrupa iş piyasası içinde "serbest dolaşım hakkı" asıl sorun olarak ortaya çıkıyordu ve Federal Alman hükümetinin, "iş piyasası ve yabancılar politikası göz önünde tutulduğunda Alman tarafı yönünden yapılabilecek pek bir şey olmadığı" biçimindeki kesin açıklaması katı bir gerçek olarak Türkiye'nin karşısına dikiliyordu. Gerekçe olarak ileri sürülen, serbest dolaşım hakkı konusunda "AT komisyonu, tek-tek üye ülkeler ve Türkiye'den oluşan yan-üyelik konseyinin oybirliğiyle alınmış kararının olması gerektiği" ifadesi Türk tarafın-

ca hayalkırıklığıyla karşılaşmıyor ve haklı olarak, Federal Almanya'nın bir yan çizme manevrası olarak kaydediliyordu. Başvurunun 10 yılı elbet aşacak bir süre için reddi -böylece gerçekleşmesi 2000 yılının ardında bir tarihlere atılıyordu- Türk-Alman uyumluluğu konusunda derin izler bıraktı. Mümkündür ki, Türkiye'nin AT üyeliği konusunda Almanya'nın, Topluluk'un öbür üyelerinin tutumlarından hiçbir şekilde ayrılmayan, katı tutumu iki ülke arasındaki -Almanya'da yaşayan "mısafir işçiler" dolayısıyla ortaya çıkan çok yönlü sosyal ve ekonomik bağlantılara dayanan- "özel bağlılığa" karşı duyulan kuşku uzun vadeli olarak pekiştirmiştir.

II. Körfez Savaşı arefesinde ve sırasında, Almanya'nın NATO üyesi olarak taşıdığı yükümlülükler çerçevesinde göstereceği katılım belirsiz, gönülsüz, hatta "kor-

260 milyon markı buldu; fakat görüldüğü üzere ne Türk hükümeti, ne ülkenin kamuoyu Almanya'dan gelen bu tür maddi "Ersatz yakınlıkları" doyurucu bulmuyordu. Nitekim, 1992 Mart'ında, Türkiye'nin, Almanya'dan gelen, Körfez savaşı bittikten sonra kendisine bırakılmış Alman silahlarını ülkenin güneydoğusunda kendi halkının Kürt kökenli kesimlerine karşı kullandığı yollu suçlamalara ve Alman askeri malzeme yardımının geçici olarak dondurulmasına (Haziran 1992'ye kadar) Türk tarafı öfkeyle ve anlayışsızlıkla tepki gösterecekti.

Cumhurbaşkanı Özal Alman hükümetinin tutumunu sert sözler kullanarak Almanya'nın Hitler zamanındaki politikasına benzetti ve en başta, Dışişleri Bakanı Genscher'i yeni bir süper devlet politikasının elebaşısı olmakla suçladı.

Türk-Alman ilişkilerinde kesin olan, Alman tarafının bu ilişkilere Türk tarafından daha az değer verdiği.

kakça" bulunuyor, bu görüşler Türk hükümetince ve kitle medyalarınca 1991 başından itibaren pek büyük bir çekingenlik duyulmaksızın belirtiliyordu.

"Türkiye daha büyük bir dayanışma bekliyor" deniyordu, Almanya 1991 Şubat'ında sabırsızca yaklaşık 2 milyar DM tutarında malzeme yardımına çağılırken. Federal Almanya böylece Türkiye'nin en önemli savunma ortağı haline geliyordu. 18 Alman Alpha jeti ülkenin güneydoğusunda üslendirilmiş, ayrıca Irak'tan Türkiye'ye gelebilecek bir saldırıya karşı hava savunma füzeleri gönderilmişti. Fakat Ankara her şeyden önce Federal Almanya'nın savaştan sonraki dönem için politik desteğini bekliyordu, çünkü Türkiye'nin çıkarları açısından, Ortadoğu'daki büyük ülkelerden hiçbirinin bölge üzerinde hegemonya kurmaması gerektiği belirtiliyordu.

Alman hükümeti gerçi Körfez savaşının yol açtığı ekonomik zararların giderilmesi için 150 milyon marklık bir ek yardım yaptı ve bununla Almanya'nın Türkiye'ye bu çekişme sırasındaki ekonomik yardımı toplam

Tabiidir ki, Almanya'nın silah ambargosu en yakın tarihin iki ülke arasındaki ilişkilerde vardı bir dip noktasını oluşturmaktaydı.

Almanya, PKK ve Türkiye

Alman hükümetinin Türkiye'ye karşı tutumunu şaşkınlıkla karşılayan sadece Türkler değildi; güttükleri Türkiye Kürtleri politikasıyla Almanlar, NATO'daki diğer yandaşları arasında da pek anlayış ve destek görememişlerdi. Yabancı yorumcular hükümetin, Almanya'da son zamanlarda -Körfez savaşından beri- kamuoyunda kendini hissettiren "güçlü barışçılık hareketinin" etkisi altında kalmadan edemediğini gözlemlediklerini belirtiyorlardı.

Gerçekten, bu gözlemde önemli bir gerçek payı olsa gerektir. Körfez bunalımından bu yana her günkü haberlerinde, göç halindeki Kürtlerin Irak-Türkiye sınırında çektiği ızdırabı göstermiş olan medya Almanların Kürtlerin kaderine hem genel olarak, hem de özellikle Türkiye'de içinde bulundukları hayat şartları bakımın-

dan ilgi duymasına yol açtı.

Türk hükümet kuvvetleri ile ülkenin güneydoğusundaki Kürt topluluğu arasında süregelen çatışmalar Türk tarafınca ayrımcı teröristlere karşı sürdürülen, uzun, güç ve ülkenin birliği bakımından önemli bir mücadele olarak yorumlanmakta ve bu arada, bir dış düşmana karşı kullanılan bütün savaş araçlarının da kullanılabilceği savunulmaktaydı. Almanya'da bu çatışmalar çoğu zaman, hükümetin askeri kuvvetlerince büyük ölçüde korunmasız sivil halka karşı girişilmiş bir saldırı olarak anlaşıldı.

Alman ve Türk görüşleri arasında şimdiye kadar herhalde hiçbir konuda, Türkiye'deki Kürt sorununun değerlendirilmesinde olduğu kadar büyük bir kopukluk olmamıştır. Türk tarafının verdiği, hareketin amacının her şeyden önce "PKK adlı Kürt terör örgütünün" etkisini kısıtlamak ya da ortadan kaldırmak olduğu yolundaki güvence Alman tarafını ikna edemiyordu. PKK'nin bir "terör örgütü"olabileceği düşüncesi Alman gözlemci için ancak, örgütün 1993 yazı başında Türkiye'nin çeşitli Avrupa temsilciliklerindeki işgal ve rehin alma eylemi üzerine, bu terörle "burun buruna" geldikten sonra oluşacaktı. Bu bağlamda, Alman kamuoyu içinde -belki de ilk defa- gözlemlenen ve seçim mücadelesi içinde bulunan "oportunist" Alman politikacısı üzerinde bile etkisini gösteren bir "barışçılık" hareketinin bu sorun karşısındaki tek yanlı tavrı önemli ölçüde belirlediğini tahmin etmek yanlış olmayacaktır. İki ülke arasında son yıllarda ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve sürdürülen çekişmeler ana hatları yönünden yakından incelenirse, çatışmanın Kürt sorununda ve buna bağlı olarak alevlenen, yakın müttefiki Almanya'nın Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı kesmesi konulu tartışmada en uç noktalarına ulaştığı saptanır.

İlişkiler ısınırken

Bu yılın başından beri Almanya'da, görüş ayrılıklarının baskın çıkmasının önlenmesi ve soğuk savaşın bitiminden sonra Avrupa'da değişen şartlar altında sıkı ilişkilerin geleceğe dönük olarak sağlamlaştırılması yolunda uyarılar duyulur oldu; bu yolda bir öneri de Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Trumpf tarafından Nisan ayında, Almanya ile Türkiye arasındaki güncel ilişkiler

konulu bir toplantı çerçevesinde dile getirildi. Trumpf taraflar arasındaki görüş ayrılığının Almanya'daki "yabancılar sorunu", Kürt yeraltı örgütü PKK'ya Almanya'nın verdiği iddia edilen destek ve Türkiye'ye askeri yardımın 1995'de "tehlikenin azalması nedeniyle" kesileceğinin bildirilmesi noktalarında toplandığını belirtti; öte yandan, Almanya'nın "varlıkları ülke hayatına bir katkı olarak görülen, çok sayıdaki Türk'ün sürekli ülke içinde yaşaması olgusuna bağlı olarak, ekonomik ilişkileri ve kültür değişimini kuvvetlendirmek" için çaba gösterdiğini vurguladı. Helmut Kohl'ün Mayıs 1993'deki Türkiye ziyareti de bu düşüncenin gereğini yerine getirmek ve ilişkilere son yıllarda yerleşen uyumsuzluk havasını dağıtmak amacını taşıyordu.

Kohl, Ankara hükümetine, "Bonn'un ilerideki bir AT üyeliği girişiminde destek vermesinin mümkün olduğunu" belirtiyor, Türkiye'ye, şu anda Yunanistan'ın çabasıyla dondurulmuş olan, 600 milyon ECU tutarındaki ödemenin yapılması için ağırlığını koyacağını vaat ediyordu.

Şansölye açık-seçik ve gözardı edilemeyecek biçimde, Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Türkiye'nin askeri bakımdan güçlü olmasına bölgede önemli bir stabilite unsuru olarak değer verdiğini dile getiriyordu. Yaptığı bir görüşmede Türk sanayicilerinin kendisine Orta Asya'daki Türki cumhuriyetlerle aralarındaki iyi ilişkileri inandırıcı bir biçimde anlattıklarını belirten Kohl, en başta Alman orta kesim sanayii için, bu bölgede sıkı bir işbirliği fırsatının ortaya çıktığını, ilerideki iyi ekonomik ve politik ilişkiler için imkanların mevcut olduğunu ve kullanılması gerektiğini söylüyordu.

Helmut Kohl, böylece, Alman-Türk ilişkilerinde yeni bir sayfa açmış olmayı dilemekte, "geçmişteki soğukluklara" son vermeyi ümit etmekteydi. Cumhurbaşkanı Demirel'in yaptığı durum değerlendirmesinin altına muhakkak o da imzasını atabilirdi. "Kardeşler arasında çekişme de olur." Elbette bu çekişmelerin yatışmasına bütün aile bireylerinin olanca güçleriyle katkıda bulunması gerekecektir. □

Prof. Dr. Petra Kappert

Hamburg Üniversitesi Oryantalizm Enstitüsü'nde öğretim üyesidir.

Türkiye'nin en çok satılan split kliması

İklim Programcısı

O; yaratıcı, keyifli, verimli ve ideal ortamlar yaratmak için var.

O, MITSUBISHI KLİMA.

Yazın **serinliğin** sahibi...

Heat Pump sistemi,

programlama ve uzaktan

kumanda özellikleriyle yaz

ve kış **sessiz konforun**

sahibi. İleri teknoloji ürünü,

1993 model Mitsubishi

Klimalar TEMSA güvencesi

ile ulaşıyor size...

İşyerinizde, evinizde

dilediğiniz iklimi

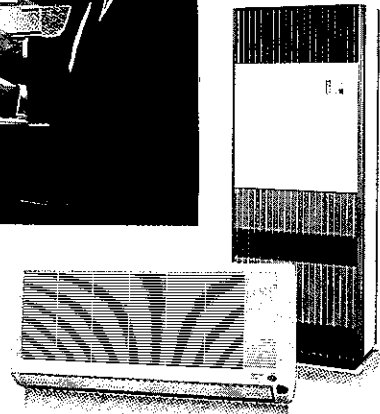
yaşamaz, olağanüstü

bir atmosferle

buluşmanız için...

- 7100 BTU/h'den 108.500 BTU/h'ye kadar 38 çeşit split klima
- Tavan, asma tavan, duvar, yer, salon, multi ve kanal bağlantılı tipleriyle her mekan için farklı seçenekler
- Mikro bilgisayar kontrollü fonksiyonlar
- Nem alma özelliği
- Yurtçapında yaygın servis

TEMSA
ELEKTRONİK

İSTANBUL : Tel: 325 57 60 Fax: 325 57 79
ANKARA : Tel: 230 38 94 - 230 03 40 Fax: 230 03 39
İZMİR : Tel: 22 49 60 - 63 68 23 Fax: 21 82 02
ADANA : Tel: 59 31 09 - 59 31 26 Fax: 59 31 21

MITSUBISHI
KLİMA

Radyo-televizyonda yeni düzen

Korkmaz Alemdar

Türkiye'nin gündeminden kolay kolay çıkmayacak bir konu radyo-televizyon düzenidir. Tıpkı enflasyon gibi, tıpkı terör gibi hakkında çok konuşulacak, mutlaka çözüm getirilmesi gerektiğine inanılacak, ama bir türlü de kesin çözüme kavuşturulamayacak gibi görünen bir konu. Neden böyle bir yargı öne sürülebilir? Hem de Anayasa'nın 133. maddesinin değiştirildiği bir sırada. Çünkü yeni bir düzen, radyo-televizyon yayıncılığı alanında sadece devlet tekelinin kaldırılması anlamına gelmez. Onu izlemesi gereken, hem kamu hem de ticari yayıncılığı düzenleyecek bir dizi kuralları gerektirir. Bunlar ortada yoktur. Ama hazırlanmaları gerekir. Onun içindir ki uzun süre gündemleri işgal etmeye aday bir konuya hemen tartışılıp bitirilecek bir konu gibi değil, sabırla, bilgiyle ele alınacak, sadece bugünü değil yarını da düşünerek yaklaşılacak bir konu olarak bakmak gerekir.

İletişim konusu yüzyıllardan beri önemli olmuştur. Çünkü iletişim, gücün kaynağıdır. Siyasal güç, ekonomik güç varlığını hep iletişim sayesinde sürdürmüştür. Bu Mısır'da, Çin'de, Roma'da, Osmanlı'da böyleydi; bugün de böyledir. Hatta denebilir ki, Archimedes - bilinen yaygın adıyla Arşimed- ünlü sözünü bugün söyleseydi, dünyayı yerinden oynatmak için kendisine kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun denetimini verilmesini isterdi.

Türkiye'yi yönetenler ya da yönetmeye aday olanlar da bu durumun farkındadırlar. Onun içindir ki böyleli-

ne önemli bir konuda nasıl bir düzen kurulması gerektiği konusunda henüz kesin karar verememektedirler. Kurallar belirlenmeli mi, yoksa çok sık yapıldığı gibi kuralızsızlık kural haline getirilmeli midir?

Belirleyici olan nedir?

Kitle iletişim araçlarının gelişimiyle ilgilenenler şu gerçeği öğrenmişlerdir. Bir toplumun genel gelişme düzeyi ile kitle iletişim araçları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin gazetenin ortaya çıkabilmesi için ticari kapitalizmin gelişmesi gerekmiştir. Ticari kapitalizmin gelişmediği ülkelerde de gazete, kapitalizmin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu konuda iyi bir örnek Osmanlı İmparatorluğu'dur. Çünkü ilk gazeteler yabancı çıkarlarının yayın organı olarak Fransızca yayınlanmış, Türkçe ilk gazeteyi de devlet çıkarmıştır.

Kitle iletişimin gelişiminde dış etki Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri geçerli olmuştur. Tanzimat'tan sonra yaşanan iki önemli küreselleşme dönemi de bunun kanıtıdır. Birinci dönem İkinci Dünya Savaşı sonrasına, Soğuk Savaş döneminin başlangıcına rastlar. Çok partili siyasal sisteme geçilmesinde savaştan galip çıkan devletlerin siyasal sistemlerinin etkileri büyüktür. Bu gelişmenin iletişim alanında iki önemli sonucu olmuştur. Birincisi gazetecilik mesleğine girişi, mesleki çalışmaları belirli ölçüde denetim altında tutan Türk Basın Birliği Yasası'nın yürürlükten kaldırılmasıdır. İkinci önemli sonuç Basın Yasası'nın hükümetin genel siyase-

tine ters düşen gazeteleri kapatma yetkisi veren 50. maddesinin iptal edilmesidir. İki karar da demokratik ülkelerde benzer düzenleme ve hükümler olmadığı için alınmıştır. Başka bir deyişle, Türk basınının göreceli bir özgürlük ortamından yararlanabilmesi için Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı dünyası yanında yer almasına çalışması gerekmiştir.

İkinci önemli küreselleşme dönemi 1980 sonrasında rastlar. Soğuk Savaş dönemi tam olarak kapanmadan, Sovyetler Birliği parçalanmadan Türkiye, Batı sistemiyle bütünleşmede kesin bir kararlılık sergilemiştir. Radyo-televizyon sisteminde ötedenberi süren devlet tekelinin fiilen kırılması, yeni bir düzen kurulması tartışmalarının gelişmesi bu nedenle ortaya çıkmıştır. Yani 19. yüzyılda gazete nasıl doğal bir gelişim ortamı içinde değil, ama Batı etkisiyle ortaya çıkmışsa, 1990'lı yıllarda da radyo ve televizyon yayınları gelişen bir ekonominin yarattığı ortamda reklamların finanse ettiği, çoğulculuğu sağlayan iletişim araçları olarak değil, Batı sisteminin bir uzantısı olarak kendilerini göstermiştir. ABD Başkanı Clinton, göreve başlarken yaptığı konuşmada iki etkinliğin, ticaretin ve iletişimin küresel olduğunu vurgulamıştı. Tansu Çiller de daha DYP Genel Başkanı adayı iken radyosuna özgürlük istemişti. Dünya sistemi her zamankinden daha küresel görünmektedir.

Batı dünyasında nasıl bir düzen var?

Aalışkanlığımız biliniyor: Düşüncelerimize destek olduğunu varsaydığımız modeller hep örnek olarak gösterilir. Bu, radyo-televizyon sistemleri için de geçerlidir. Batı'daki örnekler bazen devlet tekelini eleştirmek için, bazen ticari (özel) girişimdeki başıboşluğu kınamak için hatırlatılır. Unutulmaması gereken nokta, model ne olursa olsun, Batı'da genel olarak ulusal politika ile tutarlı bir iletişim politikasının varlığıdır. Düzenlemeler bunun gereklerine göre yapılır. İşte önemli bir örnek: ABD'nin siyasal konumu ve bunun gerektirdiği silahlı güç düzeyi, bu ülkeyi elektronik, telekomünikasyon, uzay ve havacılık alanlarında dünyanın en güçlü devleti olmaya zorlamaktadır. ABD'nin iç işleyişi -vergi toplama sistemi, nüfus sayımı- ileri bir bilgisayar sisteminin

kullanımını gerektirmektedir. Bankacılık sektörü modern iletişim sistemine bağlıdır. Kitle iletişimi de en azından bir yüzyıldır dünyanın en ileri sektörüdür. Bu konumunu sürdürebilmek için aldığı önlemler bazen siyasal partiler farklı olsa da hep mevcut gücünü korumaya yöneliktir. Örneğin deregulation sözcüğü ile anlatılan, belirli dönemlerde kitle iletişimi alanını ilgilendiren düzenlemelerin gevşetilmesi/kaldırılması biçiminde ortaya çıkan politika Amerikan egemenliğini sürdürebilmenin bir aracı olarak doğmuş ve gelişmiştir (Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz.: K. Alemdar, Raşit Kaya, Radyo Televizyonda Yeni Düzen, TOBB Yayını, Ankara, 1993). Bir yandan teknolojik gelişme öteyandan dünya egemenliğinin sürdürülebilmesi kaygısı, ötedenberi savunulan bazı kuralları kaldırmaya götürmektedir. Yayın şebekelerinin sahip olabilecekleri istasyon sayısındaki artışa izin verilmesi, telefon şirketlerinin bilgisayar ve veri aktarım alanlarına girebilmesi, IBM'in anti-tröst yasaların kısılcısından kurtarılması, kablolu televizyon yayınlarında ve televizyonların ticari kazanç olanaklarındaki bazı sınırlamaların kaldırılması gibi.

ABD bu gelişmelere paralel olarak, uluslararası platformda da beklentilerine uygun olmayan girişimlere karşı tavır almaktadır. UNESCO'nun uydu yayınları konusunda ilkeler belirleme çabasına karşı çıkması, başka politikalarının da etkisiyle 1984 yılında bu uluslararası kuruluşun ayrılma kararında belirleyici olacaktır.

ABD'nin deregulation politikası Avrupa'da başka bir alan bulacaktır. Geleneksel olarak radyo-televizyonu kamusal alan olarak değerlendiren Avrupa'da program yayınlama ve üretme tekelinin kaldırılması gündeme gelecektir. Ama önemli bir nokta, Avrupa, ABD kadar güçlü olmasa da teknoloji geliştiren ve bütünleşmeyi sağlamaya çalışan politikası ile iletişim alanında bağımsız bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun henüz genel bir politika olduğu söylenemezse de Avrupa'nın ABD yanında bir başka güç olarak değerlendirilmesi gerekir. Nitekim radyo-televizyon düzenlerinin oluşturulmasında vazgeçilemeyen bazı ilkelerin oluşumunda katkıları gözardı edilemez. Bu ilkeler özelleşme eğilimlerine rağmen, frekansların tahsisinde dikkate alınacak ölçütler, ➤

bunları uygulayacak kuruluşların niteliği ve yayında getirilmesi zorunlu hususların gözardı edilemeyeceğini göstermiştir.

Türkiye'de durum

Dünyada olup biteni biraz izleyenlerin Türkiye'de radyo televizyon alanında yıllardır süren devlet tekelinin kalkacağını daha doğrusu kalkmak zorunda olduğunu bilmeleri çok doğaldır. Nitekim 1990 yılından itibaren Anayasa ve yasaların açıkça yasaklamasına rağmen, siyasal iktidarın teşviki/desteği ve göz yumması ile özel televizyon kanalları yurt dışından yayınlara başlamışlardı bile. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, daha önce başka sektörlerde görüldüğü gibi, bir tür özelleşmenin yolunu açmada kullanıyordu. 1985 yılından beri kurum giderek artan bir biçimde dışarıya program ısmarlıyor ve bunlara büyük ödemeler yapıyordu. 1985-1991 yılları arasında toplam 101 şirkete 100 milyar liraya yakın ödeme yapılmıştı.

1980 sonrası uygulanan politikalar sadece radyo-televizyon alanında değil, telekomünikasyonun alt yapısı gibi çok önemli bir konuda da Batı ile bütünleşme amacına yönelmiştir. Türkiye'de çok önemli sektörlerdeki, örneğin imalat sanayiindeki sabit sermaye yatırımları 1980'i izleyen yıllarda önemli ölçüde azalırken, yatırımı ciddi biçimde artan tek sektör, iletişimi de kapsayan ulaşım sektörüdür. Rakamlar sıkıcı olabilir, ama şu kadarına tahammül etmek gerekir: Toplam sabit sermaye yatırımları içinde imalat sanayinin yeri 1980 yılında yüzde 34.7 iken, bu oran 1991'de 15.3'e inmiştir. Aynı yıllarda ulaştırma sektörü için oranlar 14.8 ve 23.3'dür. Sağlık ve eğitim sektörleri için oranlar -artış görülse de- çok düşüktür: 0.9-2.1 ve 1.6-4.7.

Tekrarlamakta belki yarar var: Türkiye Batı dünyası ile bütünleşme çabasında olduğu 1980 sonrasında iletişim alanında da yapılması gerekenleri yapmıştır. Yasalar izin vermemesine rağmen, radyo televizyon yayınlarında özelleşmeyi, daha da önemlisi iletişim alt yapısında önemli gelişmeleri sağlamıştır.

Ancak yaratılan ortamın belirsizlik ortamı olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Çünkü bu alanda da siyasal

iktidar belirleyicidir. Yasaların uygulanıp uygulanmayacağına ya da ne kadar uygulanacağına o karar vermektedir. Bu bakımdan 1990 sonrasında özel televizyonların yayına başlamasından yarar sağlayan iki önemli güçten söz edilebilir. Birincisi yayınları gerçekleştirenlerdir. Çünkü televizyon yayıncılığının sağlayabileceği gelir ve prestij onların hanelerine kaydedilmiştir. İkinci kazançlı, siyasal iktidardır. Çünkü denetim olanaklarını elinde tuttuğu için hoşnut tutulması gereken odur. Siyasal iktidarın da en azından ekranlarda daha çok görünmek gibi bir yararı olmuştur.

Türkiye'de televizyon yayımına ilgi duyanların sayısı arttıkça tekrarlanan, belki biraz umut kırıcı sayılabilecek bir sav vardır. Türkiye fazla sayıda televizyon kanalının yaşamasına izin verecek bir reklam potansiyeline sahip değildir. Bu doğru olabilir. Ama sadece böyle bir hesap yapıp yayın alanından uzak duranlar yanılmışlardır. Çünkü en umutsuz gibi görünen anlarda büyük kazanç olanakları televizyon sahiplerinin moralini yükseltmiştir. Bunun en önemli örneği 900'lü hatlar sayesinde yapılan yarışma programlarıdır. Burada da belirleyici olan siyasal iktidardır. PTT'nin hatlarıyla, onun koyduğu kurallarla özel televizyonlar yetersiz reklam gelirlerindeki eksikliği kapatma olanağı bulmuşlardır: 900'lü hatların 1992 yılında sağladığı gelir 1 trilyon lirayı aşmıştır.

Radyo, televizyon yayıncılığı -kim ne derse desin- Türkiye'de hem karlı hem de prestijli bir alandır. Hatta biraz ileri gidilerek denilebilir ki, -örnekleri giderek arttığına göre- başka bazı etkinliklerde başarı sağlamanın da aracıdır. Yakın bir gelecekte belki iş hayatındaki başarı, kitle iletişimi alanındaki başarıdan geçer hale gelecektir.

Nasıl bir gelecek planlanmalı?

Herşey aslında o kadar toz pembe değildir. Türkiye'de de isteyen istediği türde yayıncılığı kolaylıkla -siyasal iktidarla iyi geçinerek yapabilecektir denemez. Çünkü radyo televizyon yayıncılığı ciddi bir sınırlama ile karşı karşıyadır. Bu frekans denilen yayınların yapılabildiği kanalların sınırlı olmasından kaynaklanan bir durumdur. Batı'da bile bu alanda bir kamusal düzenleme varsa

bu yüzden konulmuştur. Kamu malı olduğu düşünülen frekansların kullanımı, belirli kurallar çerçevesinde, önceden verilen izinlere göre yapılmaktadır. Türkiye de bunu öğrenecektir. Onun için radyo televizyon alanında ciddi bir düzenleme, aklı başında herkesin istemesi gereken bir durumdur. Geçici çıkarlar düzenleme yapılmasına karşı olabilir, ama hem ciddi girişimler, hem de alanın bizatihi yapısı, kuralların belirlenmesini gerektirir. Aksi, geçici bir hoş durum yaratabilir, ama bu belirtildiği gibi ancak "geçici" olabilir.

Anayasa da değiştiğine göre, Türkiye'de kurulacak yeni radyo-televizyon düzeninin temel bazı ilkelerini tartışmak artık lüzumsuz bir iş değildir. Bu çerçevede ilk vurgulanması gereken, bir ayırımın kafalarda iyice yer etmesini sağlamaktır. Bu kamu ve ticari yayıncılık ayırımıdır. Kamu yayıncılığının devlet, hükümet ya da herhangi bir kamu kuruluşu eliyle yapılan yayıncılık olmadığını bilmek gerekir. Kamu yayıncılığını belirleyen özellik mülkiyet değil, yayın ilkeleri ve anlayışıdır. Kamu yayıncılığı kar amacı gütmeyen bir yayıncılıktır, temel amacı bilgilendirmek, düşündürmek, farklı görüşlerin anlaşılmasına, öğrenilmesine yardımcı olmaktır. Bu tür yayınlarda eğlence anlayışı da farklıdır. İnsanları farklı dünyalardan, yaşam biçimlerinden haberdar kılan, farklı düşüncenin müzik, tiyatro, resim gibi sanat dallarına yansıma biçimlerini sergileyen bir yaklaşıma sahiptir.

Ticari yayıncılığın temel ilkesi kârdır. Bu amaçla ilgi çekici programlar yayınlama arayışı içindedir. Reklam en büyük gelir kaynağıdır. Bütün bu özelliklerine rağmen gelişmiş Batılı ülkelerde bu tür yayıncılık kuralı anlamına gelmez. Tam tersine ciddi kuralları vardır ve bunlar içerikten reklamlara kadar değişik düzenlemeler öngörür. Bunun en iyi örneği de Avrupa Sınırötesi Televizyon Yayınları Sözleşmesi'dir.

Türkiye'de biraz tartışmalı görünse de kamu yayıncılığının özerk bir statüde düzenlenmesi gerektiği artık kabul edilmelidir. Bu konuda değişik kanıtlar öne sürülebilir, ama en ilginç, Mustafa Kemal'in 1925 yılında, henüz dünyada benzeri yokken, Anadolu Ajansı'nı özerk bir anonim şirket haline getirmesi örneği mutla-

ka hatırlanmalıdır. Mali ve idari açıdan özerk bir kamu yayın kuruluşu, biraz antipatik görünse de aslında uzun vadede, dengeli/sağlıklı bir iletişim ortamının en büyük güvencesidir.

Türkiye'deki ticari yayıncılığın tekelleşmesi konusunda duyarlı olunmalıdır. Tekelleşme özünde yurttaş olarak herkesi ilgilendiren bir konudur. Çünkü bilgilene-meye sınır getirmesi, özgürlükleri tehlikeye atması en büyük sonuçlarıdır. Kitle iletişimi alanındaki gelişmeyi engellemeden, tekelleşme konusunun izlenmesi gerekir. Bu çok zor bir konu olabilir, ama mutlaka dikkate alınmalıdır.

Vurgulanması gereken konulardan biri de, çağdaş kitle iletişim araçlarında çalışanlarla kamuoyu arasında güvene dayalı bir ilişkinin kurulması ve sürdürülmesi konusudur. Radyo televizyon alanında da ciddi bir etik-ahlak düzenlemesinin yapılması gerekir. Ancak bunun basın alanında örneği görülen, herkesi aynı düzeyde kapsamaya çalışan biçimde değil, farklı sorumluluk düzeyleri için ayrı ayrı düzenlenen metinler olmasında yarar bulunduğu düşünülmelidir.

Son nokta belki en önemlisidir. Türkiye'de radyo-televizyon yayıncılığını düzenleyecek bir organın oluşturulması konusu olağanüstü bir dikkatle ele alınmalıdır. Böyle bir organın özerk olarak kurulması özlenir. Saygınlığı olan, özerk bir kurum. Aslında bu konuda iyi bir model kurulabilirse, daha önce söylenenlerin de gerçekleştirilmesi kolaylaşabilecektir. Zor ama olanaksız değil.

Türkler bütün insanlar gibi iletişimi biliyorlardı. Ama iletişim alanındaki gelişmeleri yaratmada/kullanmada geciktir. Matbaa iki yüz yılı aşkın bir süre sonra Türkler tarafından kullanıldı. Gazete de öyle. Telgraf siyasal iktidara denetim olanağı verdiği için olsa gerek, gecikme olmadan geldi. Radyo konusunda da gecikme olmadı, ama kullanımı geç yaygınlaştı. Televizyon için de benzer şeyler söylenebilir. Ama iletişim tarihi içinde gecikmemiz söz konusu. Bu gecikme çağdaş bir iletişim düzeni kurmada geç kalmamızın nedeni olmamalı. □

Prof. Korkmaz Alemdar,
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesidir.

70. Yılında Lozan Barış Antlaşması

Ömer Kürkçüoğlu

Lozan Konferansı'na katılan delegeler görüşmelerin yapıldığı üniversite binasından ayrılırken.

Lozan'ın Türkiye ve Birinci Dünya Savaşı sonrasının dünyası bakımından önemini bir yazar şöyle özetler:

"... 1918 Kasımında herhangi bir kimse çıkıp da, bu ölüm döşegindeki devletle (Türkiye'yle) nihai barışın ancak beş yıl sonra yapılabileceğini söyleseydi; sözlerine inanan olmaz, gülünür geçilirdi. Fakat, işte o inanılmaz şey gerçekleşti." (1)

Öteki yenilen devletler, kendilerine "dikte edilen" antlaşmaları kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bu ülkeler barış düzenlemesine karşı hemen yeni bir savaşa girişemediler. Ancak, yeni düzene karşı duydukları tepki, için için kanayan bir yara olarak kaldı ve yirmi yıl kadar sonra yeni bir Dünya Savaşı'nın başlıca nedeni oldu. Türkiye ise, o yıllarda Batı'da söylendiği gibi, belki savaşın uzamasına sebep olmuştur. Ancak uzun dönemde ise, Türkiye, barışı bozmaya değil, korumaya çalıştı. Türkiye ile yapılan Lozan Antlaşması, müzakerelere ve karşılıklılık ilkesine dayandığı için ötekilerden ayrılık ve bu nedenle de Birinci Dünya Savaşı sonrasının bugüne kadar "tazeliğini koruyabilen" (2) tek gerçek barış antlaşmasıdır.

Lozan'da yalnızca bir barış antlaşması değil, bir büyük hesaplaşma yapıldı. Türkler, savaş meydanında yendikleri Yunanistan'la değil, Dünya Savaşı'nın galipleriyle karşı karşıya kaldı.

1922 askeri zaferinden sonra, Türk mücadelesinin amacı, yurdu öteki hukuki ve siyasal bağlardan da kurtararak, Batı uygarlığı düzeyine ulaştırmak olacaktı. Lozan, Türk Kurtuluş Savaşı'nın silahsız ikinci aşamasında önemli bir dönüm noktasıdır. Atatürk, Lozan için şöyle demektedir.

"... Bu antlaşma, Türk milleti aleyhine asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması'yla ikmal edildiği zannedilmiş büyük bir suikastin yıkılmasını ifade eden bir vesikadır. Osmanlı devrine ait tarihte emsali hiç görülmemiş bir siyasi zafer eseridir." (3)

Konferans gelişmeleri

20 Kasım 1922'de açılan Lozan Konferansı'nın 4 Şubat 1923'e kadar süren birinci bölümünde İngiltere'yi temsil eden Lord Curzon'un, müttefikleriyle bir cephe birliği kurmaya özel çaba gösterdiği görülür. Lord Curzon, Türk heyetinin müttefikleri birbirine karşı oynamasına imkan vermemek istiyordu.

Lord Curzon, bir yandan diplomasi sanatındaki ustalığını kullanıp, öte yandan da çeşitli baskı yollarına baş-

vurarak Türkiye'ye isteklerini kabul ettirmeye çalıştı. Türk heyetine sürekli olarak 1918 Mondros Mütarekesi'nin gözlüğüyle bakmak için çaba gösterdi. İngiltere'nin, İstanbul ve Boğazlar'da asker bulundurması, ayrıca yeni Yunan yönetiminin Batı Trakya'daki Yunan Ordusu'nun yeniden örgütlendirmesini teşvik etmesi, Türkiye'ye karşı yöneltilen öteki baskı yollarıydı. Ankara ile Lozan'daki Türk heyeti arasındaki yazışmaları İngiliz istihbaratının ele geçirmesi de Lord Curzon'un elinde bir baskı aracı oldu. Nihayet, 2 Şubat'ta konferansın kesilmesi yoluna gitmekle Lord Curzon son bir baskı aracına daha başvurdu.

İlk oturumundan başlayarak, Lozan Konferansı, Lord Curzon'la Türk temsilcisi ve Dışişleri Bakanı İsmet Paşa arasında bir düello gibiydi. Fakat, her iki taraf da Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin düzelmesi gerçeğini görecektir. İngiltere'deki yeni Muhafazakar Parti yönetimi içte ve dışta istikrarı savunmakta ve tekrar "geleneksel Türk dostluğu" politikasına yönelmekteydi.

İngiltere, Lozan Konferansı'nda başlıca iki konuda kesin tutum almıştır: Boğazlar ve Musul. Bunlardan birincisinde, Türkiye ile İngiltere arasında bir koşutluk bile söz konusu olduğundan, anlaşma sağlanabildi. Bu konuda, İngiltere'yle asıl çatışan taraf Türkiye değil, Rusya oldu. Musul konusunda ise, Türk-İngiliz çatışması vardı ve Lozan'da çözüme kavuşturulamadı. Sonunda, İngiltere'nin istediği çözüm yolunu Türkiye kabul etmek zorunda kalacaktır.

Türkiye "hayati bir mani olmadıkça, sulh yapmak mecburiyetindeydi". (4) Lozan Konferansı toplandığı sırada, Atatürk'ün ülkede yapı değişikliğinin hazırlıkları içinde olduğu görülmekteydi. 1 Kasım'da Saltanatın kaldırılması, 6 Aralık'ta bir Halk Fırkası kuracağını açıklaması, 29 Ocak'ta Latife Hanım'la evlenmesi ve konuşmalarında kadının toplumdaki yerini işlemesi, toplumsal kalkınma fikrini halka yaymaya çalışması, Atatürk'ün yalnızca askeri zaferle yetinmeyeceğini ortaya koyuyordu.

Yeni Türkiye'nin çağdaş bir toplum olma yolunu seçtiğini gösteren bu belirtiler, Batı'nın gözünden kaçmamış olsa gerekir. Belki de, Atatürk bu adımları -hem de Lozan Konferansı sıralarında- atarken, yeni Türkiye'nin dostluğu aranılan bir ülke olduğunu Batı'ya göstermek istemiştir. Lozan Konferansı'ndaki İtalyan temsilcisi Garroni, 28 Aralık'ta "Türkiye'nin kısa bir zamanda modern icaplara tamamen uyan kanunlar ve mahkemeler mey-

dana getirmeyi başaracağı... fakat bugün hâlâ birçok şeriate dayanan kanunla idare olunduğu kanısındayım" derken (5), Türkiye'nin çağdaşlaşmasının Batı yönünden önemini ortaya koyuyordu. (6)

Atatürk, Lozan öncesinde Saltanatı kaldırarak da Batı'ya anlamlı bir jestte bulunmak istemiş olabilir. Gerçi, İslâm etkeni yönünden daha fazla önem taşıyan Halifelik makamını korumuştur. En azından, Konferans sonuçlanıncaya kadar, İslâm etkenine içeride ve dışarıda ihtiyaç devam etmektedir. Fakat, böylece Halifelğin ileride kaldırılması için de kapı açılmış oluyordu. İslâm etkeninin, Batı'nın Türklere karşı tutumunu olumsuz yönde etkilediği düşünüldüğünde, Atatürk'ün Saltanatı kaldırmasının, Batı'nın bu konudaki endişelerini hafifletmek amacını güdebileceği aykırı görünmemektedir. Batı İslâm dünyasından bütün bağlarını koparmış bir Türkiye'yle anlaşmayı daha çok isteyebilirdi. Saltanatın kaldırılması bu yönde verilmiş bir işaret olabilirdi. Ancak, daha bu aşamada, Türkiye, Halifeliği de kaldırarak İslâm dünyasıyla bütün bağlarını koparamazdı. Nitekim, Lozan Konferansı'nda azınlıklar konusu tartışılırken, İngiltere, Kürtleri azınlık durumuna sokmak için - Müslümanlar arasında da bir ayırım yapmak istediğinde, Türkiye, Müslümanlar arasında bir fark gözetilemeyeceğini savunabilmiştir.

Lozan Konferansı sıralarında, Atatürk'ün giriştiği başka bir hareketin de, Anadolu'ya karşı Batı'da duyulan öteki kaygıları gidermek amacını taşıdığı düşünülebilir. Lozan öncesinde, Ankara Hükümeti'nin geniş çapta bir komünist tutuklamasına girişmesi (7), Batı'da, Mustafa Kemal'in "Bolşevik'in bir önder" olduğu yolundaki son kuşku-ları gidermek için yapılmış olabilir. Mustafa Kemal'in, böylece, Batı'yla anlaşmak için ortada bir Bolşeviklik engelini bulunmadığını göstermek istediği düşünülebilir. Gerçekten de, bu sırada Rusya'nın Ankara'yla ilişkilerinde soğuma belirtileri vardı.

Lozan Konferansı'nın birinci aşamasının kapandığı 1923 Şubatı'nda, Atatürk'ün 17 Şubat'ta İzmir İktisat Kongresi'ni toplaması da bir rastlantı olmasa gerekir. Atatürk, 17 Şubat'taki açış konuşmasında, iktisadi kalkınma gereği üzerinde duruyor ve "bütün sınıfların aynı zamanda zengin olması gerektiğini" söylüyordu. (8) Böylece, Lozan'da kapitülasyonlar konusundaki tıkanmayı gidermek de istiyor olmalıydı. Kapitülasyonlar kaldırılmalıydı, fakat yabancı sermaye reddedilmiyord-

du. Hatta, Türkiye'nin yabancı sermayeye ihtiyaç duyduğu ve bunun için gereken güvenceyi vermeye hazır olduğu da bildiriliyordu. Atatürk, bu sözleriyle ve "sınıflar"dan söz edışıyle, yeni Türkiye'nin Bolşevik olmadığını Batı'ya bir kez daha göstermek de istemiş olabilir. İzmir İktisat Kongresi'nin 4 Mart'ta kabul ettiği "Misak-ı İktisadi"nin 9. maddesinde "... Türk, ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak, kendi yurdunda kendi lisasına ve kanuna uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz" denilmektedir. (9)

Atatürk, Batı'yla anlaşmak istediği biçiminde yorumlanabilecek bu işaretleri verirken, bir başka iç engeli de ortadan kaldırdı. TBMM'de, bir kısım üyelerde Saltanatın kaldırılması sırasında biriken tepkiler, Lozan görüşmeleri sırasında güçlülere yol açıyordu. İsmet Paşa ile Başbakan Rauf Bey arasındaki sürtüşme, talimatların gecikmesine sebep oluyordu. TBMM'nin açık ve kapalı oturumlarında Lozan görüşmeleri sert eleştirilere uğramaktaydı. İşte bu ortamda, TBMM'nin yenilenmesi için seçimlere gidildi. Atatürk'ün daha güçlü bir desteğe sahip olduğu yeni Meclis 11 Ağustos 1923'te toplandığında, Lozan Antlaşması 24 Temmuz'da imzalanmış olacaktır.

Türkiye, Batı'yla anlaşmak istediği biçiminde yorumlanabilecek bu belirtileri göstermekle birlikte, vazgeçmeyeceği kendi isteklerini kabul ettirebilmek için birtakım etkenleri kullanmaya da çalıştı. İnönü, şunları söylemektedir: "... Konferans'da biz, İngilizlerin bize karşı olan düşmanlığından zarar görmemek için, diğer bütün Müttefikler'le beraber hareket etme usulünü takip etmek istedik" (10).

Fakat Müttefikleri İngiltere'den koparmak konusunda Türkiye'nin başarı şansı bu kez azdır. Bir yandan, Lord Curzon, müttefiklerin desteğini elde etmek ve bir cephe birliği yaratabilmek için yoğun çaba harcamaktadır. Öte yandan, Almanya sorunu Fransa'nın, Mussolini'nin Faşist Parti yönetiminin kurulmakta olması da -bir süre için- İtalya'nın, İngiltere'ye ihtiyacını artırmaktaydı. İsmet Paşa daha Konferans açılmadan 15 Kasım'da Paris'te yaptığı görüşmelerden iyi izlenimler edinmemişti. (11) Fransa ve İtalya'nın kapitülasyonlar konusunda direnmesinden dolayı, Türkiye, Konferans'ın Şubat'ta kesilmesinden bu iki ülkeyi sorumlu tutmuştur. (12)

Türkiye, ABD'yi Avrupalı müttefiklere karşı oynama-yı da düşündü. Lozan'ın ikinci dönemi başlamadan hemen önce 9 Nisan'da bir Amerikan iş grubuna, "Chester

Ayrıcalığı" verildi. (13) Hem İngiltere'nin, hem de Fransa'nın çıkarlarıyla çatıştığı için bu ayrıcalığa her iki ülke de tepki gösterdi. (14)

Konferans sırasında zaman zaman gerginlikler ortaya çıkmasına, üstelik Konferans'ın kesintiye uğramasına rağmen, Türkiye, isteklerini kabul ettirmek için direnmiştir. Fakat, bir yandan Türk yöneticilerinin genel olarak Batı'ya eğilim duymaları, öte yandan da Rusya'yla işbirliğinin birtakım sorunlar doğurmuş olması, Türkiye'yi Batı'yla anlaşmaya iten başlıca nedenler oldu. Rusya'ya bağımlı hale gelmekten kurtulmak için, Batı'nın dostluğunu elde etmek gerekti.

20 Kasım 1922'de başlayıp 4 Şubat 1923'te özellikle Kapitülasyonlar sorunu yüzünden kesildikten sonra, 23 Nisan-24 Temmuz 1923'teki ikinci dönemle kapanan ve kesintisiyle 8 aylık bir sürede birçok konunun tartışıldığı Lozan Konferansı'nın sonunda imzalanan Barış Antlaşması'yla (15), Türk dış politikasının ilkeleri (Mısak-ı Milli) (16) tümüyle olmasa bile büyük ölçüde gerçekleştirilmiş oluyordu. Türkiye, Batı Trakya ve çözüme kavuşturulamayan Musul dışındaki toprak isteklerini kabul ettirdi. Boğazlar'la Trakya sınırında askerlikten arındırılmış bölgeler kurulması ve İstanbul'daki asker sayısının sınırlandırılması kaydı dışında, Türkiye toprakları ülke ve askerlik sorunları yönünden bağımsızlığını elde ediyordu. Türkiye, beşer yıllık süreler için imzalanan ve üçü de 24 Temmuz 1923 tarihini taşıyan Ticaret Sözleşmesi, Sağlık Sorunlarına İlişkin Bildiri ve Yargı Yönetimine İlişkin Bildiri (17) dışında bütün kapitülasyon niteliğindeki kayıtlardan da kurtuldu. (18)

Lozan Antlaşması, Türkiye'yi Avrupa'nın büyük devletleriyle (Rusya, Irak "mandat" -vekalet yönetimi dolayısıyla Fransa ve Oniki Ada dolayısıyla da İtalya'yla) sınır komşusu yapıyordu. Yeni Türkiye, eşit haklara sahip bir üye olarak, Avrupa'nın uzantısı haline gelen bu bölgede uluslararası alana katılıyordu.

Konferansdan kalan sorunların çözümü

Lozan Konferansı'ndan sonra 1930'a kadarki dönemde, Musul konusu Irak'ın (İngiltere'nin) lehine çözüme bağlandı. Kapitülasyonlarla ilgili son sınırlamalar da ortadan kalktı.

Öte yandan, Yunanistan'daki Türk asıllılar ile Türkiye'deki Rum asıllılardan hangilerinin yerleşik sayılıp hangilerinin mübadele edileceğine ilişkin hususlar ile

özellikle Fransa'yla borçlar sorunu gibi konular da bu süre içinde çözüme kavuştu.

Böylece, 1930 yılından itibaren Türkiye'yi Batı'dan ayıran sorunlar büyük ölçüde ortadan kalkmış oluyordu. Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçiş yolunda Serbest Cumhuriyet Fırkası girişiminin de aynı yıla rastlaması ilgi çekicidir. Gerçekten de, Türkiye bu tarihten başlayarak Batı'yla önce dolaylı (1930-35), daha sonra da doğrudan işbirliğine (1936-39) yönelecektir.

Batı'yla işbirliği, o tarihten günümüze kadar da - 1960'ların ortalarından itibaren "çok yönlü dış politika" doğrultusunda bazı değişikliklere uğramasına rağmen - Türk dış politikasının temel eksenini oluşturacaktır.

1990'ların ışığında Lozan'ın değerlendirilmesi

Özellikle 1975 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çerçevesinde imzalanan Helsinki Nihai Senedi'nden (19) sonra hızlanan yumuşama süreci 1989'dan itibaren iki Almanya'nın birleşmesi, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin çözülmesi gibi şaşırtıcı boyutlara ulaştı.

"Değişim"in böylesine önem kazandığı 1990'larda bazı dış çevrelerde Lozan Antlaşması'nın da değiştirilmesine yönelik çabalar olduğu görülmektedir.

Ancak, bu konuda yanlış yapılmaması için aşağıdaki noktalara gözönünde tutmak gerekir:

Bir kere, 1990'ların ana teması olan "değişim", uluslararası alanda barışı önleyen yapıların tasfiyesine dönüktür. Yoksa, barışa katkısı olan herşeyin de değiştirilmesi demek değildir.

O halde, önce şuna karar vermek gerekir: Lozan Antlaşması barış açısından olumlu mudur, değil midir?

Yukarıda da belirtildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanıp da bugün hâlâ yürürlükte olan tek barış antlaşması Lozan'dır. Barış antlaşmaları, genellikle yenen tarafın lehine hükümler taşıyan belgelerdir. Böyle olduğu için de, yenilen taraf ilk fırsatta bu hükümlerden kurtulmak amacıyla tekrar savaş ortamının doğmasını bekler. Yeni savaşı kazandığı taktirde ise, bu defa kendi lehine bir barış antlaşmasını kabul ettirmeye çalışır. Bu durum böylece devam eder ve her "barış antlaşması" gerçekte yeni bir savaşın tohumlarını eker.

İşte, Lozan'ın farkı buradadır: Çünkü, Lozan Antlaşması'nda taraflardan biri (İtilaf Devletleri) Birinci Dünya Savaşı'nı, diğeri (Türkiye) ise Kurtuluş Savaşı'nı kazanmıştır. Yani, Lozan'da "eşit"ler arasında bir diplomasi

savaşı sözkonusuydu. Bu nedenle de uzun sürdü ve sonunda iki taraf arasında dengeli bir belgeye ulaşıldı. İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümeti'nce imzalanan, ancak İstanbul'da antlaşmayı onaylayacak bir Meclis bulunmadığı için yürürlüğe bile giremeyen, esasen Ankara Hükümeti'nin reddettiği Sevr Antlaşması'ndan vazgeçtiler. Ankara Hükümeti de Misak-ı Milli'nin bazı hükümlerini gerçekleştiremeyeceğini gördü.

Lozan'da sağlanan bu denge, antlaşmayı kalıcı kıldı. Yukarıda belirtildiği gibi, 1919'dan sonra imzalanan öteki "barış antlaşmaları" 20 yıl sonra daha da büyük bir savaşa yol açtı. Oysa, Lozan Barış Antlaşması'nın karşıt tarafları, İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen dönemlerde "düşman"lıktan "müttefik"liğe ulaştılar.

O halde, Lozan Barış Antlaşması, uluslararası alanda, 1919-39 arası gibi kritik bir dönemde bile savaşa değil barışa hizmet ettiğini kanıtlamış bir belge olarak her zaman özenle korunmayı hak etmektedir.

Sonuç

Yukarıda belirtildiği gibi, Lozan Antlaşması imzalandığı sırada Türkiye, Avrupa'nın büyük devletleriyle (Irak'ta İngiltere, Suriye'de Fransa ve Oniki Ada'da da İtalya ile) sınır komşusu durumundaydı. Lozan'daki denge bu etkenin de ışığında oluşturuldu. Yani, Türkiye, karşısında bu büyük ülkeler olduğu için birçok konuda Misak-ı Milli'den ödün vermek zorunda kaldı. Türkiye; Yunanistan'la ve Irak'la sınırları başbaşa kalmak suretiyle düzenleseydi, elbette Ankara'nın lehine olmak üzere Lozan'dan farklı bir durum ortaya çıkardı. Ancak, böyle bir durumda da, yukarıda belirtildiği gibi, bu ülkelerde intikamcılık gelişeceği için Lozan'ın kalıcılığı zedelenirdi.

Lozan'dan bu yana değişen şartlar nedeniyle yakınmaya olsa olsa Türkiye'nin hakkı bulunabilir. Zira, geçen zaman içinde Yunanistan Oniki Ada'yı 1947 Paris Antlaşması'yla İtalya'dan alarak durumunu güçlendirmiş, ayrıca bu adalarla ilgili askerlikten arındırma hükümlerini de çiğnemiştir.

Türkiye'nin, bu konulardaki girişimlerini daha ileri aşamaya götürmemesi, Lozan Antlaşması'nı gereksiz tartışmaların içine sokmak istemeyişinden ve Yunanistan'la NATO'daki ittifak ilişkisini zedelemekten kaçınmasından ileri geliyor olmalıdır.

Lozan Barış Antlaşması'nın, zaten sorunları çok olan Doğu Akdeniz (Balkanlar ve Orta Doğu) bölgesine ge-

tirdiği istikrardan vazgeçilemez. Bu, yalnız Türkiye'nin değil, bütün bölge ülkelerinin çıkarları gereğidir. Bölgeyle ilgili büyük devletler de -üstelik birçoğu Lozan Antlaşması'na koydukları imzalarına duymaları gereken saygı nedeniyle- aynı özeni göstermek zorundadır. □

Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı ve
Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesidir.

- 1) G.M. Gathorne-Hardy, A Short History of International Affairs (1920-1939), Fourth Edition, Oxford University Press. 1942, s.116.
- 2) "İsmet İnönü'nün Önsözü", Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler (Çev. Seha L. Meray), Takım: 1, Cilt: 1, Kitap: 1, SBF Yayını No. 291, Ankara, 1969, s.IX. Lozan Antlaşması'nın Birinci Dünya Savaşı'ni sona erdiren öteki barış antlaşmalarından farklı oluşunu, Lord Curzon da, 28 Şubat 1924'te Lordlar Kamarası'ndaki uzunda konuşmasının kabul edecektir. 56 H.L. Dcb. 5s., ss. 426-456.
- 3) Nutuk, Kemal Atatürk, Cilt: II, 1920-1927, Türk Devrim Enstitüsü, İstanbul, s. 767.
- 4) "İsmet İnönü'nün Önsözü", Lozan Barış Konferansı..., Takım: I, Cilt: 1, Kitap: 1, Op.cit., s.VIII. Bununla birlikte, Konferans'ın başarısızlığa uğraması halinde uygulanmak üzere gizli bir askeri hareket planı da hazırlanmıştı. İhsan Ilgar, "Türk Genel Kurmayı'nın Gizli Harekat Planı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 36, ss. 33-34.
- 5) Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, II. Mudanya Mütakeresinden 1923 Sonuna Kadar, Türk Tarih Kurumu Yayını, XVI. Dizi, Sayı: 12a, Ankara, 1973, s. 18.
- 6) Ancak, Türkiye'nin kalkınma gereği Batı'ya başvurmak zorunda olmasının, Batı'nın bundan yararlanmasına imkan verdiği de düşünülebilir: "... Yeni Türkiye, yeni bir devletin büyük reformları içinde idi. Bu reformları Türkiye bünyesinin ne kadar hazmedeceği meçhul idi ve onlar için, Konferans'da kaybettiklerini yeniden elde etmek fırsatını verebileceği bir ihtimal idi. Bu sebeple, birtakım vadelere bağlanmış kararlarla yetinmekte mahzur görmediler... Müttefiklerin bir ümitleri de... (Türkiye'nin) mutlaka yardıma muhtaç olacağı, bunun için de kendilerine müracaat edildiği vakit, harpte ve Lozan'da kaybedilmiş olan eski alıştıkları usullerin ve muamelelerin tekrar konulabileceği idi." "İsmet İnönü'nün Önsözü", Lozan Barış Konferansı..., Takım: I, Cilt: 1, Kitap: 1, op.cit., s. VIII.
- 7) Mete Tuncay, Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925, İkinci Basım, Bilgi Yayınları Özel Dizi No: 2, Ankara, 1967, s. 139.
- 8) Konuşmanın metni: A. Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi, 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar, S.B.F. Yayını, No. 262, Ankara, 1968, ss. 245-256.
- 9) Ibid., s. 389.
- 10) "İsmet İnönü'nün Önsözü", Lozan Barış Konferansı... Takım: I, Cilt: 1, Kitap: 1, op.cit., s. VIII.
- 11) Cemil Bilsel, Lozan, İkinci Cilt, İstanbul, 1933, s.12.
- 12) Salahi Ramsdan Sonyel, Turkish Diplomacy, 1918-1923, Mustafa Kemal and the Turkish National Movement, Sage Publications Ltd., London, 1975, ss. 208-209.
- 13) Yahya Sezai Tezel, "Birinci Büyük Millet Meclisi Anti-Empyrialist miydi? Chester Ayrıcılığı", SBF D, Cilt: XXV, No. 4 (Aralık, 1970), ss. 314-316.
- 14) Sonyel, Turkish Diplomacy..., op. cit., s.215.
- 15) Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler (Çev. Seha L. Meray), Takım: II, Cilt: 2, SBF Yayını No. 348, Ankara, 1973.
- 16) Cemil Bilsel, Lozan, Birinci Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Ltd., İstanbul, 1933, ss. 364-365.
- 17) Metinleri: Lozan Barış Konferansı... Takım: II, Cilt: 2, op.cit., ss. 78-88, 104 ve 105-106.
- 18) Lozan Barış Antlaşması'nın, Sevr Antlaşması ve Müttefiklerin sonraki barış önerileriyle karşılaştırması için: Nutuk, Cilt:II, op.cit., ss. 751-767 ve Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, İstanbul Üniversitesi Yayınları: 59, İstanbul. 1938, ss. 134-145.
- 19) Fahri Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No.: 252, Tarih Dizisi: 17, Ankara, 1983, ss. 649-654.

E.C.A., SEREL, ODÖKSAN

KALİTE, KONFOR VE ESTETİK DÜNYASININ

...ÜÇ BÜYÜKLERİ!

Armatürde E.C.A...

Seramikte, vitrifiyede SEREL...

Küvette ODÖKSAN...

Banyo ve mutfakları

elele vererek

baştanbaşa donatan,

kalite ve güzellikte

birbiriyle yarışan

bu üç büyük isim

E.C.A GÜVENCESİYLE

EVLERİMİZE ULAŞIYOR.

E.C.A.

SEREL

GENEL DAĞITIM:

ELMOR TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.

MERKEZ:

İSTANBUL

Kemalpaşa Cad.

Unvanlı 21/22

Karşıyaka - İSTANBUL

Tel: (11) 251 70 06 16 Höl

Faks: (11) 249 90 91

BÖLGE TEMSİLCİLERİ:

ANKARA

Atatürk Bulvarı

Selçuklar Apt.

199-A Kat: 2 No: 13

Kavaklıdere - ANKARA

Tel: (4) 428 01 18 (2 Höl)

Faks: (4) 428 01 19

İZMİR

Gaziler Cad.

Yenısarı İş Merkezi

No: 478 Büro: 106

YENİŞEHİR

Tel: (51) 33 91 95 (2 Höl)

Faks: (51) 58 33 33

ADANA

Ordu Cad.

Ege Yaka İş Hanı

Kat: 4 No: 15

Tel: (71) 52 53 55 (2 Höl)

Faks: (71) 51 85 57

SAMSUN

Bahçeşehir

100 Yıl Bulvarı

No: 261 Onur Apt.

Tel: (36) 33 97 57

34 01 89

Faks: (36) 34 01 89

BURSA

Çarrafıyade Cad.

Kocapınar Apt. No: 8/1

Tel: (24) 23 43 61

20 79 72

Faks: (24) 20 24 52

42 77 15

ANTALYA

Konyaaltı Cad.

Murat Apt.

No: 44 D: 2

Tel: (31) 42 27 15

42 77 15

Faks: (31) 42 77 15

TEŞHİH GALERİLERİ

İSTANBUL

Boğaziçi Cad. No: 485

SÜTLÜCE

Tel: (11) 357 12 20

42 77 15

Faks: (11) 42 77 15

ANKARA

Cinnah cad. No: 1/A

KAVAKLUDERE

No: 9/A

KÖKÇÜ

Tel: (51) 21 87 01

Faks: (51) 21 87 01

İZMİR

Cumhuriyet Meydanı

No: 9/A

KÖKÇÜ

Tel: (31) 21 87 01

Faks: (31) 21 87 01

SAMSUN

Bahçeşehir

100 Yıl Bulvarı

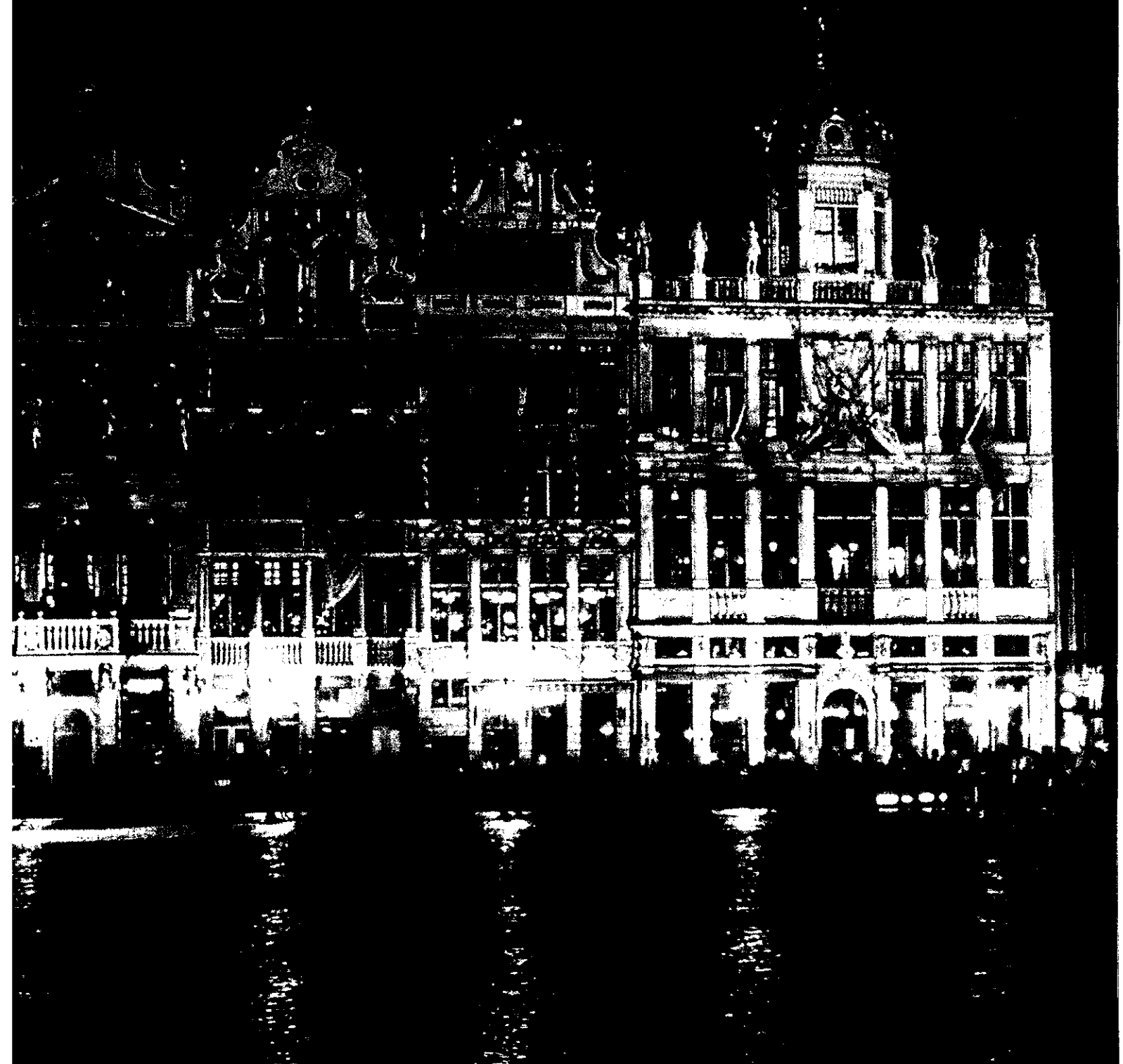
No: 261

Tel: (36) 34 01 89

Faks: (36) 34 01 89

ELMOR A.Ş. bir ELGİNKAN TOPLULUĞU kuruluşudur.

BRÜKSEL

adlı bir bahçe

Bir kent düşleyin, içinden geçen nehrin adı "Sen" olsun, ama Paris olmasın, Avrupa Topluluğu'nun başkenti hem olsun, hem de olmasın. Nato'yu barındırsın ancak kendi ordusunu tasfiye etmekte olsun, gotik yapılarla modern plazalar birbirine sırt versin, nüfusu artmasın ancak inşaat faaliyeti hiç durmasın... Brüksel'e hoşgeldiniz.

Bir kent üç asır boyunca İspanya'dan Avusturya, Avusturya'dan Fransa, ondan Hollanda'nın egemenliğine geçerse tabii ki kozmopolit olur. Brüksel bir Kuzey Avrupa kentinin bir dolu özelliğini taşıyor taşımaya, bir kere devamlı yağmur yağar, bira içilen kasvetli meyhaneleri vardır, sarışın mavi gözlüler çoğunluktadır, ağaçlık caddelerde tozlu sarı renkli tramvaylar işler, ama kent ısrarla Akdenizliymişçesine yaşamaya çalışır. Birazcık güneş açtı mı hemen kahvelerden soğa masalar, iskemleler taşınır, insanlar (özellikle Ray-ban gözlükleri olanlar) öğle tatilinden yararlanıp yüzlerini güneşe verirler. Üstü açılan arabaları olanlar, soğuk almak pahasına Porte Louise tarafında piyasaya çıkarlar.

Brüksel, ülkesinin düzayak olmayan nadir kentlerinden. Yukarı şehri (Haut de la ville) Kraliyet sarayı, bakanlıklar ve elçilikleri barındırır, aşağı şehire biraz yukarıdan bakar. Oysa aşağı şehir, Brüksel'in ilk oluştuğu yerdir, belediye sarayı ve meslek lonca merkezlerinden oluşan Grande Place, Avrupa gotik mimarisinin en parlak örneklerinden birini oluşturur. Dar ve kargacık burgacık sokaklardan başka Grande Place'a gidiş olmadığı için Japon ve Alman turist kalabalığı içinde tam sıkılmaya başlarken birden kendinizi ferah Grande Place ve çepeçevre kahvelerinin içinde bulabilirsiniz. Café ve restoranlar turistik ve pahalıdır, ama oraya kadar gitmişken Le roy d'Espagne'da bir bira içmeden olmaz, ya da hiç değilse la Brouette'e gidilir.

Aşağı kent otel ve alışveriş merkezidir. Özellikle Rue Neuve, bizim Rumeli Caddesi'nin yayalara ayrılmışına benzer. Brüksel'de alışveriş yapmak kolaydır, çünkü tüm dükkanlar Avenue Louise ve Porte de Namur taraflarında yoğunlaşmıştır. Ancak şehire inmişken rue des Bouchers tuzağına düşmezseniz olmaz. Genellikle çok iyi yemek yenen Belçika'nın en kötü, en pahalı ve en turistik restoranları bu sokaktadır. İyi ve hesaplıca bir yemek arayanlara şiddetle "Chez Vincent" veya "Taverne du passage" tavsiye edilir, bütün Fransız görevliler buralarda yemek yer. Biraz ötesinde Petit sablon meydanı vardır, yazın kahveleri çok ferahfeza olur. Bu meydanın temel atraksiyonu sabaha dek açık olan ve non-

stop çigan müziğinin çalındığı çingene lokantasıdır. Hepsi akraba olan roman çalgıcılara küçük bir bahşiş verip Türk olduğunuzu söylerseniz size "Üsküdar'a gideriken"i çalacaklardır. Yalnız siz siz olun, Schaerbeck'teki Türk lokantalarına uğramayın, asabınız bozulur. Türk mutfağının bu kadar kötü icra edilebildiği başka bir kent herhalde yoktur. Bu saptamadan rue de Méridien'deki "Kargın" ayrı tutulmalıdır, zaten öğle yemeklerinde Büyükelçi Cem Duna'yı müsteşarlarıyla ayaküstü yemek yerken orada görebilirsiniz.

Her üç Brüksel lokantasından biri İtalyan'dır, genellikle de iyidir. Ancak rue Franklin'deki "La Brace" ile Uccle'de bulunan "Pomme de Pin" özellikle iyidir. Rakipsiz Yunan lokantası ise gene rue Franklin'deki "L'atlantide"dir. Eğer Gare du Midi taraflarına yolunuz düşerse (genellikle düşmez), Marika'nın İmroz lokantasını bulmaya çalışabilirsiniz. İstanbullu Rumların işlettiği ufacık ve biraz salaş bir yerdir. Ama mezesi güzel, yemekleri bizden, insanları çok bizdendir. Biraz içiniz burkularak "nostalji" yaşarsınız.

Brüksel yemeğin başkenti olmayabilir, o konuda rakibi çoktur. Ancak tartışılmayacak biçimde çizgi-roman'ın başkentidir. Her köşede çizgi-roman satan bir kitapçı bulabilirsiniz. Özellikle Chaussée de Waure'daki sahaflar önemle tavsiye edilir.

En güzel kitapçılar Galerie Louise'deki Ex-Libris, gene ona çok yakın Librairie de Rome, aşağı şehirde bulunan Fnac (kalabalık saatlerde ezilme tehlikesi yaşanır), Schuman mahallesinde Librairie Européenne'dir. Şehir kitapçı ve kütüphane doludur, ancak kütüphaneler saat beşte her nedense kapanır.

Pazar günleri, özellikle AT mensupları, arabalarıyla Cervueren'e gidip kocaman parkta yürüyüş yapar, oksijen alırlar. Her yüz metrede bir tanıdıklara rastlamak ve çok şaşırmış taklidi yapmak adettendir.

Brüksel'in müzelerini gezmeden olmaz, hele Tervueren'deki eski adıyla Sömürge müzesi, yeni adıyla Orta Afrika müzesi ibret-i âlem bir yerdir. Bir bahçedir, Brüksel. Hele bir de trene binip yarım saat ötede bulunan Arvers hayvanat bahçesine giderseniz, bu izlenim daha da derinleşir. Brüksel'in son saklı güzelliği insanlardır. Özellikle Fransa'dan geliyorsanız Brükselliler'in nezaket ve güler yüzlülüğü sizleri çok şaşırtacaktır. □

E.G.

Osmanlı İmparatorluğu:

Bir çöküşün yeni tarihi

Günümüzde Türkiye'nin çevresinde olup bitenleri anlamak ve doğru değerlendirebilmek için tarihe eğilmek gerektiği, artan bir şekilde ortaya çıkıyor. Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu bölgeleriyle olan ilişkileri, Türkiye'nin Avrupa ile birlikteliğinin hangi noktaya varabileceği gibi soruların cevaplarının ipuçlarını gene tarihte bulmak mümkün. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminin doğru anlaşılması dış siyasetle ilgili konularda olduğu kadar, Türkiye'nin Batılaşma süreci ve buna karşı oluşan tepkileri değerlendirebilme açısından da çok yararlı.

Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çöküşün Yeni Tarihi* adlı, ayrınısı bol, yorum ve değerlendirmeleri kıt ve sığ kitabında tarihçi Alan Palmer, Lord Curzon'dan bir alıntı yapıyor. 1920 yılı başlarında, İstanbul'un işgalinin eli kulağında, "(İngiliz) Dışişleri Bakanı Lord Curzon kabinedeki arkadaşlarını, Konstantinople'da Osmanlı yönetimine son vererek '500 yıldır Avrupa'da halkın yaşamını her şeyden çok bozan tek sebebi ortadan kaldırmaya' zorlamıştı". Tersinden de olsa Lord Curzon'un burada yaptığı, aslında Osmanlılar'ın Avrupa tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabullenmekti. İmparatorluğun mirasçısı Türkiye'nin Avrupalılığı'nın tarihi gerekçeleri de böylece ortaya konulabilir.

300 yıllık arayış

1683'teki başarısız Viyana Kuşatması ve yüzyılın hemen sonundaki Karlofça Anlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin kendini toparlama gereği iyice belirginleşti. Avrupa'da o sıralarda oluşmakta olan modern devletlerin ve yeni devletlerarası sistemin içinde varlık gösterebilmenin bir yeni yapılanma gerektirdiği seziliyordu. O dönemlerde yeni palazlanmaya başlamış olan Rusya, Osmanlı'nın kuzeyinde iyice bir tehlike haline geliyor ve üçyüz yıllık düşmanlık başlıyordu. Rusya, güçlendikçe, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Ortodokslar'ın hamiliğine soyunarak, kaynayan dinsel ve etnik ayrılıkçılık kazanının ateşini körükleyecekti.

Palmer'a göre "Osmanlı Devleti'nin gerilemesi hızlı olmadığı gibi sürekli de olmamıştır... Çürüme belirtilerini teşhis etmek kolay, ama bu imparatorluğun nasıl bu kadar dayandığını anlayabilmek daha zordur". Yükseliş döneminin idari ve askeri yapılarının yetersiz kalmaya başlaması, yeniçeri düzeninin soysuzlaşarak, siyasi istikrar-sızlığın ve düzensizliğin bir numaralı nedeni haline gelmesine rağmen, İmparatorluk ağır da olsa yenilenerek varlığını sürdürebilmektedir. Palmer bunu şu şekilde açıklayabiliyor: "Osmanlı Devleti'nin yapısında yine de derinden derine, ulema'dan bazılarının istediği gibi dar ve karanlıklara gömülmüş olmayan, onarıcı ve reformcu karakterde bir muhafazakarlık vardı. Dış görünüş aynı kaldığı sürece, batı Avrupa'nın askeri ve denizcilik teknikleri benimsenebilir, hükümetin gündelik işlerinde uygulama değişiklikleri getirilebilirdi".

Bir yandan, başta Ruslar, Avrupa devletleriyle yapılan savaşlar, diğer yandan artan isyanlar, Balkanlar'daki ayrılıkçılık cereyanları sürerken diğer yandan reform çabaları da durmuyordu. Genelde şaşaası ile bilinen Lale Devri, İmparatorluğun dış dünya ile yeni tür diplomatik ilişkiler içine girdiği, matbaanın nihayet müslümanlarca da kullanılmasına başlandığı bir devirdir. Avrupa'daki bazı diğer devletler gibi, Osmanlılar da reform çabalarını askeri alanda başlatmışlardı. Her zaman ve her yerde görüleceği gibi değişim çabaları bazen şiddet patlamaları, bazen ayak sürçme veya sinsice tuzaklarla engellenmeye çalışılmıştır. 18. yüzyıl başında Osmanlı'da merkezi idare giderek zayıflamış, merkeze uzak yerlerde güçlenen ayan, Sultan'ın otoritesini dinlemez olmuştur. Arnavutluk ve Yunanistan'da Tepedelenli Ali Paşa, Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa neredeyse bağımsız hükümdar gibidirler. Her şeye rağmen, başarılı askeri reformlar sonucu Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıl sonunda hâlâ dikkate alınması gereken bir güçtür. Palmer'in hiç değinmediği

* "Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi". Alan Palmer. Sabah Yayınları 1993.

bir alanda, ekonomide de kayda değer, ancak siyasi istikrarsızlık ve devletin iktisadi düşünmemesi yüzünden değerlendirilemeyen, bir dinamizm vardır.

En uzun yüzyıl

İmparatorluğun en değerli reformcularından Sultan III. Selim'in katlinden sonra tahta geçen II. Mahmut'la birlikte, İmparatorluğun hem parçalanmasının hem de modernleşmesinin hız kazandığı uzun 19. yüzyıl başlar. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet örgütlenmesinde derin bir reforma gidilmiş, bürokrasi modern sayılabilecek ilkeler üzerinde yeniden örgütlenmiş, kadrolar oluşmuştu. II. Mahmut döneminde Yeniçeriliğin lağvedilmesi ordu reformunun önünü açmış, İngilizlerle imzalanan 1838 Ticaret Anlaşmasıyla İmparatorluk yepyeni türden bir ekonomik ilişkiler ağına girmişti. Palmer'in doğru tespitiyle 19. yüzyılın ortasındaki bölüme damgasını vuran Türk Tanzimat'ı, Sovyetler'in Perestroykasına benzer bir anlam taşımaktadır. "İmparatorluğu sürdürbilmek için yetkinin merkezileştirilmesi ve devletin otokratik karakterinin mümkün olduğunca laikleştirilmesi yolunda, bir Osmanlı yöneticisi (Mustafa Reşit Paşa) tarafından tarih boyunca uygulanmış en sürekli girişim budur". Bunlar olurken İmparatorluk bir yandan da isyanlar, savaşlar, bağımsızlık hareketleriyle uğraşüyor, toprakları küçülüyor, iç dengeleri bozuluyordu.

Bu dönemde büyük güçler de Osmanlı İmparatorluğu'nun işlerine sıkça müdahale etmişler, ancak aralarındaki rekabet ve özellikle İngiltere'nin İmparatorluğun dağılmasını istememesi nedenleriyle Osmanlı Devleti varlığını korumuştur. Palmer'in belirttiği gibi, Tanzimat Fermanı sonrasındaki "otuz yıl boyunca, Osmanlı Devleti'nin gerilemesini bir eşzamanlı olay durdurdu. Bu, ülkedeki geleneksel topluma batılaştırıcı değişikliklerin uyarlanması ve buna bağlı olarak Avrupa haritasında radikal değişiklikler yapmayı ertelemek isteyen Büyük Güçlerin imparatorluk yapısındaki bu güçlenmeyi desteklemesiydi".

Çok kısa süren Birinci Meşrutiyet dönemiyle Türkiye'nin parlamenter düzenle tanışması başlamış, bunu takip eden Abdülhamit dönemiyse içinde çelişik gelişmeler barındırıyordu. "Daha önceki sultanlar Osmanlı yaşamını batılılaştırmıştı. Oysa Abdülhamit, Avrupa'dan ithal ettikleri kurumları İslamlaştırmaya çalışıyordu". Bu eğilime karşın Hamit dönemi Osmanlı'da sosyal ve siyasal yenilenme konusunda önemli adımların atıldığı, ordunun

ciddi bir şekilde eğitilerek, profesyonelleştiği bir dönemdir. Bir yandan, Bulgaristan kaybedilir, Girit'te isyan çıkar, Kıbrıs İngilizler'e kullanım için bırakılır, Mısır işgal edilirken, Ermeni uç vermiş, özgürlükçü akımlar ordu ve üniversitelerde güçlenmeye başlamıştı. Batı devletlerini birbirilerine karşı kullanarak varlığını sürdürebilen Osmanlı İmparatorluğu, bu dönemde artan bir şekilde Batı yayılmacılığından pay almaya çalışan Alman İmparatorluğu'nun etki alanına girmeye başlamıştır. Ordunun eğitiminden Almanlar'ın sorumlu olmasıyla, Berlin genç ve ateşli subaylar için önem kazanmıştı.

Palmer'in kitabının en iyi yazılmış ve değerli bölümleri Abdülhamit yönetiminin sonundan Cumhuriyet'in ilanına kadar olan dönemi anlattığı bölümler. Yazarın en önemli katkılarından biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Birinci Dünya Savaşı başladığında elinde tuttuğu ittifak imkanlarının sanıldığından çok olduğu ve savaşa Almanya'nın müttefiki olarak girmenin şart olmadığını göstermesi. Bu bağlamda, Osmanlı ordularının zafer ve yenilgilerinde Alman Genel Kurmay'ının rolünün ortaya çıkarırken, Çanakkale ile ilgili olarak bir İngiliz kurmay subayından naklettiği şu yorum ilginç: Bir tek tümen komutanının (Mustafa Kemal), yalnız bir çatışmanın gidişatında değil, belki savaşın tümünün sonucunda, hatta bir ulusun kaderinde bu kadar derin etkiler yaratabilmesine tarihte pek ender rastlanır."

Palmer'in kitabı ayrıntılarla zenginleştirilmiş bir tarih anlatısı niteliğinde. İmparatorluğun son üçyüz yılının bir dökümünü yapabilmek için yararlı bir kaynak. Örneğin, Arap isyanı sırasında Mekke hemen düşerken, "Medine ise alınmadı. Peygamber'in kutsal türbesinin bulunduğu bu kentte Fahrettin Paşa ..emrindeki garnizonla otuz aylık bir kuşatmaya göğüs germeye hazırды. 1919 Ocağında diğer Osmanlı komutanları ateşkesi kabul ettikten sonra bile o hâlâ düşmana meydan okuyordu".

Kitabın genelde akıcı çevirisinde, Hamidiye Alayları yerine Birlikleri, Düyun-u Umumiye yerine Kamu Borçları Komisyonu, Hürriyet ve İtilaf yerine Liberal Birlik Partisi, Kayzer Wilhelm yerine William denilmesi gibi hatalar var.

Osmanlı tarihine ilgi ve eğilme gereği artarken Palmer'inki gibi "anlatan" kitapların yanında "anlayan" kitapların da çoğalmasında yarar olacaktır. □

Soli Özel

İSTANBUL'UN TAŞI TOPRAĞI ALTIN.

Ozellikle hızlı nüfus artışı ve kentin plansız gelişmesi sonucu, İstanbul'un yeşil alanları giderek grialanlara dönüşmekte. Oysa bu 10 milyonluk kentte nefes almamızın tek yolu: Yeşil alanlar! Tüm hemşerilerimizin ve yetkililerin acilen harekete geçmesi gerekiyor. İstanbul'dan başka İstanbul var mı?

İSTANBUL
ÇEVRE
PROJESİ

DERNEĞİMİZE ÜYE OLMAK İÇİN, AŞAĞIDAKİ KUPONU DOLDURUP P.K. 18 BEBEK 80810 İSTANBUL ADRESİNE GÖNDERİN.

Adım, soyadım :

Adresim :

T.C. yasalarına göre, 18 yaşından küçükler derneğe üye olamazlar.

023

Serüvenci seyirci aranyor!

Sevin Okyay

Yılın hiç bir mevsiminde festival sıkıntısı çekmeyen Avrupa, yaz aylarının yoğunluğu içinde. Ağustos ayının payına da Atina, Varna, Granada, Münih, Estoril, Dubrovnik (bu festivalin akibetinden biraz şüphede-yiz), Torroella de Montgri, Orange, Ljubljana, Bre-genz, Martina Franca, Peralada, Salzburg, Bayreuth, Santander, Pesaro ve Innsbruck festivalleri düşmüş. Üs-telik bunlar, yalnızca Avrupa Müzik Festivalleri Birli-ği'ne üye kabul edilip, "uluslararası" sıfatını kullanma-ya hak kazanmış festivaller. Bütün yerel etkinlikler ka-tılsa, liste rahatlıkla bir kaç katına çıkabilir. Yani Avru-palı müzik müritleri, biraz hareketlenmeyi göze almak koşuluyla festival seçme şansına bile sahip.

Tür ayırt etmeksizin müzik dünyasının nabzını elin-de tutma yolunda emin adımlar atan İstanbul'un en köklü, en saygın ve en iyi müzik programını sunan Uluslararası İstanbul Festivali ise, Temmuz'un son haf-tasında sona erdi. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın düzenlediği festival, yirmibirinci yılını otuzbir milya-rın üzerinde bir bütçe ile gerçekleştirdi.

Şehrimizin en büyük müzik organizasyonu, çeyrek yüzyıla yaklaşan varlığını çeşitli kaynaklarla sürdürü-yor. Kültür Bakanlığı'nın desteği, Büyük Şehir Beledi-yesi'nin Açık hava Tiyatrosu'nu ücretsiz tahsisi şeklinde-ki desteğimsi katılımı, The Marmara'nın hatırı sayılır bir indirimle festival bütçesinin konaklama hanesini fe-rahlatması, Vakfın işini kolaylaştıran yardımlardan ba-

zıları..Festival takipçilerinin "fahiş fiyat" şikayetlerine rağmen, bilet satışları ancak "akmasa damlar" cinsin-den bir gelir sağlıyor. Çünkü bilet zammı daima enflas-yonun altında kalmaya mahkum. Maliyet ise yıldan yıla bir yana, aydan aya artmakta. Ayrıca Açık hava Tiyatro-su'nu saymazsak, Vakfın elinde gösteri maliyetini karşı-layacak bir salon bile yok. AKM 1290, Aya İrini ise 1280 kişi kapasiteli.

Bütün bu "sair" gelirler bir yana, İstanbul Festiva-li'nin en büyük kaynağı, iş dünyası elbette. Sponsorlar ve reklamlar, bütçenin yaklaşık üçte birini oluşturuyor. Son yıllarda promosyon için sanata gittikçe daha fazla yönelen şirketler de bu durumdan memnun görünü-yor. Seçkin bir müzik ya da dans gösterisiyle kendi pro-mosyonlarını yapıyor, davetiye tahsisinden yararlanıyor ve isterlerse özel geceler düzenliyorlar. Bir başka avantaj da bu desteğin onlara vergi yükü getirmemesinden kay-naklanıyor. Çünkü festivalin vergi muafiyeti var.

Sponsorlar, dışarıdaki festivallerin de can simidi. Devlet yardımı, yerel idarelerin yardımları, 'trustee' katkıları, radyo ve televizyon işbirliklerinin dışında, onlar da büyük ölçüde sponsorlara ve reklama dayanı-yor. Daha doğrusu, onlardan bir gösterinin bütün ma-liyeti istenmiyor, istenemiyor. Gerçekten de örneğin Londra Senfoni gibi bir orkestranın bütün maliyetini tek kaynaktan istemek hayli cüretkarca bir talep olabi-lir. Bu hacimde bir orkestra turnede olsa ve yol masraf- ➤

ları ülkeler arasında bölüşülse bile (kaldı ki Londra Senfoni de Londra Kraliyet Balesi gibi, charter kullanıyor), 2-3 milyara mal oluyor. Bale daha da pahalı.

Peki, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, festivalin düzenleyicisi olarak işdünyasından ne bekliyor? Tabii, daha çok sayıda ve daha fazla para ödeyen sponsor dışında. Bunun bir tek cevabı var: "Co-sponsorluk". Büyük şirketler gösterileri paylaşmak istemiyor, bunun sadece kendilerine ait bir prestij olmasını tercih ediyorlar. Oysa en azından değişik alanlardaki şirketler bunu kabul etse, hem kendi yüklerini azaltabilirler, hem festival de bu sayede daha çok sponsorluk toplayabilir.

21.Uluslararası İstanbul Festivali'nin kapanış töreninde, bir milyarın üstünde destek sağlayan yedi kuruluşa özel birer plakette verildi: Kültür Bakanlığı, Koç Holding, Osmanlı Bankası, Benetton, British Council, Arup ve THY..Gönül ister ki, önümüzdeki yıllarda hem özel plakete hak kazanacak kuruluşların sayısı artsın, hem de iş dünyası paylaşmama inadından vazgeçip festivali mali yönden güçlendirsın. Biz de nice büyük orkestrayı ve dans topluluğunu nisbeten makul bilet fiyatlarıyla izleme imkanına kavuşalım.

Ne var ki, festival, sponsorluk kadar ciddi bir başka sorunla da karşılaşıyor. Bir seyirci sorunuyla. Seyircinin sayısına değil, dağılımına ilişkin bir sorun bu. İstanbul'lu seyircilerde merak denen şeyin zerresi yok. Yeni bir ismi asla merak etmiyorlar. Nedir, ne yapar, acaba iyi midir, dinlemeye (izlemeye) değer mi yolunda kaygılara kapılmıyorlar. Onları yalnızca bildikleri isimler ilgilendiriyor. Dünyayı iki kıtanın dışına çıkartan keşif, gözleriyle gördükleri, hatta aşağı yukarı ne gibi bir program sunacağını bile önceden kestirebilecekleri sanatçıları seçmenin rahatlığını yaşamayı tercih ediyorlar. Kafaları da dinç kalıyor.

Hal böyle olunca, I Musici, özellikle Vivaldi programıyla, her yıl "full-house" seyirciye mazhar oluyor; Joan Baez Açık hava'yı tıklım tıklım dolduruyor (İstanbul'dan başka herhangi bir büyük festival şehrinde aynı itibarı görmeyeceğine adımız gibi iman ettiğimiz Chris de Burgh de, aynı işi dört akşam üst üste yapmıştı); böyle ticari mülahalazalara hiç kulak asmayan Jan Garbarek'i izlemek isteyenler bilet tükendiği için kapı-

da kalabiliyor; Türk seyircilerde biraz iftihar, biraz notaljinin yanı sıra hafif bir paylaşma bevesiyle karışık gönül borcu duyguları uyandıran Kudsi Erguner, başka bir çok plak ve konseri gibi gelirini Bosna-Hersek'e yolladığı gösterisi dolu diye seviyor. Klasik Türk müziği sevenler, Ahmet Özhan ve Nevzat Atlığ'ın başını çektiği iki konseri daha rezervasyonda kapatıyor. Saray'dan Kız Kaçırma, üçüncü günü ful olduğu gibi, diğer iki gün de yüzde 70'e varan bir bilet satışına erişiyor.

Tartışmasız bir ticari başarıya ulaşan bu sanatçıların çoğu, kendi dallarının çok kaliteli temsilcileri, ama içlerinde hummalı bir promosyonun sırtında yükselmiş, ya da bildik olmanın şemsiyesi altına sığınmış kişi ve gruplar da var. Buna karşılık 1980'li yılların New York avant-garde dünyasının bir numaralı adı Laurie Anderson ile en az Paco Pena düzeyindeki Flamenkocu "Serranito" (Victor Monge), bin küsur kişiyle yetinmek zorunda kalabiliyor. Açık hava'da kendilerini izleyenleri fena halde çarpan Soweto Street Beat Dans topluluğu bu kadar seyirci bile bulamıyor. Yılın belki de en iyi resitalini sunan genç kemancı Eugene Sabru da hak ettiği dinleyiciden yoksun kalıyor. Üstelik, klasik müzik meraklıları daha güvenilir bir seyir hattı izlediği halde.

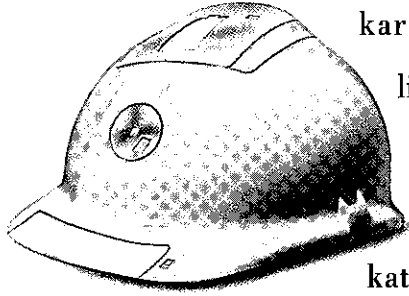
İstanbul'un uluslararası çevrelerde adı geçen bir festival şehri olmasından gerçek bir kıvanç duyan müzik-sever kişiler sıfatıyla, dileriz ki, önümüzdeki yıllarda festival aradığı maddi desteği, aradığı biçimiyle bulsun. Böylece biz de her yıl bir ya da iki yerine üç büyük orkestra izleyebilelim. Örneğin, Pittsburgh Senfoni Orkestrası sonunda İstanbul'da sahne alsın. Ama, maddi kaynak ve sponsorluk bir yana, festival seyircisi de bildiğini bulma ataletinden sıyrılıp, biraz kaşif ruhu edinsin. Bir soru işareti taşıyan kişilerle grupları merak etsin, sadece tanıdığı isimlerle yetinmesin. Farklı diyarların, farklı kişisel dünyaların pırıltıları, bu biganelik yüzünden bizden uzak kalmasın. Festivalin seyircisi biraz daha araştırmacı ve atak olursa, Sabru'nun da Aya İrini'yi doldurmak için İstanbul'a ille de dört kere gelmesi gerekmez. □

Sevin Okyay

Çevirmen ve sanat eleştirmenidir.

Sizi çok iyi tanıyoruz.

Çalışma alanınız tekstil, otomotiv, kimya ya da inşaat sektörü. Belki de dağıtım, gıda, elektronik... İşletmenizin beklentilerini

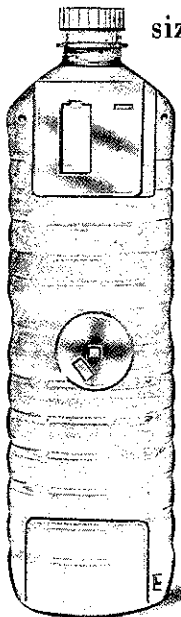

karşılacak, verimli-
liğinizi artırıp daha
hızlı ve sağlıklı
büyümenize
katkıda bulunacak

“çözüm”leri, size biz sunabiliriz.

Çünkü sizin sektörünüzü, sizin kadar iyi tanıyoruz. I-BİMSA bunun için kuruldu.

Yıllardır Türk Sanayii’nin bilgi teknolojisini yönlendirmenin deneyimini taşıyan I-BİMSA,

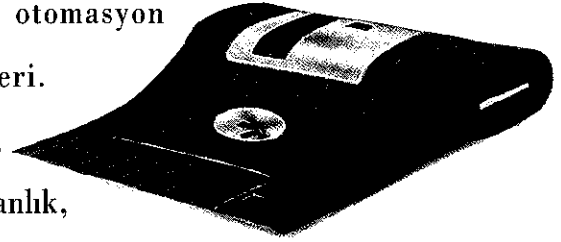

size de hizmet vermeye

hazır. I-BİMSA’nın deneyimini ve birikimini kolayca harekete geçirebilirsiniz. Tek bir telefonla: (1) 276 90 16-17.

Size ihtiyaçlarınızı karşılayacak geniş bir hizmet ve ürün yelpazesi sunuyoruz. Üretim... maliyet... satış... finans... muhasebe... insan

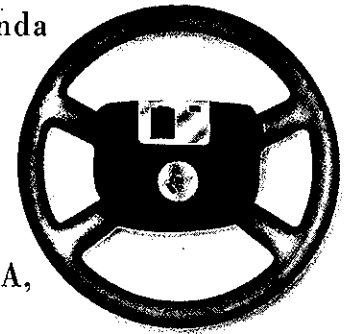
kaynakları... yönetim bilgi... karar destek ve ofis otomasyon sistemleri.

Ayrıca, danışmanlık, çözüm geliştirme, sistem entegrasyonu, teknik destek ve sistem uzmanlığı gibi diğer profesyonel hizmetlerimizden de yararlanabilirsiniz.

İşletmenize en uygun bilgi teknolojisi planının hazırlanmasından iletişim ağı kurmaya, bilgi altyapısının oluşturulmasından entegre çözümler önermeye kadar pek çok alanda

hizmet vermeye

hazırız.

Kısaca, I-BİMSA, kalıcı dostluklardan yana.

Sizinle de el sıkışmak istiyoruz.

I-BİMSA

Uluslararası İş. Bilgi ve Yönetim Sistemleri AŞ

IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.